

**PARASAL MALİ KURULUŞ SEKTÖREL HESAPLARININ
AVRUPA BİRLİĞİ STANDARTLARINDA ÜRETİLMESİ**

Burcu ÇAKMAK

Danışman
Prof. Dr. Mehmet Baha Karan

Uzmanlık Yeterlilik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
İstatistik Genel Müdürlüğü
Ankara, Ocak 2004

ÖNSÖZ

Ülkemizin, 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile Avrupa Birliğine adaylığının kabul edilmesinden itibaren, her alanda olduğu gibi istatistik alanında da AB'ye uyum çalışmaları başlamıştır. Bu çerçevede, uyum sürecinde atılacak adımların ve uyum sağlanacak müktesebatın belirlendiği Ulusal Program, çizilen hedefleri gerçekleştirecek olan ilgili kuruluşlara çeşitli sorumluluklar getirmektedir.

Öncelikle, Ulusal Programda belirlenen hedefler içerisinde yer alan para banka istatistiklerinin sektörel kapsamlar bazında Avrupa Birliğine uyumu için yapılması gerekli değişiklik ve düzenlemeleri belirlemek amacıyla karşılaştırmalar yapılarak hazırlanan bu tezin Mali İstatistikler Müdürlüğünün çalışmalarında faydalı olmasını dilerim.

Bu tezi yazmam konusunda beni teşvik eden İstatistik Genel Müdürü Cahit Özçet'e, hazırlanması aşamasındaki yorum ve katkıları için Mali İstatistikler Müdürü Semra Gülergün'e, Müdür Yardımcısı Makbule Aksoy'a ve tez danışmanım Prof. Dr. Baha Karan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, çalışmanın tüm evrelerinde bana hoşgörü ile manevi destek veren çalışma arkadaşlarım Nermin Turhan, Özden Tutgun ve Arzu Topkaya'ya, annem Mübeccel Çakmak ve babam Mehmet Çetin Çakmak'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
KISALTMA LİSTESİ.....	viii
ÖZET	x
ABSTRACT.....	xi
GİRİŞ.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ SEKTÖREL HESAP STANDARTLARI.....	1
1.1. Ulusal Hesaplar Sistemi-1993.....	2
1.2. Avrupa Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi-1995.....	2
1.3. ESA95 Sektör ve Alt Sektör Ayırımı.....	4
1.3.1. Mali Olmayan Kuruluşlar Sektörü.....	8
1.3.2. Mali Kuruluşlar Sektörü.....	9
1.3.2.1. Merkez Bankası.....	11
1.3.2.2. Diğer Parasal Mali Kuruluşlar.....	11
1.3.2.3. Sigorta Şirketleri ve Emeklilik Fonları Hariç Diğer Mali Araçlar.....	12
1.3.2.4. Mali Yardımcılar.....	13
1.3.2.5. Sigorta Şirketleri ve Emeklilik Fonları.....	14
1.3.3. Genel Hükümet.....	15
1.3.3.1. Merkezi Yönetim.....	15
1.3.3.2. Eyalet Yönetimi.....	16
1.3.3.3. Yerel Yönetimler.....	16

1.3.3.4. Sosyal Sigorta Fonları.....	16
1.3.4. Hanehalkları.....	17
1.3.5. Hanehalklarına Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar.....	18
1.3.6. Dünyanın Geri Kalanı.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İSTATİSTİKSEL ÇERÇEVE VE PARA BANKA İSTATİSTİKLERİ.....	21
2.1. Avrupa Birliğine İstatistiksel Çerçeve.....	21
2.2. Para ve Banka İstatistiklerinin Kanuni Altyapısı.....	23
2.3. Para ve Banka İstatistikleri.....	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN PARASAL MALİ KURULUŞ SEKTÖREL HESAP STANDARTLARI.....	27
3.1. İstatistiksel Çerçeve.....	27
3.1.1. Devlet İstatistik Enstitüsü	28
3.1.2. Hazine Müsteşarlığı.....	30
3.1.3. Maliye Bakanlığı.....	31
3.1.4. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.....	33
3.1.5. Devlet Planlama Teşkilatı.....	34
3.1.6. Sermaye Piyasası Kurulu.....	35
3.1.7. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.....	36
3.2. Sektör ve Alt Sektör Ayırmaları.....	37
3.2.1. Merkezi Yönetim.....	43
3.2.1.1. Genel Bütçeli İdareler.....	44
3.2.1.2. Katma Bütçeli İdareler.....	44
3.2.1.3. Bağımsız Bütçeli İdareler.....	44

3.2.1.4. Genel ve Katma Bütçeli Kuruluşlar İçerisinde Yer Almayan Özel Kanunlarla Kurulan Üst Kurul, Kurul ve Kurumlar.....	44
3.2.1.5. Döner Sermayeli Kuruluşlar.....	46
3.2.1.6. Resmi Sosyal Güvenlik Kurumları.....	47
3.2.1.7. T.C Emekli Sandığı.....	47
3.2.1.8. Sosyal Sigortalar Kurumu.....	47
3.2.1.9. Bağ-Kur.....	48
3.2.1.10. Fonlar.....	48
3.2.2. Mali Olmayan Kamu Girişimleri.....	50
3.2.2.1. Kamu İktisadi Teşebbüsleri	50
3.2.2.2. Özelleştirme Kapsam ve Programındaki Kuruluşlar.....	51
3.2.2.3. Özel Kanunu Olan Kamu Sermayeli Kuruluşlar.....	52
3.2.3. Yerel Yönetimler.....	52
3.2.3.1 İl Özel İdareleri.....	54
3.2.3.2 Belediyeler.....	54
3.2.3.3 Büyükşehir Belediyeleri.....	55
3.2.3.4 Yerel Yönetim Birlikleri.....	56
3.2.4. Özel Sektör.....	57
3.2.4.1. Mali Olmayan Şirketler.....	57
3.2.4.2. Hanehalkı.....	58
3.2.4.3. Bireysel İşletmeler.....	58
3.2.4.4. Hanehalkına Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar.....	59
3.2.4.5. Tarım Satış Kooperatifleri.....	59
3.2.4.6. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri.....	59
3.2.5. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.....	60
3.2.6. Bankalar.....	60
3.2.6.1. Kamu, Özel ve Yabancı Mevduat Bankaları.....	61
3.2.6.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları.....	62

3.2.6.3. Özel Finans Kurumları.....	63
3.2.7. Banka Dışı Mali Kesim.....	64
3.2.7.1. Sigorta Şirketleri ve Özel Emeklilik Fonları.....	64
3.2.7.2. Mali Araçlar.....	66
3.2.7.2.1. Finansal Kiralama Şirketleri.....	66
3.2.7.2.2. Faktoring Şirketleri.....	68
3.2.7.2.3. Tüketici Finansman Şirketleri.....	69
3.2.7.2.4. Menkul Kıymet Yatırım Fonları.....	70
3.2.7.2.5. Diğer Mali Araçlar.....	73
3.2.7.3. Mali Yardımcılar.....	73
3.2.7.3.1. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.....	73
3.2.7.3.2. Aracı Kurumlar.....	74
3.2.7.3.3. Portföy Yönetim Şirketleri.....	74
3.2.8. Diğer.....	74
3.2.9. Yurtdışı.....	75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB VE TÜRKİYE PARASAL MALİ KURULUŞ SEKTÖREL HESAP UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRMESİ.....	77
4.1. Parasal Mali Kuruluşlar Sektörü Tanım ve Kapsamlarına İlişkin Karşılaştırma.....	77
4.1.1. Para Piyasası Fonları	78
4.1.2. Tarım Kredi Kooperatifleri.....	80
4.1.3. Kalkınma ve Yatırım Bankaları.....	81
4.2. Diğer Sektörlerin Tanım ve Kapsamlarına İlişkin Karşılaştırma.....	83

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	93
KAYNAKÇA.....	95

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.1. ESA95 Sektör ve Alt Sektörler.....	5
Tablo 1.2. Üretici Tipine Göre Sektörel Sınıflandırma Yapılması.....	7
Tablo 4.1. Parasal Mali Kuruluşlar.....	78
Tablo 4.2. Parasal Mali Kuruluşlar Sektörünün ESA95 Standartlarına Göre Yeniden Düzenlenmiş Kapsamı.....	83

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1. Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin İstatistiksel Veri Toplama Kanuni Altyapısı.....	24
Şekil 3.1. Türkiye'deki İstatistiksel Çerçeve.....	28
Şekil 3.2. Türkiye'de Para ve Banka İstatistikleri.....	39
Şekil 3.3. Fonların Portföy Yapılarına Göre Türleri.....	72
Şekil 4.1. B-tipi Fonların Likiditesi.....	80

KISALTMA LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ESA95	Avrupa Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi 95
ECB	Avrupa Merkez Bankası
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
ESCB	Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
Eurostat	Avrupa İstatistik Ofisi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İAB	İstanbul Altın Borsası
İDT	İktisadi Devlet Teşekkülleri
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİK	Kamu İhale Kurumu
KİT	Kamu İktisadi Kuruluşları
MFI	Parasal Mali Kuruluşlar
OECD	İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
ÖFK	Özel Finans Kurumu
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SEKA	Türkiye Selülöz ve Kağıt fabrikaları A.Ş
SNA93	Ulusal Hesaplar Sistemi 93

SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
THY	Türk Hava Yolları
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TTMAPDK	Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
YDK	Yüksek Denetleme Kurulu

ÖZET

Ülkemiz ekonomisinde üretim, gelir ve harcama faaliyetleri, finansal ve finansal olmayan akımlar ile stokların ve nihayet yaratılan ekonomik değerlerin ekonomik aktörler arasındaki bölüşümünü sistematik bir bütün olarak ele alan “Ulusal Hesaplar Sistemi”nin oluşturulması amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarınınca yoğun çalışmalar sürdürülmektedir.

Farklı kurumlarca derlenmekte olan makro ekonomik istatistikler arasındaki birlikteliği sağlamada başlangıç noktası olarak ekonomideki sektörlerle ilişkin ortak tanım ve kapsamın oluşturulması özellikle Avrupa Birliğine adaylık sürecinde büyük önem taşımaktadır. AB ve üye ülkelerin ekonomik ve sosyal istatistiklerine merkezi bir çerçeve oluşturan “Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi 1995”de belirlenen sektör tanımlarında uyumun sağlanması, Merkez Bankasınınca üretilmekte olan ve “Mali Aracılık” sektörünün önemli bir bölümünü oluşturan bankacılık kesimine ilişkin para banka istatistiklerinde de gereklilik arz etmektedir. Para banka istatistiklerinde uyum sağlanması öngörülen öncelikler, Türkiye’nin AB adaylık sürecindeki kat edeceği aşamaları belirlediği “Ulusal Program”da da üç başlık altında toplanmıştır.

Bu çerçevede, çalışmada ESA95 sektör tanımları ile parasal mali kuruluşlar sektörünün (özellikle bankacılık kesiminin) tüm ekonomik ve finansal işlemlerinin gerçekleştiği sektörlerle ilişkin kurumsal birimlerin kapsam ve sınıflandırılması karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. ESA95’e uyum sağlanan ve uyumlaştırılması gerekli sektör tanımları diğer temel makro ekonomik istatistikler de göz önüne alınarak ortaya konmaya çalışılmış, sonuç olarak AB’ye uyum için parasal mali kuruluş kapsamına eklenmesi ve veri derlenmesi gereken kurumlar ile diğer sektörlerin içeriğinde yapılması gerekli değişiklikler saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ESA95, Para ve Banka İstatistiklerinde Sektörel Hesaplar, Kurumsal Sektör Sınıflamaları

ABSTRACT

In Turkey, intense studies are being carried out by public bodies for creating the “National Accounts System”, which considers the allocation of production, revenue and expenditure, financial and non-financial flows, stocks and the value added between economic agents as a whole.

Having joint definitions and coverage for all sectors in the economy as a starting point to achieve the harmonization between different macro economic statistics produced by various institutions, is very important especially in the period of Turkey’s candidacy to the European Union. The harmonization with the sectoral definitions specified in the “National and Regional Accounts System 1995”, that builds a central framework for the social and economic statistics of the candidate countries and the European Union, is required also in the money and banking statistics produced by Central Bank and comprise the important part of the “Financial Intermediaries” sector. The priorities for the harmonization of money and banking statistics are specified under three headings in the “National Program” that specifies the steps to be taken in the candidacy period to the European Union.

In this framework, in the study the coverage and classifications of institutional sectors that have economic and financial transactions with monetary financial institutions sector (especially banking section) and the ESA95 sector definitions are being presented comparatively. Taking into consideration other basic macro economic statistics, the sector definitions that are in line with ESA95 and that are going to be harmonized with ESA95 are tried to be presented. As a result, in this study the institutions to be added to monetary financial institution coverage and also changes that should be done in other sectors’ coverage are being specified.

Keywords: ESA95, Sectoral Accounts in the Money and Banking Statistics, Institutional Sector Classifications.

GİRİŞ

1990'lı yıllarda yaşanan finansal krizler, uluslararası finansal sistemin kırılganlığını ortaya sermiş ve küreselleşmenin önemli faydalarının yanı sıra bazı riskler de içerdiğini göstermiştir. Bunun sonucu olarak ülkeler; kurumlar, piyasalar, ve devlet, özel sektör ile kişilerin uygulamalarının içinde bulunduğu uluslararası finansal yapıyı güçlendirme yoluna gitmişlerdir. Bu yapının en temel taşı ise, iyi işleyen bir finansal sistemin ön şartı olan uluslararası kabul görmüş standartların geliştirilmesi ve uygulanması olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda ülkeler tarafından aynı istatistiksel standartların uygulanması ekonomik durumlarının karşılaştırılabilirliği açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle; IMF, Dünya Bankası, Eurostat ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar reel sektör (ulusal hesaplar, üretim, fiyat ve istihdam), kamu sektörü (devlet sektörü işlemleri, borçlanma, bütçe gelir ve giderleri vb.), mali sektör (bankacılık ve diğer mali sektör hesapları, faiz oranları, para arzları vb) ve dış sektöre (ödemeler dengesi, uluslararası rezervler, dış ticaret vb) ait temel ekonomik ve mali istatistiklere ilişkin tanım, kapsam, sınıflandırma, muhasebe ilkeleri, yayımlanma dönem ve zamanlamaları gibi standartlar geliştirmişler ve el kitapları, uygulama rehberleri ve çeşitli yayınlar hazırlamışlardır. Uluslararası kuruluşlar, söz konusu yayınlar aracılığı ile adı geçen istatistikler arasındaki uyumu ve aynı zamanda ülkelerarası standardı sağlama çabalarını sürdürmüşlerdir. Bu kapsamda Dünya Bankası tarafından hazırlanan, ülkelerin ulusal hesaplarının derlenmesine ışık tutan ve diğer ekonomik ve mali istatistiklere geçilmesinde uluslararası bir standart olarak kabul gören Ulusal Hesaplar Sistemi El Kitabı 1993 yayımlanmıştır. Buna bağlı olarak IMF tarafından geliştirilen Ödemeler Dengesi El Kitabı, Parasal ve Mali İstatistikler El Kitabı ve Devlet Mali İstatistikleri El Kitabı yayımlanmıştır. Aynı şekilde OECD, Eurostat gibi kuruluşların da ayrıntılarda bazı farklılıklar olsa da özünde birlikteliğin sağlandığı el kitapları bulunmaktadır. Ekonomik ve mali sistemde meydana gelen gelişmeler el

kitaplarında revizyonlara yol açmakta olup söz konusu kitapların yeni baskıları yapılmaktadır.

AB üyesi ülkelerde ulusal istatistiklerde uygulama ve tanımlarda bazı farklılıkların olması ve Maastricht Anlaşması çerçevesinde de parasal birliğe geçiş süreci ile birlikte Avrupa Merkez Bankası ile ulusal merkez bankalarının tek para politikası yürütmesi ve fiyat istikrarının sağlanması amacıyla Euro bölgesi istatistiklerin uyumlaştırılması konusu önem kazanmıştır. Avrupa Merkez Bankaları Sistemini (ESCB) oluşturan 15 ülkenin merkez bankalarınca istatistiksel veri toplama yetkisinin yasal dayanağı ESCB ve ECB Statüsünün 5 inci maddesi ile belirlenmiş olup, bu kapsamda ödemeler dengesi ile para ve banka istatistikleri ECB tarafından derlenmektedir. Para ve banka istatistikleri alanında, ulusal merkez bankalarının ECB'ye raporlama standartları ECB'nin çıkarttığı tüzükler ile düzenlenmekte, parasal mali kuruluşlar tanımı getirilerek raporlama gereklilikleri ve uyumlaştırma prensipleri sıralanmaktadır. Ulusal merkez bankaları bu tüzükler çerçevesinde verileri yurtiçi kuruluşlardan toplayarak ECB'ye sunmakta; ECB de ulusal verileri toplulaştırarak Euro bölgesi parasal büyüklüklerini oluşturmaktadır.

AB düzeyinde para ve banka istatistiklerinin üretiminden birincil derecede sorumlu olan ECB yayımladığı tüzüklerde belirlediği kapsam, sınıflandırma ve tanımları Eurostat tarafından hazırlanan Avrupa Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi (ESA95)'ne dayandırmaktadır. ESA95 tüm ekonomiyi oluşturan sektörler ve bu sektörlerin birbirleriyle giriştikleri işlemlere ilişkin standartları belirlemektedir. AB'ye aday ülkeler de üyeliğe hazırlık aşamasında AB'ye üye ülkelerin takip edeceği standartların belirlendiği bu sisteme uyum için gerekli çalışmaları yapmaktadır.

Türkiye uzun yıllardan beri süregelen IMF ile yoğun ilişkileri standartlara uyum çabaları sürecinde sürdürmüştür. 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile AB'ye adaylığı kabul edildikten sonra, tüm ülke çapında AB Mevzuatına uyum çalışmaları önem kazanmıştır. İlk Ulusal Program 19 Mart 2001'de TBMM tarafından onaylanmıştır. Daha sonra "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" ile "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının

Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine İlişkin Karar", 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Söz konusu program Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde gerçekleştirmesi hedeflenen önceliklerden oluşmakta bu öncelikler için yapılması gereken çalışmaları belirleyen genel bir çerçeve niteliği taşımaktadır. Ayrıca, hedefleri gerçekleştirecek tüm kamu kurum ve kuruluşların AB Genel Sekreterliği koordinasyonunda çalışmaları kararlaştırılmıştır. Ulusal Programın AB Müktesebatına uyum çerçevesinde ele aldığı Malların, Kişilerin, Sermayenin ve Hizmetin Serbest Dolaşımı, Şirketler Hukuku, Ekonomik ve Parasal Birlik, Enerji, Çevre, İstatistik gibi 31 konu başlığının içinde 3000 sayfadan oluşan istatistiksel uyum ayrı bir öneme sahiptir. AB' ye istatistiksel uyum çalışmaları sadece mevzuatla sınırlı değildir, ayrıca AB tarafından kullanılan sektör tanımları, işlemlerin kapsamı, metodoloji ve sınıflamaların da benimsenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, Ulusal Programda "İstatistik" konu başlığı içerisinde yer alan alt başlıklardan biri olan Para ve Banka İstatistiklerinin AB standartlarına uyumu, tüm diğer makroekonomik istatistiklerde de büyük önem arz eden sektör tanımları çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışmanın amacı, Türkiye'deki parasal mali kuruluş sektörü ve diğer sektör kapsamlarının AB standartları ile karşılaştırmalı olarak ele alınarak AB ile uyumlu sektörel sınıflamaların oluşturulması için yapılması gerekenleri saptamaktır.

Birinci bölümde, AB için ESA95 kapsamında tanımlanan sektörel hesap standartları ile parasal mali kuruluşlar tanımı ayrıntılı olarak tanıtılacak, ikinci bölümde AB'deki istatistiksel çerçeve ile para banka istatistiklerinin üretiminden bahsedilecek, üçüncü bölümde Türkiye'deki istatistiksel çerçeve çizilerek para banka istatistikleri kapsamında mevcut sektör ve alt sektörler açıklanacaktır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Türkiye'deki parasal mali kuruluş sektörü ve diğer sektörler kapsam yönünden AB ile karşılaştırılarak çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde T.C Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü Mali İstatistikler Müdürlüğüne, para banka istatistikleri kapsamında AB'ye uyum çerçevesinde parasal mali kuruluş sektörü ve diğer sektörlerin kapsamlarında

yapılması gerekli değişiklikler saptanarak ulaşılan sonuç ve değerlendirmeler sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ SEKTÖREL HESAP STANDARTLARI

Sağlıklı bir finansal sistemin ön şartı olan uluslararası kabul görmüş standartların geliştirilmesi ve uygulanması için uluslararası kuruluşlarca hazırlanan el kitapları, gerek ülkeler arası gerek ulusal ekonomi içinde sektörlere ait işlemlerde uygulanan muhasebe ve raporlama sistemlerinde uyumu sağlamaya yardımcı olmaktadır. Türkiye’den bir örnekle açıklamak gerekirse, bir ekonomi içinde örneğin merkezi yönetim ile yerel yönetime dahil birimler farklı muhasebe standartları uyguluyor ise bunlara ilişkin birleştirilmiş mali rapor üretmek mümkün değildir. Yine aynı şekilde, örneğin, AB içinde üye devletler farklı muhasebe standartları uyguluyorsa AB’nin mali tablolarını oluşturmak zordur ya da mümkün değildir. Daha geniş kapsamlı düşünüldüğünde ise, örneğin IMF, dünya ülkelerinin mali istatistiklerini derlemektedir. Farklı ülkelere gelen ve farklı muhasebe standartlarına göre üretilmiş mali istatistikleri birbiri ile karşılaştırmak ve doğru bir şekilde birleştirmek mümkün değildir. Karşılaşılan bu zorluklar OECD, IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların dünya ülkelerinde benzer muhasebe ve raporlama sistemlerinin oluşturulması yönündeki çabalarını arttırmalarında etkili olmaktadır. Bu çabalar sonucunda oluşan uluslararası hesap sistemlerinden ikisi Birleşmiş Milletler, IMF, OECD, AB Komisyonu ve Dünya Bankası tarafından ortaklaşa hazırlanan Ulusal Hesaplar Sistemi-1993 (SNA93) ve AB ülkelerinde uygulanan istatistiksel standartların belirlendiği ve Eurostat tarafından hazırlanan Avrupa Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi-1995 (ESA95)'dir. Bu hesap sistemlerine bölüm 1.1 ve 1.2’de değinilecektir. Ayrıca, devlet mali hesapları için IMF tarafından düzenlenmiş, tahakkuk esasına göre bilanço, faaliyet raporu gibi devlet mali raporlarının hazırlanmasını ve stokların, yükümlülüklerin, gelirlerin ve giderlerin her ülkede aynı sınıflandırmada yapılmasını ve raporlanmasını amaçlayan “Devlet Mali İstatistikleri El Kitabı 2001 (GFSSM2001), dünyanın

geri kalanı ile ekonomik ilişkileri belirleyen “Ödemeler Dengesi El Kitabı” ve para banka istatistiklerinde standartları belirleyen “Parasal Mali İstatistikler El Kitabı 2000 (MFSM2000)” bulunmaktadır. Söz konusu el kitaplarının SNA93 ve ESA95 ile büyük ölçüde uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Söz konusu sistemlere takip eden bölümlerde değinilecektir.

1.1. Ulusal Hesaplar Sistemi- 1993

Ulusal Hesaplar Sistemi, 1993 yılında Birleşmiş Milletler, IMF, OECD, AB Komisyonu ve Dünya Bankası'nın ortak sorumluluğunda 1953 ve 1968 yıllarına ait ulusal hesap sistemlerinden türetilerek hazırlanmıştır. Kapsamlı, tutarlı ve esnek makroekonomik hesapları bir araya getiren ulusal hesaplar sistemi, kamu ve özel sektördeki analizcilerin, politika belirleyicilerin ve karar vericilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulmuştur. Hazırlanması aşamasında, piyasa ekonomisinin geçerli olduğu veya piyasa ekonomisine geçiş aşamasında olan ülkelerde kullanılması öngörülmüştür. Birleşmiş Milletler İstatistik Komitesi tarafından kabul gören bu sistem, ülkeler tarafından ulusal hesapların derlenmesinde ve diğer ekonomik ve ilgili istatistiklere geçilmesinde uluslararası standart olarak ele alınmaktadır.

1.2. Avrupa Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi - 1995

Gerek AB'de gerekse Ekonomik ve Parasal Birlik içinde belirlenen hedeflere ulaşmak için; AB, topluluk içerisindeki kurumlara, devletlere ve ekonomik ve sosyal karar alıcılara uyumlu ve güvenilir veri setleri temin eden yüksek kalitede istatistiksel araçlara gereksinim duymaktadır. ESA95 bu konuda 1979 yılında ortaya konan sistemden sonra büyük bir ilerleme sağlanmasına sebep olmuştur. Bu sistem sayesinde kullanıcılar, üye ülke ekonomilerinin ekonomik ve finansal yapıları hakkında daha anlaşılır ve daha detaylı bilgiye kavuşmuşlardır. ESA95 el kitabı, Eurostat tarafından hazırlanarak yayımlanmıştır.

ESA95 tanımlar, muhasebe kuralları ve sınıflamalar açısından ulusal hesaplar sistemi ile büyük ölçüde uyum göstermekle birlikte, özellikle verilerin sunumunda AB içerisinde kullanımı sebebiyle bazı farklar görülmektedir.

Kısacası, ESA95 daha çok AB'deki koşullar ve veri ihtiyaçlarına odaklı olarak hazırlanmıştır. ESA95 ile sunulan bu ortak standartlar veri kullanıcılarının yanı sıra AB bölgesi hakkında analiz yapanlar için de karşılaştırma imkanı sağlaması açısından çok faydalı olmuştur.

ESA95 sistemi iki tablo grubundan meydana gelmektedir. Bunlar:

a) Sektörel Hesaplar:

Sektörel hesaplar, kurumsal sektörler göre ekonomik faaliyetin değişik evrelerini göstermektedir. Bu evreler gelir, gelirin dağıtımı, kullanımı ile mali olan ve olmayan birikimleri kapsamaktadır. Bilançoları da içine alan sektörel hesaplar sayesinde varlık, yükümlülük birikimi ve dönem başı ile sonu arasındaki net değeri değişimini gözlemek de mümkün olmaktadır.

b) Girdi-Çıktı Sistemi ve Endüstri Bazında Hesaplar:

Girdi-çıktı sistemi ve endüstriyel bazda hesaplar ise üretim aşamasını (maliyet yapısı, yaratılan gelir ve işgücü) ve mal,hizmet akımlarını (çıktı, ithalat, ihracat, nihai tüketim, ara tüketim ve ürün grubuna göre sermaye tüketimi) daha ayrıntılı tanımlamaktadırlar.

ESA95 ayrıca hem sektörel hesaplar hem de endüstriyel bazda hesaplar içerisinde yeri olan nüfus ve işgücü kavramlarını da içermekte olup, sadece yıllık ulusal hesaplara değil üç aylık ve bölgesel hesaplara da uygulanan bir sistemdir.

SNA93'de olduğu gibi ESA95'teki kavramlar da daha önce yayımlanmış olan IMF Ödemeler Dengesi El Kitabı, IMF Kamu Finansmanı İstatistikleri, OECD Gelir İstatistikleri ve Uluslararası İşçi Organizasyonunun derlediği işgücü, çalışılan saat ve işgücü ücretleri gibi ekonomik istatistiklere yönelik uluslararası rehberlerle uyum göstermektedir.

ESA95 sisteminin karakteristik özelliği, ekonomideki iki çeşit birimin (kurumsal ve yerel faaliyet birimleri), iki ana gruba (sektör ve endüstri) göre bölünmesidir.

❖ Girdi-çıktı analizi amacıyla üretim sürecini tanımlarken **yerel faaliyet birimlerini** (*local kind-of-activity units*), sürdürdükleri

aktiviteleri baz alarak **endüstrilere** bölmüştür. Bir faaliyet, ürünün girmesi, üretim süreci ve ürünün çıkması şeklinde tanımlanmaktadır.

❖ Gelirler, giderler ve finansal akımlar ile bilançoları tanımlamak için ise sistem, **kurumsal birimleri** ana faaliyet işlevlerini, davranışlarını ve amaçlarını dikkate alarak **sektörlere** ayırmıştır. ESA95 el kitabında belirlenen söz konusu sektörel sınıflamalara ilişkin standartlar çalışmanın takip eden bölümlerinde ayrıntılı olarak tanıtılacaktır.

1.3. ESA95 Sektör ve Alt Sektör Ayırımı

Çalışmanın bu bölümünde, ESA95 el kitabında sunulan ana sektör ve alt sektörlere ilişkin standartlar özetlenmektedir.

Bir kurumsal birim, kendi hesabına aktiflere sahip olma, yükümlülöklere girme, ekonomik faaliyetlerde bulunma ve diğer ekonomik birimlerle işlemlere girme gücüne sahip bir ekonomik varlık olarak tanımlanabilir.¹ ESA95’de kurumsal birimler beş farklı sektöre ayrılmış olup, her sektör ayrıca alt sektörlere bölünmüştür (Tablo 1.1).

Yerleşik birimlerden oluşan sektörlerin toplamı bütün ekonomiyi meydana getirmektedir. ESA95’e göre bir birimin o ülkenin yerleştiği sayılabilmesi için; o birimin ekonomik çıkar merkezinin o ülke ekonomik alanı içerisinde olması gerekmektedir. Ayrıca, şüphesiz yerleşik birimler yerleşik olmayan birimlerle ilişki içindedirler ve bu işlemler ekonominin dışında gerçekleşmiş olduğundan “dünyanın geri kalanı” hesabında gruplandırılmaktadır.

¹ 1993 Ulusal Hesaplar Sistemine Göre Kurumsal Sektörler ve Birimler, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, s.3.

TABLO 1.1. ESA95 SEKTÖR VE ALT SEKTÖRLER

Sektör / Alt Sektörün Adı	Sektör Kodu	Üretici Tipi	Ana faaliyet ve işlevleri
1) Mali Olmayan Kuruluşlar	S.11	Piyasa üreticisi	Piyasa malları ve mali olmayan hizmet üretimi
2) Mali Kuruluşlar	S.12	Piyasa üreticisi	Sigorta dahil mali aracılık ve yardımcı hizmetleri
Merkez Bankası	S.121		
Diğer Parasal Mali Kuruluşlar	S.122		
Sigorta Şirketleri ve Emeklilik Fonları Hariç Diğer Mali Araçlar	S.123		
Mali Yardımcılar	S.124		
Sigorta Şirketleri ve Emeklilik Fonları	S.125		
3) Genel Hükümet	S.13	Piyasa üreticisi olmayan kamu üreticisi	Toplu veya şahsi tüketim için diğer piyasa dışı çıktılardan üretimi ve sunumu ile milli gelir ve servetin yeniden dağıtımını için gerekli işlemlerin yürütülmesi
Merkezi Yönetim	S.1311		
Eyalet Yönetimi	S.1312		
Yerel Yönetim	S.1313		
Sosyal Sigorta Fonları	S.1314		
4) Hanehalkları (tüketici veya girişimci olarak)	S.14	Piyasa üreticisi veya kendi nihai kullanımını için üreten özel üretici	Tüketim, Piyasa çıktısı üretimi ve kendi şahsi kullanımını için üretme
İşverenler	S.141+S.142		
İşçiler	S.143		
Mülk geliri alanlar	S.1441		
Emekli maaşları alanlar	S.1442		
Diğer transfer geliri alanlar	S.1443		
Diğerleri	S.145		
5) Hanehalkına Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar	S.15	Piyasa için üretmeyen diğer özel üretici	Şahsi tüketim için diğer piyasa dışı çıktılardan üretimi
Dünyanın Geri Kalanı	S.2		
AB	S.21		
AB'ye üye ülkeler	S.211		
AB kurumları	S.212		
Üçüncü ülkeler ve uluslararası kuruluşlar	S.22		

Kaynak: ESA95 El Kitabı.

ESA95' e göre aşağıdaki birimler "kurumsal birim" kabul edilmektedir.

a) Karar alma özerkliğine sahip ve kendine ait komple hesap seti olan birimler:

- ❖ Özel ve kamu şirketleri;
- ❖ Bağımsız yasal birer varlık olarak kabul edilen kooperatifler ve ortaklıklar (*partnerships*);
- ❖ Özel kanunlarla bağımsız yasal birer varlık olarak kabul edilen kamu üreticileri;
- ❖ Bağımsız yasal varlık olarak tanımlanan kar amacı olmayan kuruluşlar;

❖ Genel hükümete ait kurumlar.

b) Karar alma özerkliğine sahip addedilen, kendine ait komple hesap setleri olan şirket gibi faaliyet gösteren ancak şirket unvanı taşımayan birimler;

❖ Şirket benzerleri.

c) Hesap tutmaları gerekmeyen, ancak karar alma özerkliğine sahip addedilen birimler:

❖ Hanehalkları;

Her sektör veya alt sektör aynı ekonomik davranış biçimine sahip olan kurumsal birimleri birleştirerek oluşmaktadır. Kurumsal birimler; ekonomik davranışlarını belli eden ana faaliyet alanlarında bağlı oldukları **üretici tipine** göre sektörlere ayrılmıştır. Sektörler alt sektörlere bölünürken ise, yine o sektör belirlenirken kullanılan kriter kullanılmakta; böylece birimlerin ekonomik davranışı daha kesin belirlenebilmiş olmaktadır.

Bir kurumsal birimin ana faaliyeti **mal ve hizmet üretmek ise**, sektörüne karar verirken öncelikle üretici tipinin ayırt edilmesi gerekmektedir. ESA95' de üç adet üretici tipi ayırımı yapılmıştır. Bunlar:

1. Özel ve kamu piyasa üreticileri (Tablo 1.2): Piyasa üreticisi olan yani ürettiği mal veya hizmetin büyük bir bölümünü piyasada pazarlamak için üreten kurumsal birimler Mali Olmayan Kuruluşlar (S.11), Mali Kuruluşlar (S.12) ya da Hanehalkları (S.14) sektörleri içerisinde sınıflandırılırlar.

2. Kendi nihai kullanımı için üreten özel üreticiler (Tablo 1.2): Bu üretici tipinde yer alan kurumsal birimler hanehalklarının özel girişimleri ile birlikte Hanehalkları (S.14) sektöründe sınıflandırılırlar.

3. Piyasa için üretmeyen diğer özel ve kamu üreticileri (Tablo 1.2): Bu üretici tipinde yer alan kurumsal birimler ise Genel Hükümet (S.13) veya Hanehalkına Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar (S.15) sektörleri içerisinde sınıflandırılırlar.

Tablo 1.2’de, kurumsal birimin özel veya kamu niteliğinden yola çıkılarak ESA95’e göre üretici tipine ve sektörüne karar verme süreci sunulmaktadır.

Diğer sektörlerden farklı olarak, dünyanın geri kalanı (S.2) sektörü yerleşik birimlerle işlemlere giren tüm yerleşik olmayan kurumsal birimlerden oluşmasından dolayı diğer sektörlerden farklı olarak benzer amaçlar ve davranış biçimleri sergilemeyen kurumsal birimleri kapsamaktadır.

TABLO 1.2. ÜRETİCİ TİPİNE GÖRE SEKTÖREL SINIFLANDIRMA YAPILMASI

Kurumsal Birimin Tipi				Sınıflandırma	
Özel mi Kamu mu?		Kar amacı olmayan bir kuruluş mu?	Satışlar üretim maliyetlerinin %50'den fazlasını karşılıyor mu?	Üretici Tipi	Sektör(ler)
1. Özel üreticiler	1.1 Hanehalklarının sahip olduğu şirketleşmemiş girişimler (hanehalklarının sahip olduğu şirket benzerleri hariç)			1.1 Piyasa veya kendi nihai kullanımı için	Hanehalkları
	1.2 Diğer özel üreticiler (hanehalklarının sahip olduğu şirket benzerleri dahil)	1.2.1 Özel Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar	1.2.1.1 Evet	1.2.1.1= Piyasa	Şirketler
			1.2.1.2 Hayır	1.2.1.2= Diğer piyasa dışı	Hanehalkına Hizmet Eden Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar
		1.2.2 Diğer Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar Dışındaki Özel Üreticiler		1.2.2= Piyasa	Şirketler
2. Kamu üreticileri			2.1 Evet	2.1 = Piyasa	Şirketler
			2.2 Hayır	2.2 = Diğer piyasa dışı	Genel Hükümet
Kaynak: ESA95 El Kitabı.					

“Mali kuruluşlar” ve “mali olmayan kuruluşlar” sektörleri içerisinde yer alan birimler ESA95 çerçevesinde kamu, özel ve yabancı kontrolünde olmak üzere üç adet alt sektöre daha ayrılmıştır:

Bir kuruluş üzerinde kontrol sahibi olmak, eğer gerekliyse uygun yöneticileri seçerek genel şirket politikası belirleyebilme yeteneğiyle tanımlanmaktadır. Tek başına bir kurumsal birim (başka bir şirket, bir hanehalkı veya bir devlet birimi) başka bir şirket üzerinde kontrol hakkına, oy haklarının yarısından fazlasına sahip olarak ya da hissedarların oylarının yarısından fazlasını kontrol ederek sahip olmaktadır. Bunlara ek olarak,

devlet de, kendisine şirket politikası belirleme veya yönetici atama yetkisi veren özel kanun veya düzenlemeler yardımıyla, bir şirketi kontrol edebilmektedir.

Takip eden bölümlerde ESA95 el kitabında tanımlanan beş adet sektör daha ayrıntılı olarak tanıtılacaktır.

1.3.1. Mali Olmayan Kuruluşlar Sektörü (S.11)

Mali olmayan kuruluşlar, bağımsız tüzel bir kişiliğe sahip, **temel faaliyetleri piyasada satmak amacıyla mal ve mali olmayan hizmetleri üretmek olan** kurumsal birimleri kapsamaktadır.² Bunlara ek olarak, komple hesap setine sahip olan ve şirket gibi çalışan birimler olan şirket benzerleri de bu sektörde yer alırlar. Böylece; hanehalkları, devlet birimleri veya kar amacı olmayan kuruluşların sahip olduğu mali olmayan şirket benzerleri de mali olmayan kuruluşlar sektörü içerisinde gruplandırılmaktadır.

Mali olmayan kuruluşlar sektörü ESA95'e göre aşağıdaki kurumsal birim setlerini içermektedir. Ana faaliyet konusu **mal veya mali olmayan hizmet üretmek olan:**

- a) Özel ve kamu piyasa üreticileri;
- b) Bağımsız yasal birer varlığa sahip piyasa üreticisi kooperatif ve ortaklıklar (partnerships);
- c) Özel yasalarla bağımsız yasal kişilik kazanan kamu piyasa üreticileri;
- d) Bağımsız yasal kişiliği olan mali olmayan kuruluşlara hizmet veren kar amacı olmayan kuruluşlar veya dernekler;
- e) Piyasaya üreticisi şirketler grubunu kontrol eden holdingler³;
- f) Piyasa için üreten özel ve kamu şirket benzerlerinden

oluşmaktadır.

² ESA95'e göre temel faaliyeti tarım ve diğer gıda ürünlerini almak, muhafaza etmek ve satmak olan piyasa düzenleyici kurumlar geleneksel olarak bu sektör altında sınıflandırılmaktadır.

³ ESA95'e göre başlıca faaliyet olarak mali aracılık ve/veya yardımcılık yapan iştirakleri sadece kontrol eden holdingler mali aracı olarak sınıflandırılırlar. Ancak, holding sadece kontrol görevi üstlenmeyip kendisi de mali bir kuruluş olarak faaliyet gösteriyor ise söz konusu holding, yaptığı finansal faaliyetin niteliğine göre alt sektöre ayrılmaktadır.

1.3.2. Mali Kuruluşlar Sektörü (S.12)

Mali kuruluşlar sektörü, mali aracılık yapan ve/veya yardımcı mali hizmetler sunan şirket ve şirket benzerlerini kapsamaktadır.⁴

ESA95 el kitabında **mali aracılık**, bir kurumsal birimin piyasada kendi hesabına finansal işlemler yaparak finansal varlık kazanırken aynı zamanda mali bir yükümlülük altına girmesi olarak tanımlanmaktadır.

Mali aracılık işlemlerinin en önemli işlevi fon fazlası olanlardan fon eksikliği olanlara fon aktarımı yapılmasıdır. ESA95 el kitabında belirtildiği üzere mali aracı, kurumsal birimler arasında hareket eden basit bir aracı değildir; mali aracı **kendi adına varlık olarak ve yükümlülük altına girerek bir risk üstlenmektedir.**

Mali aracılık faaliyeti genelde piyasada gerçekleşen finansal işlemlerle sınırlı olup, piyasada yer alan geniş bir halk topluluğuyla girişilen işlemler sonucu edinilen varlık veya yükümlülükleri içermektedir. Ancak bazı istisnalar mevcuttur. Örnek olarak, belediye kredi ve tasarruf bankaları; veya fon elde etme ve yatırım yapmada ana bir şirkete bağlı faaliyet gösteren finansal kiralama şirketleri gösterilebilir. Ancak, bu kuruluşların mali aracılar alt sektöründe sınıflandırılabilmesi için borç verme veya tasarruf kabul etme işlevlerinin sırasıyla belediyeden veya bağlı olunan ana gruptan **bağımsız** olması gerekmektedir.

Ana işlevi riskin dağıtılması olan sigorta şirketleri ve emeklilik fonları da mali birer aracıdır. Bu kuruluşların başlıca yükümlülüğü sigorta teknik rezervleridir. Sigorta teknik rezervlerinin karşılık kalemi ise sigorta şirketleri ve emeklilik fonlarının yaptığı yatırımlar olup, bu nedenle bu kuruluşlar da mali bir aracı olarak faaliyet göstermektedir.

Yatırım fonları da mali aracılık işlevini yerine getiren kuruluşlar içerisinde yer almaktadırlar. Bu kuruluşların başlıca faaliyeti ellerindeki fonları varlık ve/veya gayri menkul edinerek başka biçime dönüştürmeleridir.

⁴ Mali kuruluşlar sektörü geleneksel olarak, finansal yardımcılık ve aracılık yapan iştirakler grubunu kontrol edip yöneten holding şirketleri ve bağımsız yasal kişiliği olup mali kuruluşlara hizmet veren kar amacı olmayan kuruluşları da içermektedir.

Mali yardımcılık faaliyeti ise, finansal varlık veya yükümlülüklerle ilişkin işlemleri gerçekleştirmeye yönelik yardımcı faaliyetleri ifade etmektedir. ESA95 el kitabında belirtildiği gibi, mali yardımcı varlık edinerek veya yükümlülük altına girerek **kendi adlarına bir risk üstlenmezler**, onların işlevi sadece mali aracılığı kolaylaştırmaktır.

Mali kuruluşlar sektörünün kapsadığı kurumsal birim setleri şu şekilde sıralanabilir. Ana faaliyet konusu **mali yardımcılık ve/veya mali aracılık olan**:

- a) Özel şirket veya kamu şirketleri;
- b) Bağımsız yasal varlığa sahip kooperatif ve ortaklıklar (partnerships);
- c) Özel yasalarla bağımsız yasal kişilik kazanan kamu üreticileri;
- d) Mali kuruluşlara hizmet veren bağımsız yasal kişiliğe sahip kar amacı olmayan kuruluşlar;
- e) İştirakleri kontrol eden holdingler;
- f) Genelde yönetimi başka finansal şirketler tarafından yürütülen ve yatırım portföyleri bir grup katılımcı tarafından kontrol edilen şirketleşmemiş yatırım fonları. Bu fonlar geleneksel olarak, yönetimi yürüten finansal şirketten ayrı kurumsal bir birim olarak sınıflandırılmaktadır.
- g) Finansal şirket benzerlerinden

oluşmaktadır.

ESA95 sistemine göre mali kuruluşlar sektörü 5 adet alt sektöre ayrılmıştır. Bunlar:

- a) Merkez bankası (S.121);
- b) Diğer parasal mali kuruluşlar (S.122);
- c) Sigorta şirketleri ve emeklilik fonları hariç diğer mali araçlar (S.123);
- d) Mali yardımcıları (S.124);

e) Sigorta şirketleri ve emeklilik fonları (S.125) dır.

1.3.2.1. Merkez Bankası (S.121)

ESA95 el kitabında merkez bankası alt sektörünün, ana faaliyet konusu banknot ihraç etmek, ulusal paranın iç ve dış değerini korumak ve ülkeye ait uluslararası rezervleri tutmak olan tüm mali şirket ve şirket benzerlerinden oluştuğu belirtilmektedir.

Merkez bankası alt sektörü, merkez bankası dışında mali şirketleri veya finansal piyasaları düzenleyen ve yöneten kuruluşları kapsamamaktadır. Bu düzenleyici kuruluşlar ise mali yardımcıları (S.124) alt sektöründe sınıflandırılmaktadır.

1.3.2.2. Diğer Parasal Mali Kuruluşlar (S.122)

Bu alt sektör ESA95 el kitabında, finansal aracılıkla uğraşan parasal mali kuruluşlar (*monetary financial institutions - MFI*) dışındaki kurumsal birimlerden mevduat ve mevduat benzerlerini kendi adına kredi vermek ve/veya menkul kıymetlere yatırım yapmak amacıyla toplayan merkez bankası alt sektöründe sınıflandırılmamış tüm mali şirket ve şirket benzerleri olarak tanımlanmıştır. Diğer parasal mali kuruluşlar alt sektörü, ECB'nin geniş para ölçümlerine dahil edilmiş mevduatlar ve mevduat benzerleri şeklinde yükümlülüklerle sahip şirketleri içermektedir.

Parasal mali kuruluşların, basit bir şekilde "banka" olarak adlandırılmaları uygun değildir. Şöyle ki: kendilerini banka olarak adlandırmayan veya faaliyette buldukları ülke içerisinde banka adıyla kurulmalarına izin verilmeyen bazı kuruluşlar da parasal mali bir kuruluş özelliği sergileyebilmektedir. Diğer taraftan, banka olarak adlandırıldığı halde parasal mali kuruluş tanımına karşılamanan mali kuruluşlar da olabilmektedir. Bu bağlamda kuruluşlar ana faaliyetleri açısından her ülke için ele alınarak ESA95'te verilen tanıma göre irdelenmelidir. ESA95'e göre genel olarak aşağıda sıralanan mali kuruluşlar S.122 alt sektörü içerisinde yer almaktadır:

- a) Ticari bankalar, evrensel (*universal*) bankalar, çok amaçlı (*all purpose*) bankalar;
- b) Tasarruf bankaları ve kredi kuruluşları;
- c) Posta işletmeleri ciro kuruluşları, posta bankaları, ciro bankaları;
- d) Kırsal kredi bankaları, tarım kredi bankaları;
- e) Kooperatif kredi bankaları, kredi birlikleri;
- f) İhtisas bankaları (örneğin "*merchant*" bankalar, özel bankalar, menkul kıymet ihraç kuruluşları).

Yukarıda sayılan kuruluşların yanı sıra işleri halktan geri ödenebilir mevduat veya başka bir formda fonlar satın almak olan (**örneğin bono veya benzeri menkul kıymet ihraç eden kuruluşlar**) mali aracılar da diğer parasal mali kuruluşlar alt sektöründe sınıflandırılabilir. Bu kuruluşlardan bazıları aşağıda sıralanmaktadır.

- a) İpotek sağlayan kuruluşlar (inşaat yapan cemiyetler, ipotek bankaları ve ipotek kredi kuruluşları dahil);
- b) Yatırım fonları (yatırım şirketleri ve diğer kolektif yatırım kuruluşları dahil);
- c) Belediye kredi kuruluşları.

1.3.2.3. Sigorta Şirketleri ve Emeklilik Fonları Hariç Diğer Mali Aracılar (S.123)

Bu alt sektör; parasal mali kuruluşlar ile sigorta şirketleri ve özel emeklilik fonları dışında mali aracılık yapan mali şirket ve şirket benzerlerini içermektedir.

Bu alt sektör özellikle daha çok uzun vadeli finansman sağlayan çeşitli mali aracıları kapsamaktadır. Çoğu durumda, bu vade ayırımı kurumsal birimin diğer parasal mali kuruluşlar alt sektöründen ayrılmasında bir gösterge olarak kullanılmaktadır. Sigorta teknik rezerv olarak yükümlülüğün bulunmaması ise sigorta şirketleri ve emeklilik fonları alt sektöründe sınıflandırılmaması için bir gerekçe niteliği taşımaktadır.

Aşağıda belirtilen mali şirket ve şirket benzerleri diğer parasal mali kuruluşlar alt sektöründe sınıflandırılmamışlar ise S.123 alt sektörü içerisinde yer alırlar:

- a) Finansal kiralama şirketleri;
- b) Kişisel veya ticari finansman sağlayan şirketler;
- c) Faktoring şirketleri,
- d) Menkul kıymet ve türev ürün pazar yapıcıları (kendi hesaplarına işlem yapanlar);
- e) İhtisaslaşmış mali şirketler (örneğin: ihracat/ithalat finansman şirketleri, girişim ve sermaye geliştirme şirketleri);
- f) Menkul kıymetleştirilmiş varlıkları elde tutmak için yaratılan mali araç şirketleri,
- g) Sadece parasal mali kuruluşlardan mevduat ve/veya mevduat benzeri toplayan mali araçlar;
- h) Kendileri mali şirket olmayan, ancak kontrol ettiği iştiraklerinin temel faaliyeti mali aracılık ve/veya yardımcılık olan, holdingler.

1.3.2.4. Mali Yardımcılar (S.124)

Mali yardımcıları, daha önce de belirtildiği gibi **mali araçlara çok benzer faaliyetlerde bulunan ancak kendi adına bir risk üstlenmeyen** yardımcı mali hizmetler sunan tüm mali şirket ve şirket benzerlerinden oluşmaktadır. Özetle aşağıda sıralanan şirket ve şirket benzerleri ESA95'e göre S.124 alt sektöründe yer almaktadır.

- a) Sigorta komisyoncusu, sigorta ve emeklilik danışmanları, vb;
- b) Borç komisyoncuları, menkul kıymet komisyoncuları, yatırım danışmanları,vb;
- c) Menkul kıymetlerin ihraç edilmesi hizmetlerini yürüten ihraç şirketleri;
- d) Ana faaliyeti ciro etmek suretiyle senet ve benzeri araçlara garanti vermek olan şirketler;

- e) Swap, option, futures gibi türev ve riskten korunma araçlarını düzenleyen şirketler (söz konusu araçları ihraç etmeden);
- f) Mali piyasalar için altyapı sağlayan şirketler;
- g) Mali piyasaları gözetleyip denetleyen merkezi otoriteler;
- h) Menkul kıymet borsası ve sigorta borsası şirketleri;
- i) Mali aracılık ve yardımcılık faaliyeti yapmayan ancak mali şirketlere hizmet veren bağımsız yasal kişiliğe sahip kar amacı olmayan kuruluşlar.

1.3.2.5. Sigorta Şirketleri ve Emeklilik Fonları (S.125)

Bu alt sektör, riskin dağıtımını amacı ile mali aracılık yapan şirket veya şirket benzeri niteliğindeki sigorta ve reasürans şirketleri ile emeklilik fonlarını kapsamaktadır.

Aşağıda sıralanan kurumsal birimler ESA95'e göre bu alt sektör altında yer almamaktadır.

- a) Zorunlu sosyal sigorta fonları genel hükümet sektörü içerisinde "sosyal sigorta fonları (S.1314)" alt sektörü içinde yer alırlar.
- b) Kendileri sigorta şirketi veya emeklilik fonu olmayan ancak genel olarak sigorta şirketleri ve emeklilik fonlarından oluşan bir grubu kontrol edip yöneten holding şirketler "sigorta şirketleri ve emeklilik fonları hariç diğer mali aracılar (S.123)" alt sektöründe sınıflandırılırlar.
- c) Mali aracılıkla uğraşmayan ancak sigorta şirketleri ve emeklilik fonlarına hizmet veren, bağımsız yasal kişiliğe sahip kar amacı olmayan kuruluşlar ise "mali yardımcıları (S.124)" alt sektöründe yer almaktadır.

S.125 alt sektörü, sigorta şirketleri ve emeklilik fonları olmak üzere iki alt gruba daha ayrılabilirler.

Emeklilik fonları, ortak risklere maruz ve aynı tip ihtiyaçları olan bir grubu söz konusu risklere karşı sigorta eden kuruluşlar olarak tanımlanabilirler. Böyle poliçelere sahip tipik gruplara örnek olarak tek bir

girişimin veya grup girişimlerin çalışanları, bir şubenin veya endüstrinin çalışanları, veya aynı işkolu grubunda olan kişiler verilebilir.

Bazı ülkelerde tüm bu riskler, emeklilik fonlarının yanı sıra hayat sigortası aracılığı ile de sigorta yapılabilmekte iken diğer bazı ülkelerde bu sınıftaki bazı risklerin hayat sigortası aracılığıyla sigortalanması zorunludur.

1.3.3. Genel Hükümet (S.13)

Bu sektörün başlıca finansman kaynağını diğer sektörlerdeki birimlerce yapılan zorunlu ödemeler teşkil etmektedir. ESA95'e göre, kişisel ve toplu tüketim için üreten ve/veya temel faaliyeti milli gelir ve servetin yeniden dağıtımını olan aşağıda sıralanan kurumsal birimler genel hükümet içerisinde yer almaktadır.

- a) Özellikle topluma fayda sağlamak amacıyla mal ve hizmet sunan bir grup faaliyeti yöneten ve finanse eden genel hükümet birimleri (mali veya mali olmayan sektörlerden birinde sınıflandırılmış özel bir kanunla bağımsız yasal kişilik kazanan, kamu kuruluşu olarak organize edilmiş kamu üreticileri veya şirket benzerleri hariç)⁵;
- b) Bağımsız yasal kişiliğe sahip, mal ve hizmetlerini piyasada pazarlama amacı olmayan ve başlıca genel hükümet tarafından kontrol ve finanse edilen kar amacı olmayan kuruluşlar;
- c) Resmi sosyal sigorta fonları.

Genel hükümet sektörü ESA95 el kitabında başlıca 4 alt sektörde sınıflandırılmıştır.

1.3.3.1. Merkezi Yönetim (S.1311)

Merkezi yönetim, yetkisi ülkenin tüm ekonomik alanını aşan, devletin ve diğer tüm merkezi kurumların idari bölümlerini kapsamaktadır. Bu alt sektör, yetkisi tüm ekonomik alanı aşan ve merkezi yönetim tarafından kontrol edilip finanse edilen kar amacı olmayan kuruluşları da kapsamaktadır.

⁵ Geleneksel olarak, basit sübvansiyon dağıtan piyasa düzenleyici kurumlar merkezi yönetim (S.1311) alt sektöründe sınıflandırılırlar. Ancak, tarımsal ürün satın alan, muhafaza eden ve satan kuruluşlar ESA95 kapsamında mali olmayan kuruluşlar (S.11) sektöründe sınıflandırılmaktadır.

1.3.3.2. Eyalet Yönetimi (S.1312)

Bu alt sektör, merkezi yönetimden bir basamak altta ancak devlete ait yerel yönetimlerin bir basamak üstünde ayrı kurumsal birimler olarak hükümetin bazı fonksiyonlarını yürüten eyalet yönetimlerinden oluşmaktadır. Yetkisi eyaletin ekonomik alanıyla sınırlı olan eyalet yönetimlerinin kontrol ve finanse ettiği kar amacı olmayan kuruluşlar da söz konusu alt sektörde yer almaktadır.

1.3.3.3. Yerel Yönetim (S.1313)

Yerel yönetim alt sektörü ise yetkisi sadece ekonomik alanının belli bir bölgesinde geçerli olan kamu idaresini kapsamakta olup, yetkisi yerel yönetimlerin ekonomik alanıyla sınırlı olan yerel yönetimlerin kontrol ve finanse ettiği kar amacı olmayan kuruluşlar da bu alt sektörde sınıflandırılmaktadır.

1.3.3.4. Sosyal Sigorta Fonları (S.1314)

ESA95 el kitabında belirtilen iki kriteri sağlayan ve başlıca faaliyet alanı sosyal fayda sağlamak olan tüm genel hükümet birimleri, sosyal sigorta fonları alt sektöründe sınıflandırılmaktadır. Söz konusu kriterler:

- ❖ Kanunla veya bazı düzenlemelere göre nüfusun belli gruplarının düzenli olarak katkı payı ödemek veya belirli bir ödeme planını uygulamak zorunda olması;
- ❖ Genel hükümetin, gözetim yapma görevinden veya işverenliğinden bağımsız olarak, katkı paylarının düzenlenmesi ve belirlenmesinde sosyal güvenlik kuruluşunun yönetiminden sorumlu olmasıdır.

ESA95'te vurgulanan bir diğer önemli unsur ise genel olarak sosyal sigorta fonlarında, bir kişi tarafından ödenen katkı payıyla o kişinin maruz kaldığı risk arasında doğrudan bir bağlantının bulunmasıdır.

1.3.4. Hanehalkları (S.14)

Bu sektör, tüketici veya girişimci olarak piyasa için mal ve hizmet sunan kişi veya grupları kapsamaktadır. Ancak, şirket benzeri olma özelliğini taşıyan kurumsal birimler hanehalkı sektörü içinde sınıflandırılmazlar, söz konusu birimler mali veya mali olmayan kuruluşlar içerisinde yer almaktadır. Bu sektör ayrıca kendi şahsi kullanımını için üretilen mal ve hizmetleri de içermektedir.

Tüketici olarak hanehalkları ESA95'te aynı yaşam alanını paylaşan, gelir ve servetlerinin hepsini veya bir kısmını paylaşan, genel olarak konut ve yiyeceği kolektif olarak tüketen kişilerden oluşan küçük bir grup olarak tanımlanmaktadır. Hanehalkları duygu bağıyla birleşen kişilerden oluşup genelde aileleri içerirler.

Bu sektörün kaynakları çoğunlukla işçilere yapılan ödemeler, mülk geliri, diğer sektörlerden transferler veya malların piyasada satılmasından elde edilen gelirlerdir. Aşağıdaki kişi ve kişi grupları ESA95'e göre hanehalklarını oluşturmaktadır:

- a) Temel işlevi tüketmek olan kişi veya gruplar;
- b) Ekonomik konularda karar verme otonomisine sahip olmayan, kuruluşlarda devamlı olarak yaşayan kişiler. (örneğin: uzun cezaları olan mahkumlar, huzurevlerinde yaşayan yaşlılar) Bu şekilde yaşayan kişiler toplu halde tek bir kurumsal birimi oluşturmakta ve tek bir hanehalkı olarak kabul edilmektedirler.
- c) Temel olarak kendi nihai tüketimleri için mal ve mali olmayan hizmet üreten kişi veya gruplar; bu sisteme iki tip servis dahildir, bunlar sahibinin içinde oturduğu konut hizmetleri ve ücretli personel çalıştırarak üretilen ev hizmetleridir. Birinci tip serviste, kendi konutu içinde oturanların, kendi tüketimleri için konut hizmetleri üreten hanehalkı şirketleşmemiş girişimine sahip oldukları varsayılmaktadır. İkinci tip servis için ise, hanehalklarının kendi tüketimleri için ev hizmetleri sağlamak amacıyla yanlarında ücretli personel çalıştırmaları halinde hanehalkı şirketleşmemiş girişimlerine sahip oldukları varsayılmaktadır;

d) Yasal bir statüsü olmayan - şirket benzerleri sayılanlar hariç - ortaklıklar ve tek başına çalışan piyasa üreticileri;

e) Kanunen bağımsız statüsü olmayan veya olduğu halde sadece çok küçük bir öneme sahip, hanehalklarına hizmet veren kar amacı olmayan kuruluşlar. (Bölüm 1.3.5)

Hanehalkları sektörü kendi içinde en geniş olan gelir kategorisine göre alt sektörlere ayrılmıştır. Birden fazla gelir kategorisine sahip kişilerden oluşan bir hanehalkı söz konusu olduğunda sınıflama her kategori içinde toplam hanehalkı gelirine bakılarak yapılmalıdır. Söz konusu alt sektörler aşağıda belirtilmiştir:

a) İşverenler (kendi hesabına çalışanlar dahil)

b) İşçiler

c) Mülk geliri alanlar

d) Emekli maaşı alanlar

e) Diğer transfer geliri alanlar

f) Diğerleri: Kuruluşlarda devamlı olarak yaşayan kişileri

içermektedir.

1.3.5. Hanehalkına Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar (S.15)

Hanehalklarına hizmet veren kar amacı olmayan kuruluşlar, bedelsiz olarak veya ekonomik olarak anlamlı olmayan fiyatlarla mal veya hizmet sağlayan kuruluşlardır. Ara sıra yapılan satışların dışında bu kuruluşların başlıca gelir kaynağı, hanehalklarının tüketici olarak yaptığı nakdi veya aynı bağışlar, genel hükümetten yapılan ödemeler⁶ ve mülk gelirleridir.

ESA95'e göre söz konusu kuruluşlar çok önemli olmadıkları durumda S.15 sektörüne dahil edilmeyip, daha önce de belirtildiği gibi işlemleri hanehalkları sektörünün (S.14) işlemlerine karıştırılır. S.15 sektörü

⁶ Başlıca genel hükümet kaynaklarıyla kontrol ve finanse edilen kar amacı olmayan kuruluşlar "Genel Hükümet" sektöründe sınıflandırılmaktadır.

hanehalklarına piyasa dışı mal ve hizmet sağlayan başlıca aşağıdaki kuruluşlardan oluşur.

a) Ticaret birlikleri, profesyonel topluluklar, tüketici birlikleri, siyasi partiler, kiliseler, dini topluluklar (devlet tarafından kontrol edilmeyen ancak finanse edilenler dahil) ve sosyal, kültürel klüpler veya spor klüpleri;

b) Yardım ve dini amaçlar için oluşturulmuş, nakdi ve aynı gönüllü transferlerle finanse edilen kurumsal birimler.

Bunlara ek olarak hanehalkına hizmet veren kar amacı olmayan kuruluşlar sektörü, yerleşik olmayanlara hizmet eden yardım dernekleri ve dini dernekleri de kapsamaktadır.

1.3.6. Dünyanın Geri Kalanı (S.2)

ESA95'e göre bir ülkenin ekonomik sınırları içerisinde bir yıl veya daha uzun süreyle ekonomik çıkar elde eden birimler yerleşik birim kabul edilmektedir. Herhangi bir özelliğe veya kaynağa bakılmaksızın, yerleşik birimlerle işleme girişen **yerleşik olmayan birimlerin biraraya getirilmesi ile oluşan** bu sektörün hesapları ulusal ekonomiyi dünyanın geri kalanına bağlayan ilişkiler hakkında genel bir bilgi edinilmesini sağlamaktadır.

Sektörler, daha homojen yerleşik birimler elde edebilmek için tüm ekonominin ekonomik davranış, amaç ve işlevlerine göre ayrıştırılmasıyla oluşmaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi yerleşik birimlerle yerleşik olmayan birimlerin ilişkisini sergilemesinden dolayı dünyanın geri kalanı sektörü için bu durum geçerli değildir. Dünyanın geri kalanının, komple hesap seti tutma zorunluluğu olmaması açısından da bir sektör özelliği taşımamasına rağmen bir sektör gibi tanımlanmasının gerektiği ESA95 el kitabında belirtilmektedir. Bu sektörün tanımlanmasının amacı; mali ve mali olmayan şirketlerin, kar amacı olmayan kuruluşların, hanehalklarının ve genel hükümetin yerleşik olmayan birimlerle gerçekleşen kayıtlı işlemlerini, diğer akımları ve yerleşik olan ile olmayan birimler arasındaki diğer ekonomik ilişkileri sergilemektir. (örneğin yerleşiklerin yerleşik olmayanlardan alacakları)

Bu sektör, yerleşikler ve yerleşik olmayanlar arasındaki işlemleri kapsamına rağmen bazı istisnalar mevcuttur. Bunlar:

- a) İthal mallarla ilgili olarak yerleşik birimlerce sağlanan ulaşım hizmetleri (ihraç eden ülke sınırlarına kadar) dünyanın geri kalanı hesaplarında f.o.b ithalat hesabı altında yer alır.
- b) Farklı sektörlerle ait yerleşikler arasında yabancı varlıklarla yapılan işlemler, ülkenin dünyanın geri kalanıyla arasındaki finansal pozisyonunu etkilemediği halde tek başına sektörlerin dünyanın geri kalanıyla ilişkilerini etkilemektedir; bu nedenle söz konusu işlemler ayrıntılı finansal hesaplarda dünyanın geri kalanında gösterilir.
- c) Ülkenin, farklı coğrafi bölgelere ait yerleşik olmayanlar arasındaki yükümlülüklerine ilişkin işlemler dünyanın geri kalanı hesaplarının coğrafi bölge ayrımlarında gösterilir. Bu işlemler ülkenin dünyanın geri kalanına toplam yükümlülüğünü etkilemese de, dünyanın farklı coğrafi parçalarına olan yükümlülüğünü etkilemektedir.

Dünyanın geri kalanı sektörü ESA95'te aşağıdaki alt sektörlerle ayrılmıştır:

- a) AB (S.21):
 1. AB' ye üye ülkeler (S.211);
 2. AB kurumları (S.212).
- b) Üçüncü ülkeler ve uluslararası kuruluşlar (S.22).

ECB'nin para ve banka istatistikleri kapsamında parasal mali kuruluşlardan derlediği sektörel ayrımlı hesaplarda esas aldığı ESA95 el kitabında sunulan standartlar bu bölümde açıklanmış olup, AB'deki istatistiksel çerçeve ve para banka istatistiklerinin üretimine çalışmanın takip eden bölümünde daha ayrıntılı olarak değinilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İSTATİSTİKSEL ÇERÇEVE

VE PARA BANKA İSTATİSTİKLERİ

2.1 Avrupa Birliğinde İstatistiksel Çerçeve

AB, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren istatistik konusuna gerekli önemi vermiştir. Avrupa İstatistik Sistemi, Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat), AB'ye üye ülkeler ve İzlanda, Norveç ve Liechtenstein'da resmi istatistikleri toplayan ulusal istatistik ofisleri, bakanlıklar, kurumlar, ve merkez bankalarından oluşmaktadır. Genel itibariyle sistem içerisinde üye ülkeler, ulusal amaçları ve AB'nin hedefleri doğrultusunda verileri toplamakta ve istatistikleri derlemektedirler. Eurostat, Avrupa İstatistik Sisteminde istatistiklerin harmonizasyonunu sağlamak için ulusal istatistik otoriteleriyle yakın işbirliği içerisinde hareket eden yol gösterici bir rol üstlenmiştir.

AB tarihinde istatistik hakkında ilk kez açıkça bir hüküm 1997 yılında imzalanan ve 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'nın 285. maddesinde yer almıştır. Söz konusu maddeye göre Konsey, Topluluk faaliyetlerinin yerine getirilmesi amacıyla gerekli olan istatistik üretimi için önlemler benimseyecektir. Ayrıca, Topluluk istatistiklerinin üretimi tarafsızlık, güvenilirlik, objektiflik, bilimsel bağımsızlık, maliyet etkinliği ve istatistiksel gizlilik ilkelerine uyum sağlayacak; ekonomi aktörleri aşırı yük altına girmeyecektir.

Yukarıda değinilen antlaşma ile istatistiksel alanın düzenlenmesi sağlanırken, çeşitli Konsey tüzükleri ile kurucu antlaşmalardaki noktalara açıklık kazandırılmaktadır. 1990 tarihli 1588/90 sayılı "İstatistiksel Gizliliğe Tabi Olan Verinin Eurostat'a İletilmesi Hakkında Konsey Tüzüğü" ve 1997 yılında kabul edilen "İstatistik Yasası" olarak da adlandırılan 322/97 sayılı "Topluluk İstatistiği Hakkındaki Konsey Tüzüğü" bu kurallar bütününe en önemlilerini teşkil etmektedir.

Avrupa İstatistik Sisteminin en önemli aktörlerinden birisi olan Eurostat'ın faaliyetlerinin yasal dayanağı 97/281/EC sayılı Komisyon Kararı'dır. 21 Nisan 1997 tarihli ilgili Komisyon Kararı'nda Topluluk İstatistiklerinin üretiminde Eurostat'ın rolü tanımlanmıştır. Karar'da Eurostat'ın, 1997 tarihli 322/97 sayılı "Topluluk İstatistikleri Hakkında Konsey Tüzüğü"nde değinilen Topluluk otoritesi olduğu belirtilmiş ve Eurostat'ın bir Genel Direktör tarafından başkanlık edilen Komisyon kurumu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, Eurostat'ın görevlerini tarafsızlık, güvenilirlik, amaçlara uygunluk, maliyet etkinliği, istatistiksel gizlilik ve şeffaflık ilkelerini temel alarak yerine getireceği konusu yer almıştır. Söz konusu Karar'da Eurostat'ın görevleri ve teknik otonomisine de yer verilmiştir.

1998'den itibaren tek paraya geçilmesi ile birlikte Avrupa İstatistik Sisteminin içerisinde temel aktör niteliğinde olan Eurostat'a önemli görevler düşmüş, bu konuyla ilgili verileri sağlama görevini yerine getirmiştir. Bugün, Ekonomik ve Parasal Birlik için veri sağlama konusu ve AB üyeliği için çalışmalarda bulunan aday ülkelerdeki istatistik sistemlerini geliştirme faaliyetleri Eurostat'ın önemli görevleri haline gelmiştir.

Ocak 1999'da Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) kurulması ile AB için önemli diğer bir kurum oluşmuştur. ECB, Euro sistemi için para politikası oluşturma görevi kapsamında parasal istatistikleri ulusal merkez bankalarından derlemektedir.

Ulusal merkez bankaları ve ECB birlikte Avrupa Merkez Bankaları Sistemini (ESCB) oluşturmaktadır. Euro Sistemi (*Eurosystem*) ise ECB ve Euro'ya geçen üye ülke ulusal merkez bankalarından meydana gelmektedir. Euro sistemde karar alma işlevi ECB'nin karar alma organları olan Yönetim Konseyi (*Governing Council*) ve Yürütme Kurulu (*Executive Board*) ile sağlanmaktadır. Euro'yu uygulamayı kabul etmeyen ülkeler olmasından dolayı ise üçüncü karar alma organı olarak Genel Konsey (*General Council*) bulunmaktadır. Euro'ya geçmeyen söz konusu ülkeler ESCB içerisinde özel bir statü ile bulunmaktadır. Söz konusu ülkelerin kendi para politikalarını uygulamalarına izin verilirken, Euro alanını kapsayan tek para politikası hakkında karar alınmasında ve bu kararların uygulanmasında söz hakkı verilmemektedir. Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşma ve ESCB Statüsüne

uygun olarak Euro sisteminin ana amacı fiyat istikrarının sağlanmasıdır. ECB, bu sistem içerisinde kendi yetki alanına giren konularda Topluluk ve ulusal otoriteler karşısında danışmanlık rolü üstlenmektedir. ECB görevlerini yerine getirebilmek amacıyla üye ülkelerden parasal istatistikler derlemektedir. ECB, üye ülkelerden elde ettiği para ve banka istatistiklerini konsolide ederek, Euro bölgesine ait parasal büyüklükleri oluşturarak ve ortak para politikasını belirleyerek çok önemli bir görevi üstlenmektedir. AB içerisinde üretilen para ve banka istatistiklerine takip eden bölümlerde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

2.2. Para ve Banka İstatistiklerinin Kanuni Altyapısı

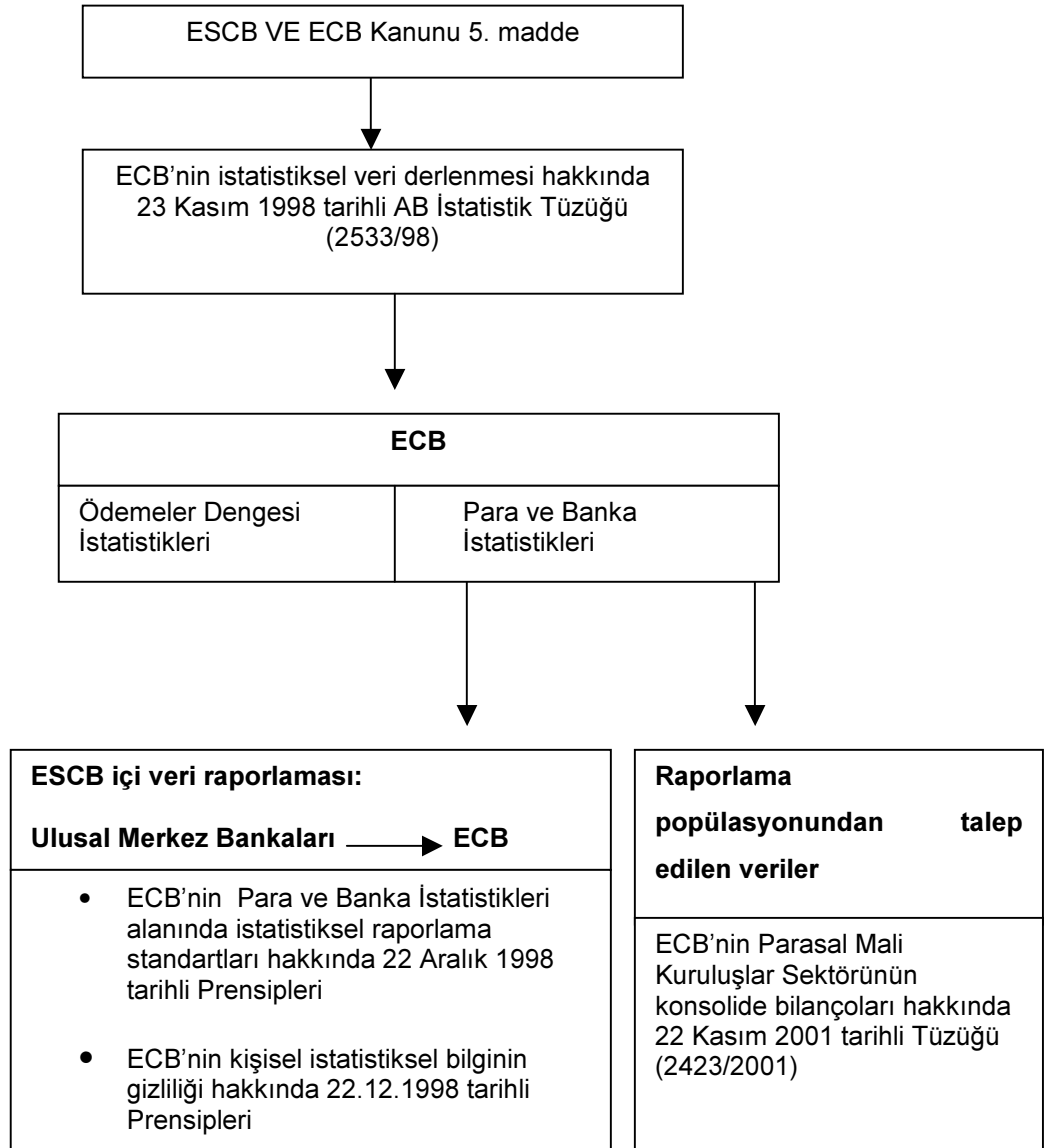
Yukarıda da bahsedildiği gibi, 1998 yılı sonuna kadar Euro'ya geçmenin alt yapısını hazırlayan Avrupa Para Enstitüsü 1 Ocak 1999'da üye ülkelerden bağımsız hareket eden ECB'ye dönüştürülmüştür. ESCB Kanununun 5. maddesiyle ECB'ye ulusal merkez bankalarının asistanlığında görevi için gerekli verileri yetkili ulusal otoritelerden veya doğrudan ekonomik birimlerden talep etme yetkisi verilmiştir.

ECB kanunla kendisine verilen yetkileri çıkardığı tüzük ve direktifler yardımıyla ulusal otoritelere veya raporlama kuruluşlarına bildirmektedir. ECB'nin 23 Kasım 1998 tarihli ve 2533/98 sayılı tüzüğü ECB'nin istatistiksel veri derleme esaslarını belirlemektedir. Bu tüzük, ESCB çerçevesinde parasal mali kuruluşlar sektörünün konsolide bilançosunun üretilmesi amacıyla parasal mali kuruluş tanımını açıklamış ve bu tanıma karşılık gelen kuruluşların üye ülkelerce belirlenmesini gerekli kılmıştır. Söz konusu tüzükte belirtildiği gibi tek bir ekonomik bölge olarak ele alınan Euro bölgesi için para yaratan mali araçların konsolide bilançolarının düzenli olarak üretilmesi ihtiyacı, tam ve homojen bir parasal sektöre ve raporlama popülasyonuna bağlıdır. Euro bölgesi için geliştirilen istatistiki sistem; istatistik amaçlarla hazırlanan parasal mali kuruluşların listesinden ve bunların aylık ve üç aylık olarak bildirdikleri istatistiki bilgilerden oluşmaktadır

Bilindiği gibi parasal mali kuruluşlar geniş para ölçümlerine dahil edilmiş mevduatlar ve mevduat benzerleri şeklinde yükümlülüklerle sahip şirketleri kapsamaktadır. ECB, Euro bölgesine ilişkin para arzı ölçümlerini

yaparak para politikasını belirlemekle üye ülkelerde yer alan parasal mali kuruluşların toplulaştırılmış mali varlık ve yükümlülüklerini kapsayan parasal gelişmelerin istatistiki bir tablosuna ulaşmış olmaktadır.

ECB, 22 Kasım 2001 tarih ve 2423 nolu tüzüğünde ise para ve banka istatistikleri kapsamında parasal mali kuruluşların bilançolarının konsolide edilmesi hakkında daha teknik bilgilere yer vermiştir. Bu tüzükte; parasal mali kuruluşların tanımı, raporlama koşulları, sınıflandırma kuralları ve istenilen ayrımlar gibi hususlar daha ayrıntılı açıklanmaktadır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin (ESCB) İstatistiksel Veri Toplama Kanuni Altyapısı

2.3. Para ve Banka İstatistikleri

2423 nolu tüzükte belirtildiği üzere “raporlama topluluğu” üye ülke sınırları içinde yerleşik parasal mali kuruluşlardır. İstatistik amaçlı olarak; parasal mali kuruluşlar, Topluluk Kanununda tanımlanan yerleşik kredi kuruluşlarını ve parasal mali kuruluş dışındaki diğer kuruluşlardan mevduat ve/veya mevduat benzerlerini kendi adlarına kredi vermek ve/veya menkul kıymetlere yatırım yapmak amacıyla toplayan kuruluşları kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. (bölüm 1.3.2.2) Bu tanıma uyan her türlü kuruluş parasal mali kuruluşlar listesine eklenerek ECB tarafından yayımlanmakta ve belirli aralıklarla güncellenmektedir. Bir kuruluşun sunduğu enstrümanın mevduat veya mevduat benzeri sayılabilmesine bağlı olarak parasal mali kuruluş listesinde yer alıp almayacağına karar verilmektedir. Bir yükümlülüğün mevduat benzeri sayılabilmesine yönelik kriter ise likidite olup, likidite aşağıdaki dört şartın ortaklaşa yer almasıyla oluşmaktadır. Bu şartları karşılayan enstrümanları sunan kuruluşlar mevduat benzeri yükümlülüklerle sahip olmalarından dolayı parasal mali kuruluş kabul edilirler. Söz konusu dört şart aşağıda belirtilmektedir.

❖ Transfer edilebilme (*transferability*): Finansal bir enstrümana yatırılan fonların kolayca geri alınıp; çek, transfer emri gibi yollarla transfer edilebilmesini ifade eder.

❖ Çevrilebilme (*convertibility*): Finansal enstrümanın paraya veya diğer transfer edilebilir mevduata (*transferable deposit*) kolayca çevrilebilmesi ve bu çevirme işleminin maliyetini kapsar. Bu maliyet likiditeyi azaltan bir unsur olarak düşünülebilir.

❖ Kesinlik (*certainty*): Bir finansal aracın getirisinin ulusal para cinsinden önceden belirlenebilmesidir. Yönetmelik bu konuda en az ayda bir belirlenebilme koşulu getirmiştir.

❖ Pazarlanabilme (*marketability*): Organize olmuş piyasalarda işlem gören kote edilmiş hisse senetleri pazarlanabilme özelliğini taşımaktadır. Organize olmuş bir piyasa olmamasına rağmen, katılma payları ile oluşan ve yatırımcıların günlük fiyatlardan fonlarını çekebildikleri kolektif yatırım kuruluşları da (*collective investment undertakings-CIU*) bu kriteri yerine getirmektedir.

Kolektif yatırım kuruluşları içerisinde yer alan para piyasası fonları (*money market funds*) yukarıdaki şartları karşıladığından mevduat benzeri kabul edilmekte dolayısı ile parasal mali kuruluşlar sektörü içerisinde yer almaktadırlar. ECB'nin 2001/13 sayılı yönetmeliğinde para piyasası fonları, likidite açısından mevduat benzeri enstrümanları içeren, esas olarak (en az % 85) para piyasası araçlarına ve/veya vadesine bir yıl veya daha az kalmış transfer edilebilir borçlanma araçlarına ve/veya para piyasası fonu katılma paylarına, ve/veya mevduata ve/veya para piyasası araçlarının getirisine yakın getiri sağlayan araçlara yatırım yapan kolektif yatırım kuruluşları olarak tanımlanmıştır.

ECB, Euro alanı için parasal büyüklükleri stok ve akım veriler olarak derlemektedir. Ayrıca, parasal mali kuruluşlardan enstrüman/vade, para birimleri ve karşılık sektörler bazında istatistiki bilgiler de istenmektedir. Sektör ayrımları, 2423 nolu tüzükte belirtilen ve bu çalışmanın ilk bölümünde de açıklanmış olan ESA95'de tanımlanmış sektörel sınıflama standartlarına göre yapılmaktadır. Para ve banka istatistikleri kapsamında Türkiye'de şuanda uygulanmakta olan sektörel ayrımlar ise bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Para ve banka istatistikleri kapsamında ulusal merkez bankaları yukarıda açıklanan parasal mali kuruluş tanımı ve likidite kriterlerini göz önünde bulundurarak belirledikleri parasal mali kuruluşlardan derledikleri bilançoları konsolide ederek en geç referans aydan sonraki ayın 15. çalışma gününde ECB'ye iletmekle yükümlüdürler. Bütün Euro bölgesi ülkelerinden gelen verileri konsolide eden ECB, 19. çalışma gününde Euro bölgesine ait parasal büyüklükleri basın açıklaması ile duyurmakta ve bu veriler para politikasında bir temel teşkil etmektedir. Bir sonraki ayın ortasında ise söz konusu veriler ECB'nin aylık bülteninde yayımlanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN PARASAL MALİ KURULUŞ SEKTÖREL HESAP STANDARTLARI

Türkiye’de AB’ye istatistiksel uyum çalışmaları çerçevesinde, çeşitli kurumlar ürettikleri verileri düzenlemek için projeler başlatarak, yurtdışında benzer istatistikleri üreten kuruluşlardan da teknik yardım alarak daha güçlü bir istatistiksel altyapının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, takip eden bölümde Türkiye’deki istatistiki çerçeve çizilecek, daha sonra TCMB tarafından üretilen para ve banka istatistiklerinde baz alınan sektörel ayrımlar tanıtılacak ve bankaların sektörel hesaplarında baz aldıkları TCMB tarafından hazırlanarak kendilerine gönderilen “Kurumsal Sektörler Listesi 2003”ün içeriği ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

3.1. İstatistiksel Çerçeve

Türkiye’de mali sistem ile ilgili istatistiksel veri derleyen başlıca kuruluşlar DİE, Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, BDDK, DPT, SPK ve TCMB olarak sıralanabilir. DİE ana işlevi istatistik üretmek olan bir kurum olarak ulusal hesapların yanı sıra fiyat istatistikleri ve çeşitli sektörlerle ilişkin birçok istatistik üretmektedir. Hazine Müsteşarlığının ürettiği en önemli istatistikler kamu finansmanı ve borçlanma istatistikleri, Maliye Bakanlığının genel ve katma bütçeli kuruluşlara ve bütçeye ilişkin istatistikler, BDDK’nın bankacılık sektörü ile ilgili istatistikler, DPT’nin kamu kesimi borçlanma gereği, sektörel ve bölgesel gelişime ilişkin istatistikler, SPK’nın halka arz edilen menkul kıymetler gibi sermaye piyasasına ilişkin istatistikler ve TCMB’nin ise ödemeler dengesi gelişmeleri ve para banka istatistikleridir. Söz konusu kuruluşların ürettiği başlıca veriler Şekil 3.1’de özetlenmiştir.

<u>KURUM</u>	<u>BAŞLICA ÜRETTİĞİ VERİLER</u>
DİE	Ulusal Hesaplar, Fiyat Endeksleri, İşgücü Piyasası verileri, Dış Ticaret verileri, Reel Sektöre ilişkin veriler, Nüfus istatistikleri, Tarım istatistikleri vb.
Hazine Müsteşarlığı	Dış Borç, İç Borç verileri, Kamu Finansmanına ilişkin istatistikler, Sigortacılık, Finansal Kiralama, Faktoring ve Tüketici Finansman Şirketlerine ilişkin veriler
Maliye Bakanlığı	Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri, Kamu Hesaplarına ilişkin istatistikler, vergi istatistikleri, emeklilik istatistikleri
BDDK	Bankacılık sektörüne ilişkin finansal tablolar ve raporlar
DPT	Yıllık Programlar, Kalkınma Planları, Sektörel veriler, kamu kesimi gelir, harcamaları ve borçlanma gereği verileri, bölgesel gelişim ve uluslararası kuruluşlara ilişkin rapor ve istatistikler
SPK	Halka Arz Edilen Menkul Kıymetler, Yatırım Fonları, Yatırım Ortaklıkları, Aracı Kuruluşlar, Portföy Yönetim Şirketleri, Gayrimenkul Değerleme Şirketlerine ilişkin istatistikler.
TCMB	Para Banka İstatistikleri, Ödemeler Dengesi İstatistikleri, Reel Sektöre ilişkin zaman serileri

Şekil 3.1. Türkiye'deki İstatistiksel Çerçeve

Kaynak: Kurumların web siteleri.

3.1.1. Devlet İstatistik Enstitüsü

Türkiye'de resmi istatistik toplamakla yetkili ilk kuruluş olan "Merkezi İstatistik Dairesi" ise 1926 yılında kurulmuş olup 1930 yılında 1554 sayılı yasa ile "İstatistik Umum Müdürlüğü" adını almıştır. Devlet Planlama Teşkilatının kurulması kararı ile birlikte 53 sayılı yasa kapsamında bugünkü DİE'nin temelleri atılmış, 1984 yılında 219 sayılı yasa ile de "DİE'nin Görev

Yetki ve Kuruluşu Hakkında KHK” ile teşkilat yeniden yapılandırılmıştır. 1989 ve 1990 yıllarında tekrar günün ihtiyaçlarına ve ileriye dönük planlanan çalışmalara destek olması amacıyla kanuni değişikliklere gidilmiştir.

219 sayılı KHK ile değişen 1. maddeye göre DİE ülkenin iktisadi, sosyal, kültürel ve demografik yapısı ile ilgili her türlü veriyi derlemek, değerlendirmek ve yayımlamakla görevlidir. DİE ülkenin temel ekonomik hareketlerine ilişkin istatistikler üretir; derlediği en önemli istatistikler olan milli gelir hesaplamalarını kapsayan ulusal hesapların yanı sıra, fiyat endeksleri, işgücü piyasasına ilişkin veriler, dış ticaret verileri, nüfus istatistikleri DİE'nin derlediği birçok istatistikten bazılarıdır.

Son olarak, DİE yasasının AB müktesebatına uyum için gerekli bazı düzenlemelere imkan sağlaması amacıyla tekrar değiştirilmesi için Enstitüsü bünyesinde Avrupa İstatistik Ofisi'nden de destek alarak çalışmalarını sürdürmekte olan “Yasal Mevzuat Komitesi” kurulmuştur. Söz konusu Kanun Tasarısında yurtiçi ihtiyaçların karşılanmasının yanında, uluslararası istatistik ilişkilerini geliştirecek, entegrasyonu sağlayacak hükümlere de yer verilmiş, yeni kurulan ana hizmet birimleri ve görevleri ile bu kapsam ve teknik niteliğin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda yeni istatistik kanununda yer alması öngörülen bazı hususlar aşağıdaki gibidir:

- DİE'nin Türkiye İstatistik Kurumu olarak yeniden kurulması,
- Kurumun özerkliğinin geliştirilmesi,
- Kurum Başkanının belirlenmiş süreyle işbaşında kalmasının sağlanması,
- Çok yıllık planlama unsurlarının sisteme dahil edilmesi,
- İstatistik Kurulunun sistem içerisinde etkin bir rol oynaması,
- İstatistiki gizlilik ilkelerinin daha açık ve detaylı belirlenmesi,
- Veri dağıtım ilkelerinin açıkça belirtilerek verilere ulaşım hakkı ile kolaylaştırıcı hususların belirlenmesi,
- Kanunda istatistiki tanımların yer alması,

- Türk İstatistik Sistemine dahil tüm kurumların sistem içerisindeki rolleri ve yapacakları çalışmaların açıklığa kavuşturulması.

3.1.2. Hazine Müsteşarlığı

Finansal sisteme ait istatistik üreten bir diğer kuruluş olan Hazine Müsteşarlığı, Cumhuriyet döneminde ilk olarak Maliye Vekaleti bünyesinde Hazine-i Vezne adıyla hizmet vermiş olup, 13 Aralık 1983 tarih ve 188 sayılı KHK ile Başbakanlığa bağlı “Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı” haline getirilmiştir. Yıllar içinde birçok değişikliğe uğrayan müsteşarlık yapısı en son 16 Eylül 1993 tarih ve 508 sayılı KHK ile yeniden düzenlenmiş, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bir kez daha yapısal değişikliğe uğrayarak 9 Aralık 1994 tarih ve 4059 sayılı Kanun ile Dış Ticaretten ayrılarak “Hazine Müsteşarlığı” adı ile bugünkü adı ve yapısına kavuşmuştur.

4059 sayılı Kanunun amacı; “ekonomi politikalarının tespitine yardımcı olmak ve bu politikalar çerçevesinde Hazine işlemleri, kamu finansmanı, kamu iktisadi teşebbüsleri ve devlet iştirakleri, ikili ve çok taraflı dış ekonomik ilişkiler, uluslararası ve bölgesel ekonomik ve mali kuruluşlarla ilişkiler, yabancı ülke ve kuruluşlardan borç ve hibe alınması ve verilmesi, ülkenin finansman politikaları çerçevesinde sermaye akımlarına ilişkin düzenleme ve işlemlerin yapılması, bankacılık ve sermaye piyasası, yurt dışı müteahhitlik hizmetleri, sigorta sektörü ve kambiyo rejimine ilişkin faaliyetler ile yatırım ve yatırım teşvik faaliyetlerini düzenlemek, uygulamak, uygulamanın izlenmesi ve geliştirilmesine ilişkin esaslar tespit etmek amacıyla Hazine Müsteşarlığının, dış ticaret politikalarının tespitine yardımcı olmak, tespit olunan bu politikalar çerçevesinde ihracat, ihracatı teşvik, ithalat, yurt dışı müteahhitlik hizmetleri ve ikili ve çok taraflı ticari ve ekonomik ilişkileri düzenlemek, uygulamak, uygulamanın izlenmesi ve geliştirilmesini teminen Dış Ticaret Müsteşarlığının, kurulmalarına ve teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin esasları düzenlemek” olarak belirtilmiştir. Müsteşarlıklar; Başbakanına bağlı olup, Başbakan, Müsteşarlıkların yönetimi ile ilgili yetkilerini bir Devlet Bakanı vasıtasıyla kullanabilir.

TCMB ile birlikte finansal ve parasal politikaların yürütülmesinde yer alan bu kurum dış borç, iç borçlanma ve kamu finansmanı hakkında veriler

derlemekte olup, finansal kiralama, tüketici finansman, faktoring ve sigorta kuruluşlarına ait verileri de yayımlamaktadır.

3.1.3. Maliye Bakanlığı

Maliye Bakanlığı ise bütçe yönetimi, gelir yönetimi, kamu taşınmazlarının yönetimi, kamu hesaplarının yönetimi, vergi toplanması gibi görevleri yerine getirir. Maliye Bakanlığı; Hesap Uzmanları Kurulu Başkanlığı İstatistiklerini, bütçe uygulamalarına ilişkin istatistikleri, kamu hesapları bülteni, vergi istatistikleri ve emeklilik istatistiklerini üretmektedir.

Maliye Bakanlığındaki en önemli görevlerden birisi devlet bütçesinin hazırlanması ve yönetimidir. Bütçenin finansmanından birinci derecede sorumlu kuruluş olması sebebiyle Hazine, bütçelerin hazırlanmasında yer alan en önemli kurumlardan biri durumundadır.

Genel ve katma bütçeli idarelere ilişkin düzenlemeler de Maliye Bakanlığı tarafından yürütülmekte olup, Maliye Bakanlığı devlet muhasebesinde söz konusu genel ve katma bütçeli idarelerin hesaplarında tekdüzeliği sağlamak ve uluslararası standartlara uyum amacıyla “devlet muhasebesinde reform” çalışmalarını sürdürmektedir.

Devlet muhasebesinde reform çalışmaları 1995 yılında genel ve katma bütçeli idarelerde tahakkuk esasına geçilmesini amaçlayan ve Dünya Bankasınca da desteklenen Kamu Mali Yönetim Projesi çalışmaları ile başlamış ve döner sermayeler için Döner Sermayeli İşletmeler Muhasebe Yönetmeliğinin hazırlanması ve yayımlanması ile bu çalışmalar sürdürülmüştür. Daha sonra, kamu mali yönetimine destek olacak sağlam bir veri tabanının oluşturulması için merkezi yönetimin yanında tüm genel yönetimi kapsayan raporlama gereksinimi devlet muhasebesi çalışmalarının kapsamının genişletilmesine neden olmuştur. Böylece, genel yönetimi (merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sosyal güvenlik kuruluşlarından oluşan) kapsayan mali istatistikler ile mali karar alanlara, bunları uygulayanlara ve kullanıcı durumundaki diğer kişilere yol gösterecek veri seti yaratılmış olacaktır. Sağlam ve gelişmiş bir muhasebe ve raporlama sisteminin oluşturularak, doğru ve güvenilir devlet mali istatistiklerinin

üretilmesi, bunların doğal sonucu olarak saydamlığın ve hesap verilebilirliğin temelini oluşturulması da mümkün olacaktır.

Genel yönetimi kapsayan uluslararası standartlara uygun bir muhasebe ve raporlama sisteminin kurulabilmesi için üzerinde durulması gereken 5 aşama vardır.

1- Kamu idarelerinde, istenilen detayda ve zamanında veri üretmeyi sağlayacak bir otomasyon altyapısının oluşturulması,

2- Konsolide edilebilir, karşılaştırılabilir ve hesapların raporlama ihtiyacına uygun olarak sınıflandırıldığı çerçeve bir hesap planının oluşturulması,

3- Bütün genel yönetim kapsamına dahil birimlerde uygulanabilecek, uluslararası standartlara uygun, muhasebe sistemi ve mali raporların hazırlanması,

4- Yeni muhasebe sisteminin test edilmesi, eğitim çalışmalarının tamamlanması, ve

5- Uygulamaya geçilmesi.

Yukarıdaki işleri kapsayan bir zaman planı hazırlanmış ve çalışmalara başlanılmıştır. Bu çerçevede Maliye Bakanlığına bağlı, vergi daireleri dahil, yaklaşık 1600 saymanlık ve birimin otomasyonunu kapsayan say2000i Projesi tamamlanmıştır. Böylece, genel ve katma bütçeli idareler için web tabanlı merkezleştirilmiş bir muhasebe sistemi için gerekli alt yapı oluşturulmuştur. Bundan böyle, genel ve katma bütçeli idarelerin mali işlemleri ve tek Hazine hesabı diye adlandırılan merkezleştirilmiş ödeme sistemi ile gelir gider dengesi günlük olarak merkezden izlenebilecek, böylece borçlanma gereksinimi günlük olarak tespit edilip gereksiz yere borçlanma ve faiz ödemesi gibi maliyetlere katlanılmayacaktır.

Genel yönetim kapsamına dahil yerel yönetimler için İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, sosyal güvenlik kurumları için de Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı, Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü ve Bağ-Kur Genel Müdürlüğü ile temasa geçilerek ortak muhasebe ve raporlama standartları ve çerçeve bir hesap planı oluşturulması konularında çalışmalara

başlanmıştır. Bu kapsamda genel yönetim birimleri için muhasebe ve raporlama standartlarını ve çerçeve hesap planını kapsayan bir yönetmelik taslağı hazırlanmış ve Mali Danışma Kurulunun onayına sunulmuştur. Çerçeve hesap planına uygun olarak merkezi yönetim içinde yer alan genel ve katma bütçeli idareler için uyarlanmış tahakkuk esasına dayalı detaylı bir hesap planı hazırlanmış ve test edilmesi için pilot çalışmalarına başlanmıştır. Çerçeve hesap planında gelir ve gider hesapları IMF tarafından hazırlanan Devlet Mali İstatistikleri el kitabındaki (GFSM 2001) ekonomik sınıflandırmaya uygun olarak hazırlanmış ve fonksiyonel ve kurumsal sınıflandırmayı verecek bir muhasebe yazılımı geliştirilmiştir. Benzer çalışmaların yerel yönetimler ve sosyal güvenlik kurumları için de yapılmasından sonra genel yönetime dahil kamu idareleri için muhasebe ve raporlama standartları ile çerçeve bir hesap planını içeren Devlet Muhasebesi Genel Yönetmeliği 19 Kasım 2003 tarihinde çıkarılarak 25294 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Böylece merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sosyal güvenlik kurumları ile genel yönetim kapsamında yer alan diğer birimlerin söz konusu Genel Yönetmeliğe bağlı kalarak kendi ihtiyaçlarına uygun olarak sınıflandırılmış, birleştirilebilir ve karşılaştırılabilir hesap planları hazırlanmış olmaktadır.

3.1.4. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Yakın bir geçmişe kadar Hazine'nin ve Merkez Bankası'nın gözetim ve denetimi altında işleyen bankacılık kesiminin siyasetten tümüyle bağımsız düzenleyici bir otoriteye bağlı olarak hizmet vermesi eğilimi bütün dünyada artmıştır. Bu eğilimlerin sonucu olarak, BDDK, tasarruf sahiplerinin haklarını korumak, bankalar ve özel finans kurumlarının piyasa içerisinde etkin olarak çalışmalarını sağlamak ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmak amacıyla 23/6/1999 tarihinde, kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip olarak kurulmuş olup 31/08/2000 tarihinde faaliyete geçmiş bulunmaktadır. BDDK bankacılık sektöründe yaptığı düzenlemeleri 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile yapmaktadır. Bankaların yerinde denetimini yapan Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu'nu da bünyesinde barındıran kurum, mali bünyesi zayıflamış bulunan bankalara devlet adına el konulması gerektiğinde gerekli

kararı almakta ve söz konusu bankanın yönetimi devralınarak yine kendisine bağlı TMSF'ye devretmektedir. Bankaların kurulması, şube açması, mali bünyesi zayıfladığında TMSF'ye alınması, satılması, tasfiyesi vb. BDDK'nın görev ve yetkileridir. Kurumun görevleri arasında en önemli konular bankalara ilişkin düzenlemelerin yapılması ve bankaların bu düzenlemelere uygun faaliyette bulunmasının denetlenmesidir.

BDDK, tüm bankalar için muhasebeleştirme ve mali raporlama açısından tekdüzeni sağlama, tek tip bilanço ve gelir tablosunun doğrudan elde edilmesi, denetim ve gözetim için gerekli olan bilgilerin doğrulanabilir ve denetlenebilir bir şekilde doğrudan ve sağlıklı olarak elde edilmesi, ekonominin izlenmesi ve yönlendirilmesi için yetkili mercilerin ihtiyaç duyduğu bilgilerle, diğer istatistiki bilgilere doğrudan ulaşılması, finansal analiz, risk analizi, verimlilik analizi gibi çeşitli analiz ve yorumlar için ihtiyaç duyulan bilgilerin standart bir şekilde elde edilmesini sağlamak amacıyla 31.12.2002'de **Tek Düzen Hesap Planı** yayımlamış ve tüm bankalar bu Planı uygulamaya tabi kılınmıştır. Söz konusu hesap planı yine BDDK tarafından 23.10.2002 tarihinde değişen şekliyle çıkarılmış olan **Muhasebe Uygulama Yönetmeliğinin** hükümlerine uygun olarak düzenlenmiştir.

Bankacılık gözetim paketi ile bankalardan veri derleyen bu kurum, bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı raporu, bankacılık sektörü değerlendirme raporları ve bankacılık sektörü hakkında finansal tablolar yayımlamaktadır.

3.1.5. Devlet Planlama Teşkilatı

Türkiye'de istatistik üreten bir diğer kuruluş olan DPT ise, 1960 yılında hükümete ekonomik, sosyal ve kültürel politika belirlenmesinde ülkenin her türlü doğal, beşeri ve ekonomik kaynak ve olanaklarını da dikkate alarak yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur.

"1970 ve özellikle 1980'lerden sonra piyasa ekonomisinin önem kazanmasıyla birlikte planlama kavramı da önemini kaybetmeye başlamıştır. 1980'lerdeki özelleştirmeler, kamu kesiminin üretimden çıkmasına önderlik etmiştir. 1990'larda Sovyetler Birliği'nin dağılması bu süreci iyice hızlandırmıştır. Günümüzde Anayasal bir örgüt olma konumunu koruyan

DPT, Anayasa ve yasalar gereği 5 yıllık kalkınma planlarını hazırlamaya devam etmekle birlikte uygulamada daha çok bir danışman kurum olarak çalışmaktadır. “ (Eğilmez ve Kumcu, 2002, s.49)

DPT'nin; 16/6/1994 tarihli ve 4004 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulunca 19/6/1994 tarihinde yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. DPT Başbakan'a bağlı olup, Başbakan bu Teşkilatın yönetimi ile ilgili yetkilerini gerekli gördüğü takdirde bir Devlet Bakanı vasıtasıyla kullanabilir. DPT, Yüksek Planlama Kurulu, Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığından meydana gelmektedir.

DPT, başlıca ekonomik ve sosyal göstergeleri içeren raporlar, üç aylık ekonomik değerlendirme raporları, kamu kesimi gelir, gider ve borçlanma gereksinimi verileri, yıllık programlar ve kalkınma planları, sektörel istatistikler, bölgesel gelişim ile uluslararası kuruluşlara ilişkin diğer gelişmeleri içeren raporlar ve veriler yayımlamaktadır.

3.1.6. Sermaye Piyasası Kurulu

SPK, halen faaliyet gösteren Bağımsız Düzenleyici Kurumların ilki olarak 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile kurulmuştur. SPK yetkilerini kendi sorumluluğu altında bağımsız kullanan, idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici bir kamu kurumudur. İlgili olduğu Bakanlık, Başbakan tarafından görevlendirilen Devlet Bakanısıdır. Kurulun mali özerkliği bulunmaktadır. SPK'nın yapısında, ilk kez Rekabet Kurumunda başlatılan daha sonra çoğu Bağımsız Düzenleyici Kurum tarafından da benimsenen Kurul ve Kurum ayırımı bulunmamaktadır. Bakanlar Kurulu, Kurul üyelerini atarken birisini de başkan olarak atamaktadır.

Kurulun temel görevi; sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışarak yatırımcıların hak ve yararlarının korunmasıdır.

Kurul'un sermaye piyasası ile ilgili yaptığı düzenlemeler Tebliğ olarak Resmi Gazetede yayınlanır. Kurul, kendi gözetimi altındaki piyasalardaki işlemlerle ilgili, görev alanındaki işlerin kurallarının tanımlanması ile ilgili düzenlemeler yapmakla yetkilendirilmiştir. Bu amaçla;

- Menkul kıymetlerle ilgili düzenlemeler,
- Menkul kıymetler borsalarının, kıymetli madenler borsalarının, vadeli işlem ve opsiyon borsalarının kuruluş ve işleyişine ilişkin düzenlemeler,
- Sermaye piyasasından menkul kıymet ihracı yoluyla fon sağlayan şirketlere ilişkin düzenlemeler,
- Sermaye piyasası kurumları ile ilgili düzenlemeler yapar.

SPK, bültenlerinde halka arz edilen menkul kıymetler, yatırım fonları, yatırım ortaklıkları, aracı kuruluşlar, portföy yönetim şirketleri, gayrimenkul değerlendirme şirketlerine ilişkin istatistikler ile ikincil piyasaya ait günlük, haftalık ve aylık verileri yayımlamaktadır.

3.1.7. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

1935 yılına kadar Osmanlı Bankası'nın merkez bankası görevini üstlendiği Türkiye'de 1926 yılından itibaren bir merkez bankası kurulması için hazırlıklara girilmiş, 11 Haziran 1930'da 1715 sayılı TCMB Kanunu kabul edilerek 3 Ekim 1930'de TCMB kurulmuş, 1 Ocak 1932'de ise resmen çalışmaya başlamıştır. İlk kurulduğunda 30 yıl süreli banknot ihracı imtiyazına sahip olan TCMB, 1955 yılında yapılan değişiklikle 1999 yılına kadar, 25 Nisan 1999 yılından yapılan ikinci değişiklik ile ise süresiz olarak bu imtiyazı elde etmiştir. 1715 sayılı Kanun 26 Ocak 1970'te 1211 sayılı Kanun kabul edilinceye kadar 40 yıl yürürlükte kalmıştır. Bu süre içinde 1715 sayılı Kanunda daha çok Hazine'ye ve KİT'lere daha fazla kredi verilmesini sağlamaya yönelik birçok değişiklik olmuş, 1960'lı yıllarda planlı döneme geçilmesiyle Merkez Bankası'nın para ve kredi politikalarının planın öngördüğü ilkelerle uyumlu yürütülebilmesini sağlayacak değişikliğin yapılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla, 26 Ocak 1970 tarihinde kabul edilen 1211 sayılı Kanunla Merkez Bankasının organizasyonunda değişiklikler olmuş, görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir.

1211 sayılı Kanun, en son 25.4.2001 yılında 4651 sayılı Kanunla değişikliğe uğramış ve günümüz koşullarına daha uyumlu hale getirilmiştir.

4651 sayılı Kanununun 4. maddesinde belirtildiği üzere Bankanın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler. Ayrıca, Banka fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmemek kaydıyla Hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler. 4651 sayılı Kanunun yine aynı maddesinin II-g fıkrasında

“Banka, mali piyasaları izlemek amacıyla bankalar ve diğer mali kurumlardan ve bunları düzenlemek ve denetlemekle görevli kurum ve kuruluşlardan gerekli bilgileri istemeye ve **istatistiki bilgi toplamaya** yetkilidir.”

ifadesi yer almaktadır. Yine aynı Kanununun 43. maddesinde Türkiye’de faaliyet gösteren bütün bankalar, özel finans kurumları ve Bankaca uygun görülen diğer mali kurumların yıllık bilanço ve kar zarar hesaplarını referans döneminden en geç bir ay içinde Bankaya göndermekle yükümlü oldukları belirtilmiş, ancak bu bilgilerden kişisel ve özel nitelikte olanların yayımlanamayacağı da aynı maddede açıklanmıştır. Söz konusu madde Bankaya finansal sistemle ilgili olarak tüm istatistiki bilgilerin yanı sıra ekonomideki ve ödemeler dengesindeki gelişmeleri izlemek amacıyla ihtiyaç duyulan diğer istatistiki bilgileri bankalar, diğer mali kurumlar ile kişilerden **doğrudan** isteme ve toplama yetkisini de vermiştir.

TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü, Türkiye’de para, banka istatistikleri ve ödemeler dengesi istatistiklerinin derlenmesi ve yayımlanmasından sorumlu olmakla birlikte, reel sektöre ait bazı verileri de zaman serisi olarak yayımlamaktadır.

İstatistik Genel Müdürlüğünce üretilen para banka istatistiklerine ve bu istatistiklerde kullanılan sektörel ayrımlara takip eden bölümde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

3.2. Sektör ve Alt Sektör Ayrımları

Türkiye’de Kanunla verilen yetkilere dayanarak TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü Mali İstatistikler Müdürlüğünce derlenen para ve banka istatistikleri, mali sistemin önemli bir bölümünü oluşturan bankacılık kesiminin finansal olan ve olmayan işlemlerini ve ekonomideki diğer sektörle olan finansal ilişkilerini yansıtmaları itibarıyla önemli göstergeler içermektedir.

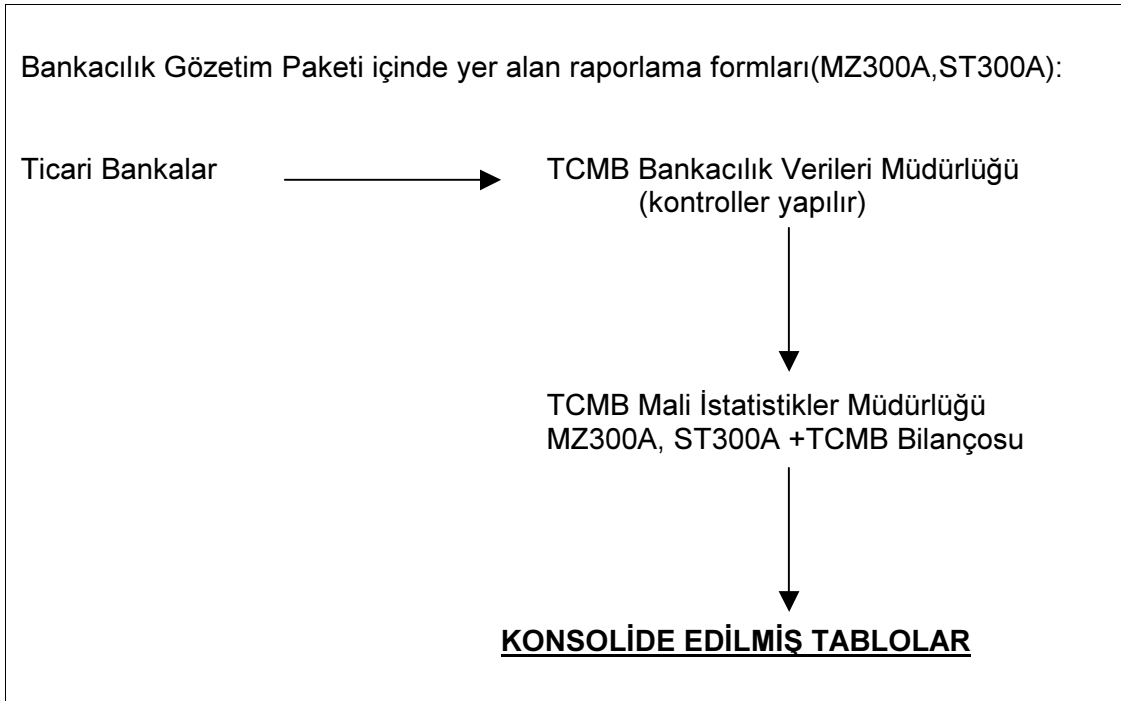
Para banka istatistikleri kapsamında mali sistemdeki sektörler ve bankacılık sektörü arasındaki ilişkilerin saptanmasında uluslararası standartlara uygun karşılaştırılabilir sektör tanımlarının oluşturulması, mali sistem için önemli bilgiler açığa çıkarmalarından dolayı gitgide önem kazanan bir konu haline gelmiştir.

Bu bağlamda Türkiye’de “1993 Ulusal Hesaplar Sistemi”ne geçiş çalışmalarının yönlendirilmesi, bu çerçevede yeni veri kaynaklarının araştırılması ve Gayri Safi Milli Hasıla hesaplama yöntemlerine ilişkin sorunların gözden geçirilmesi amacıyla, DİE sorumluluğunda “Yeni Ulusal Hesaplar Sistemi Çalışma Komitesi” oluşturulmuştur. Bu komitenin alt komitelerinden biri olan ve Hazine Müsteşarlığı, Mali Bakanlığı, TCMB ve DPT Müsteşarlığı temsilcilerinden oluşan “Kurumsal Birimler Çalışma Grubu”nun, Türkiye için kurumsal sektörlerin kapsamlarının belirlenmesi, içerdiği birimlerin uluslararası standartlara uygun şekilde sınıflandırılması ve en çok tartışılan devlet, kamu ve diğer kurum ve kuruluşların olabildiği ölçüde kesin ayırımının yapılması amacıyla hazırlamış olduğu kurumsal sektörler listesi kitapçığı 1997 yılında yayımlanmıştır. Türkiye’deki sektörel sınıflamayı gösteren listeyi o günün şartlarına göre gösteren listede yer alan kuruluşların yapısının ve ekonomideki değişikliklerin sonucunda listenin güncellenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. DİE tarafından hala söz konusu listeye göre derlenen ulusal hesaplarda kullanılan sektör ayırımları ile TCMB tarafından derlenen para ve banka istatistiklerinde kullanılan sektörel tanımlar arasında TCMB’nin Ocak 2003’te revize ettiği ve güncelleştirdiği sektör listesini baz alması nedeniyle bazı farklılıklar mevcuttur.

Uluslararası düzeyde karşılaştırılabilir makro bilgi demetleri arasında tutarlılığın sağlanması amacıyla Türkiye’de para ve banka istatistikleri IMF’in “Parasal ve Mali İstatistikler El Kitabı 2000” de önerilen tanım, kapsam ve sınıflamalar paralelinde hazırlanmaktadır. Yerleşiklik kavramı da SNA93, IMF Ödemeler Dengesi 5. El Kitabında yer alan yerleşiklik tanımıyla uyumludur. Ekonomik faaliyetleri ülke içinde olan yabancı sermayeli bile olsa TC kanunlarına göre kurulmuş tüm şirketler “yurtiçi yerleşik”, buna karşılık yurtdışında faaliyet gösteren ve bulunduğu ülke kanunlarına tabi Türk

şirketleri ile bir yıldan fazla yurtdışında ikamet den Türk vatandaşları ise “yurtdışında yerleşik” olarak nitelendirilmektedir.

Mali sistemle ilgili aylık istatistikler bankaların Tek Düzen Hesap Planı çerçevesinde hazırladıkları aylık mizan bilgilerini içeren MZ300A formu ile bankaların kredi, mevduat, menkul kıymetler, iştirakler gibi parasal büyüklüklerine ilişkin sektörel dağılımları kapsayan ST300A aracılığı ile oluşturulmaktadır. 1 Ekim 2002 tarihinde yürürlüğe giren “Muhasebe Uygulama Yönetmeliği” kapsamındaki “Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ” paralelinde revize edilen ve 31.12.2002 raporlama döneminden itibaren uygulanacak olan Bankalar Gözetim Sistemi, Tekdüzen Raporlama Paketi kapsamında yer alan “ST300A Aylık İstatistik Bilgileri Formu”; “MZ300A Mizan Bilgileri Formu” ile paralel kullanılmakta ve bu formdan temin edilemeyen, ancak her bankanın kendi kayıtlarına göre üreteceği istatistiki bilgileri içermektedir. Söz konusu formların konsolide edilmesi ile bankacılık sektörüne ilişkin aylık konsolide tablolar yayımlanmaktadır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Türkiye’de Para ve Banka İstatistikleri

Bankaların “Örnek Kurumsal Sektör Listesi 2003”de verilen sektör sınıflamalarına uygun olarak doldurdıkları ST300A formu ışığında üretilen

sektörel hesaplar, bankaların ekonomik sektörlerle olan borç ve alacak ilişkilerini yansıtacak şekilde TCMB tarafından yeniden düzenlenmekte olup, sektörler aşağıdaki şekilde gruplandırılmaktadır:

- 1) Genel Hükümet
 - a. Merkezi Yönetim
 - b. Yerel Yönetimler
 - c. Sosyal Güvenlik Kurumları
- 2) Mali Olmayan Kamu Girişimleri
- 3) Özel Sektör
 - a. Mali Olmayan Şirketler
 - b. Bireysel İşletmeler
 - c. Hanehalkı
 - d. Hanehalkına Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar
 - e. Tarım Satış Kooperatifleri
 - f. Tarım Kredi Kooperatifleri
- 4) Mali Kuruluşlar
 - a. Merkez Bankası
 - b. Mevduat Bankaları (ÖFK'lar dahil)
 - c. Kalkınma ve Yatırım Bankaları
 - d. Sigorta Şirketleri ve Özel Emeklilik Fonları
 - e. Mali Araçlar
 - Finansal Kiralama Şirketleri
 - Faktoring Şirketleri
 - Yatırım Fonları
 - Tüketici Finansman Şirketleri
 - Diğer Mali Araçlar (Gayrimenkul yatırım ortaklıkları, posta çek hesapları vb)
 - f. Mali Yardımcılar (döviz büroları, SPK, TMSF, IMKB, Takasbank vb)
- 5) Diğer
- 6) Yurtdışı

ST300A formunda sektör grupları ile talep edilen bilgilerin ait olduğu kurum ve kuruluşların tespitinde kullanılmak üzere, ilki 1998 yılında bankalara gönderilen "Kurumsal Sektörlere İlişkin Örnek Listeler – 1998" daha önce de belirtildiği üzere 2003 yılında Mali İstatistikler Müdürlüğüne

revize edilmiştir. Söz konusu sektör listelerinin yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı üç sebepten dolayı ortaya çıkmıştır. Bunlar:

1. Yurtiçi piyasalardaki gelişmeler ve kurumsal sektörlerdeki yapısal değişiklikler: Yurtiçi sektörlerde olan bazı değişikliklerle bazı kurumların sektörlerinin yeniden belirlenmesi gerekmiş, örneğin daha önce TCMB bünyesi altında faaliyet gösteren TSMF, 2000 yılında diğer bir bağımsız kuruluş olan BDDK'nın yönetimine transfer edilmiş, Takasbank'ın faaliyetleri yeniden organize edilmiştir. Bu düzenlemelerin yanı sıra, 2001 yılında yaşanan finansal krizin sonucunda bankacılık sektöründe büyük daralma yaşanmış birçok banka TSMF yönetimine devredilmiş, banka birleşmeleri yaşanmış, özelleştirme kapsamına alınan bankalar olmuştur.

Ayrıca, IMF'in İstikrar Programı kapsamında bazı kamu iktisadi teşebbüsleri özelleştirilmiş, bazıları ise özelleştirme kapsamına dahil edilmiştir. Bir diğer önemli değişiklik ise, 1998 yılında 64 tane olan bütçe dışı fonlar 2002 yılına gelindiğinde 5'e indirilmiştir.

2. ESA95'e uyum çalışmaları: Çalışmanın giriş bölümünde bahsedilen Türkiye Ulusal Programında para ve banka istatistikleri için belirlenen öncelikler kapsamında, TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü kurumsal sektör sınıflamalarını yeniden gözden geçirerek, ikinci bölümünde açıklanmış olan, ESA95 tanımlamalarına uyumlu hale getirmekle yükümlüdür.

3. ESA95 Finansal Hesapları: AB'yle uyumda gelecekte bir diğer adım olacak ESA95 Finansal Hesapların hazırlanması sırasında da daha ayrıntılı ve ESA95'e uyumlu sektörel tanımlamalara ihtiyaç duyulacaktır.

Bu çerçevede bankaların ST300A İstatistik Bilgi Formunu doldururken yardımcı olması amacıyla hazırlanan "Kurumsal Sektörlere İlişkin Örnek Listeler – 2003" de yer alan ana sektör ayrımları aşağıda sunulmuştur.

A. Merkezi Yönetim

I. Genel Bütçeli İdareler

II. Katma Bütçeli İdareler

III. Bağımsız Bütçeli İdareler

- IV.Genel Ve Katma Bütçeli Kuruluşlar İçerisinde Yer Almayan Özel Kanunlarla Kurulan Üst Kurul, Kurul Ve Kurumlar
- V.Döner Sermayeli Kuruluşlar
- VI.Resmi Sosyal Güvenlik Kurumları
- VII.Fonlar
- B. Mali Olmayan Kamu Girişimleri
 - I.KİT'ler (KİK, İDT)
 - II.Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar
 - III.Özelleştirme Kapsam Ve Programındaki Kuruluşlar
 - IV.Özel Kanunu Olan Kamu Sermayeli Kuruluşlar
- C. Yerel Yönetimler
 - I.İl Özel İdareleri
 - II.Belediyeler
 - III.Büyükşehir Belediyeleri
 - IV.Köyler Ve Mahalle Yönetimleri
 - V.Büyükşehir Belediyelerine Bağlı Kuruluşlar
 - VI.Yerel Yönetim Birlikleri
 - VII.Belediyelerin Ticari İşletmeleri
 - VIII.Diğer
- D. Özel Sektör
 - I.Mali Olmayan Şirketler
 - i. Ticari Şirketler
 - ii. İş Çevrelerine Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar
 - iii. Kooperatifler
 - II.Hanehalkı
 - III.Bireysel İşletmeler
 - IV.Hanehalkına Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar
 - V.Tarım Satış Kooperatifleri
 - VI.Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri
- E. TCMB
- F. Bankalar
 - I.Kamu Mevduat Bankaları
 - II.Özel Mevduat Bankaları
 - III.Yabancı Mevduat Bankaları
 - IV.Kalkınma Ve Yatırım Bankaları

V.Özel Finans Kurumları

G. Banka Dışı Mali Kesim

I.Sigorta Şirketleri Ve Özel Emeklilik Fonları

- i. Sigorta Şirketleri
- ii. Özel Emeklilik Vakıfları
- iii. Bireysel Emeklilik Fonları
- iv. Reasürans Şirketleri

II.Mali Araçlar

- i. Finansal Kiralama Şirketleri
- ii. Faktoring Şirketleri
- iii. Tüketici Finansman Şirketleri
- iv. Menkul Kıymet Yatırım Fonları (A Tipi, B Tipi)
- v. Diğer Mali Araçlar (Yatırım Ortaklıkları, Tasarruf Sandıkları, Posta İşletmesi Çek Hesabı)

III.Mali Yardımcılar

- i. TMSF
- ii. Aracı Kurumlar
- iii. Portföy Yönetim Şirketleri
- iv. Diğer Mali Yardımcılar (Yetkili Müesseseler, SPK, İMKB, BDDK, İAB,...),

I. Diğer

Yukarıda belirtilen nedenlere dayanılarak yeniden düzenlenen örnek kurumsal sektör listesindeki başlıca sektör ve alt sektörler takip eden bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.2.1. Merkezi Yönetim

Örnek kurumsal listede, merkezi yönetim alt sektörü yedi alt sektöre daha ayrılmıştır;

- Genel Bütçeli İdareler
- Katma Bütçeli İdareler
- Bağımsız Bütçeli İdareler
- Genel ve Katma Bütçeli Kuruluşlar İçerisinde Yer Almayan Özel Kanunlarla Kurulan Üst Kurul, Kurul ve Kurumlar
- Döner Sermayeli Kuruluşlar
- Resmi Sosyal Güvenlik Kurumları

➤ Fonlar

3.2.1.1. Genel Bütçeli İdareler

Türkiye'deki devlet daireleri, bütçe düzeni bakımından iki çeşitte örgütlenmiştir. İlk örgütlenme yapısında çeşitli bakanlıklar ile bunlara bağlı kuruluşlar olup bunların tümü "genel bütçe" içinde yönetilmektedir. Genel bütçeli idarelere örnek olarak TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık verilebilir. İkinci yapılanma ise bir sonraki başlıkta sunulmaktadır.

3.2.1.2. Katma Bütçeli İdareler

Devlet düzeni içerisindeki ikinci bütçe örgütlenmesi ise her biri ayrı birer tüzel kişilikleri bulunan ve genel bütçenin eki şeklinde ayrı birer bütçeleri olan "Katma Bütçeli İdareler" dir. Katma Bütçeli İdarelerin en tipik örneklerini ise Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, ve üniversiteler teşkil etmektedir. Genel ve Katma bütçelerin toplanmasından oluşan bütçeye "konsolide bütçe" adı verilmektedir.

3.2.1.3. Bağımsız Bütçeli İdareler

"Bağımsız bütçe" ise devlete ait bazı iktisadi faaliyetleri gerçekleştirmek için genel ve katma bütçelerin dışında hazırlanıp uygulanan bütçeleri ifade etmektedir. Örneğin, İş ve İşçi Bulma Kurumu, Kredi ve Yurtlar Kurumu ile Türk Standartları Enstitüsü bağımsız bütçeli idarelerdir.

3.2.1.4. Genel ve Katma Bütçeli İdareler İçerisinde Yer Almayan Özel Kanunlarla Kurulan Üst Kurul, Kurul ve Kurumlar

Devletin işletmecilik faaliyetinden çekilerek düzenleme, gözetim ve denetim işlevlerine öncelik verecek şekilde yeniden yapılandırılması ve bu çerçevede sektörel düzenleyici kurumların oluşturulması yönündeki düzenleyici reformlar son yıllarda Türk kamu yönetiminin iyileştirilmesine yönelik tartışmaların adeta odak noktasını oluşturmuştur. Türkiye, özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren resmi platformlarda çeşitli vesilelerle ortaya serilen yapısal reformları, enflasyon ile mücadele programı çerçevesinde IMF'ye verilen 9/12/1999 tarihli sonradan verilen ek niyet

mektupları çerçevesinde belirli bir takvim dahilinde uygulamaya koymayı taahhüt etmiştir. BDDK'nın, EPDK'nın, TTMAPDK'nın, KİK'nın kuruluşlarının belirli tarihlerde gerçekleştirilmesi niyet mektuplarında *yapısal kriter* olarak taahhüt edilmiştir.

Türkiye'de, mevcut bağımsız düzenleyici kurumların görevleri kanunla belirlenmiştir. Bağımsız düzenleyici kurumların faaliyet gösterdiği alanlar, görevleri, karar organları, bunların çalışma esasları ve bakanlıklarla ilişkisi kuruluş kanunlarında açıkça belirtilmektedir.

Düzenleyici kurumların 2003 yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 2002 tarih ve 4810 sayılı Bakanlar Kurulu Kararınca çıkardıkları yönetmelik, tebliğ ve diğer düzenlemelerin kalkınma planları ve yıllık programlarla ilişkisinin kurulması açısından DPT'nin görüşüne başvurmaları gerekmektedir.

Bu kurumların başlıca işlevi faaliyet gösterdiği alanlarda düzenleme yapmak, piyasa aktörlerinin düzenleme kurallarına uygun faaliyet gösterip göstermediğinin gözetimini ve denetimini yapmak, uymayanları tespit ettiklerinde yaptırım uygulamak, piyasa aktörlerinin uyuşmazlıklarında hakemlik görevi üstlenmek ve piyasaları geliştirmek için araştırma yapmak ve danışmanlık hizmeti sunmaktır.

Finansal piyasalarda ilk kurulan bağımsız düzenleyici kurum SPK, ikincisi ise BDDK'dır.⁷

Bağımsız düzenleyici kurumlar faaliyetlerini düzenledikleri sektördeki piyasa aktörlerinden katkı payı alırlar; ancak bu kurumlara gelirlerinin harcamalarını karşılamadığı durumlarda, bütçeden ödenek tahsis edilmektedir.

RTÜK ve SPK haricinde, diğer bağımsız düzenleyici kurumlarda kurum ve kurul şeklinde ikili bir ayırım bulunmaktadır. Kurullar, bağımsız düzenleyici kurumların karar organları durumundadırlar. Örneğin, Rekabet

⁷ Bu alt sektör, birer kurul olmalarına rağmen bankacılık sektörünün ve sermaye piyasasının etkin işleyişini sağlamaya yardımcı olmalarından dolayı banka dışı mali kuruluşlar sektörü altında yer alan "mali yardımcılar" alt sektöründe sınıflandırılmakta olan BDDK ve SPK'yi kapsamamaktadır.

Kurulu başkanı Kurum'un da en üst amiri olup Kurum'un genel yönetim ve temsilinden sorumludur. (kanun no 4054; madde 29)

30/1/2002 tarih ve 4743 sayılı "Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile özel kanunlarla kurulmuş kamu tüzel kişiliğini ve idari ve mali özerkliği haiz kurul, üst kurul ve bunlara bağlı kurumların yıllık hesaplarının Başbakanlık tarafından belirlenen Başbakanlık müfettişi, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu denetçisi ve Maliye Müfettişinden oluşan bir komisyon tarafından denetleneceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca, 4743 sayılı Kanun ile Bağımsız Düzenleyici Kurumların "faaliyetleri hakkındaki yıllık raporları, her yılın mayıs ayı sonuna kadar Bakanlar Kuruluna sunacağı ve faaliyetlerine ilişkin olarak yılda bir defa da TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nu bilgilendirecekleri" şeklinde bir düzenleme yapılmıştır.

Bağımsız düzenleyici kurumlar, kamu tüzel kişiliğine sahip olmalarından dolayı bu yetkilerini yönetmelik çıkararak kullanabilmektedirler. (Anayasa madde 124) Düzenleme yapmak amacıyla ikincil mevzuat yetkisinin kullanılmasında, yönetmeliklerin yanı sıra bazı kurumların tebliğ ve kararlar çıkardığı da görülmektedir. BDDK, kurul kararıyla kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikler ve tebliğler çıkartmaya yetkilidir. Düzenleyici işlem niteliğindeki yönetmelik ve tebliğler, Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konulmaktadır.

"Genel ve katma bütçeli idareler içinde yer almayan özel kanunlarla kurulmuş söz konusu üst kurul, kurul ve kurumlar" merkezi yönetim sektörü altında sınıflandırılmıştır.

3.2.1.5. Döner Sermayeli Kuruluşlar

Genel ya da katma bütçelerden tahsis edilen bir başlangıç ödeneğini sermaye olarak kullanmak suretiyle her yıl elde ettiği karın bir bölümünü sermayesine ekleyerek iktisadi işletme mantığıyla çalışan "döner sermayeli kuruluşlar" da diğer merkezi yönetimde sınıflandırılmaktadır. Çeşitli kamu kuruluşları yapmakta oldukları kamu hizmetleri yanında özel ekonomi çerçevesinde bazı sanayi, ticari veya zirai faaliyetlerde bulunmaktadır. Söz konusu faaliyetler kamu görevi niteliğinde olmayan, özel kişilerin

yararlandıkları mal ve hizmet üretimi şeklinde meydana gelmekte; bu mal ve hizmetler belli bir fiyattan piyasaya sunulmaktadır. Elde edilen bu gelirlerin genel bütçe dışında kullanılmasına, döner sermaye yoluyla imkan tanınmış olmakta olup, en tipik örnek olarak üniversite hastaneleri gösterilebilir.

Döner sermayeli kuruluşların sektörel sınıflamasına çalışmanın dördüncü bölümünde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

3.2.1.6. Resmi Sosyal Güvenlik Kurumları

Sosyal güvenlik politika ve sistemleri, ekonomik, sosyal ve siyasal yapı ve koşullara göre oluşmuştur. Bu bağlamda, Cumhuriyetten önceki dönemde sosyal güvenlik din, ahlak ve gelenek kuralları üzerine kurulmuş olan ahilik, loncalar ve vakıflar vasıtasıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise değişik iş ve meslek grupları için çok sayıda sandık kurulmuştur.

Türkiye’de şu anda diğer merkezi yönetim içinde faaliyette bulunan üç tane “resmi sosyal güvenlik kurumu” mevcuttur. Bunlar: T.C Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur’dur.

3.2.1.6.1. T.C Emekli Sandığı

T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü 1950 yılında 5434 sayılı Kanunla kamu kesiminde çalışan memur ve askeri personelin emekliliklerinde ve maluliyetlerinde kendilerinin, ölümleri halinde ise dul ve yetimlerinin sosyal güvenliklerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Emekli Sandığı Maliye Bakanlığına bağlı tüzel kişiliği olan bir kurumdur. Emekli Sandığı 5434 sayılı Kanundan kaynaklanan görevler yanında, diğer kanunlarla verilen bazı görevleri de üstlenmiştir.

3.2.1.6.2. Sosyal Sigortalar Kurumu

Ülkemizde Sosyal Sigortalar kurulması ilk kez 1936 tarihli 3008 İş Kanunu ile öngörülmüştür.15.06.1937 tarihinde yürürlüğe giren 3008 sayılı Kanunun 100. maddesi ile Kanunun yürürlüğe giriş tarihinden itibaren işçi sigortaları idaresinin kurulması öngörülmüştür. Ancak bu hükmün uygulanması 3516 ve 3612 sayılı Kanunlarla iki kez ertelendikten sonra

16.07.1945 tarih ve 6058 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 09.07.1945 tarih ve 4792 sayılı Kanunla yürürlük tarihi 01.01.1946 dan başlamak üzere İşçi Sigortaları Kurumu kurulmuştur

SSK, idari ve mali özerkliğe sahip, özel hukuk hükümlerine tabi bir devlet kurumu olup; Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Başkanlık Kurumundan oluşmaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın bağlı kuruluşu olan SSK, sosyal güvenlik kuruluşlarının bir çatı altında toplanması ile aralarında koordinasyon, norm ve standart birliği sağlama çalışmaları yapacak olan ve Bakanlığa bağlı olarak kurulan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun bu KHK ile ilgili kuruluşu olmuştur.

3.2.1.6.3. Bağ-Kur

2 Eylül 1971'de 1479 sayılı belirli bir prim karşılığında devlet eliyle esnaf, sanatkarlar ve bağımsız çalışan vatandaşların sosyal güvenliklerini sağlamak üzere, "Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu" kurulmuş, tüm yurttan 01.10.1972 tarihinden itibaren uygulamaya başlanılmıştır. Kurum kısaca Bağ-Kur olarak anılmakta olup, 1479 sayılı Kanun ve özel hukuk hükümlerine tabi, tüzel kişiliğe haiz bir kamu kurumudur. Bağ-Kur Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın bağlı kuruluşu olan Sosyal Güvenlik Kurumunun ilgili kuruluşu olup, mali ve idari bakımdan özerktir.

3.2.1.7. Fonlar

Kamusal anlamda fon; bir kanunla veya kanunla verilmiş bir yetkiye dayanılarak kurulan, belirli bir amaç ve iş için gerektiğince kullanılmak üzere ayrılıp, işletilen para ve likit değerler olarak tanımlanmaktadır. Kamu kesiminde fon uygulamasının başlatılmasının başlıca nedenleri; çabuk karar alabilmek, kolay ve daha az formalite ile harcama yapabilmek, hizmetlerin planlanmasına daha çok etkinlik kazandırabilmek şeklinde gösterilmiştir.

Çeşitli kanun, KHK, Bakanlar Kurulu kararı ve yönetmeliklerle oluşturulmuş bulunan fonların kuruluş amaçları, her türlü gelir kaynakları,

ödenek ve kullanımlarına ilişkin esas ve usuller; kendi kuruluş mevzuatlarında, mali yıl bütçe kanunlarında, ilgili kararnamelerde, Maliye Bakanlığı Bütçe uygulama talimat ve tebliğlerinde düzenlenmiştir.

YDK'nın denetimine tabi tutulan fonlar, kalkınmada öncelikli bazı ekonomik, kültürel ve sosyal içerikli projeleri finanse etmek, alt yapı yatırımlarını tamamlamak, temel mal ve hizmetlerde fiyat istikrarını sağlamak, istihdama katkıda bulunmak gibi amaçlarla kurulmuştur.

“Bütçe içi fonlar”; kaynağını genel olarak bütçe ödeneklerinden alan, fakat kullanılmasında özerkliği olan fonlar olup, “bütçe dışı fonlar” ise kaynağını genel olarak özel yasalarla oluşturulan özel gelirlere ve bazen de bütçe ödeneklerinden alan, bütçe ilkeleri dışında yönetilen ve uygulanan fonlardır.

Ülkemizde özellikle 1980'li yıllarla birlikte her alanda hızla yaygınlaşan fon uygulamaları kamu maliyesinin belirleyici bir unsuru haline dönüşmüş ve ayrı bir alt mali sistem oluşturmuştur. Fonlar zaman içinde her alandan kaynak toplayan, kullanım amaçları dışına çıkabilen, kaynakların etkin kullanımından uzaklaşmasına yol açan, yeterli ve etkin denetimleri yapılamayan ve süresiz çalışan bir sistem haline gelmiştir. Zaman içinde fon sayısındaki artış, bütçe içi ve bütçe dışı fonların harcamalarındaki genişleme; bütçe birliğini ve mali disiplini olumsuz yönde etkilemiş, kamu finansman açıklarının artmasına yol açmış, bu haliyle fonların verimli ve etkin bir şekilde faaliyet gösteremedikleri anlaşılmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, gelirleri açısından bütçenin önemli bir büyüklüğüne ulaşan fon sisteminin disiplin altına alınması ve bu suretle mali disiplin ve şeffaflığın artırılması amacıyla fon sisteminin tasfiye edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, 2000 ve 2001 yılında yapılan yasal düzenlemeler çerçevesinde toplam 69 fon tasfiye edilmiş, Dünya Bankası kredilerinin kullandırılmasında ihtiyaç duyulan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu hariç tüm bütçe içi fonlar 2002 yılı bütçesinde ortadan kaldırılmıştır. Bütçe dışı fonlardan ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme

Fonu, Tanıtma Fonu, TMSF⁸ ve Özelleştirme Fonu olmak üzere 5 fon faaliyetlerine devam etmektedir. Ziraat Bankası tarafından takip edilen Özelleştirme Fonu'nun hesapları hariç diğer fonların hesapları Hazine tarafından izlenmektedir.

3.2.2. Mali Olmayan Kamu Girişimleri

TCMB'nin kurumsal sektörler listesinde yer alan bir diğer yurtiçi sektör ise mali olmayan kamu girişimleri olup bu sektöre ait alt sektörler aşağıdaki gibidir:

- Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT'ler)
- Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar
- Özelleştirme Kapsam ve Programındaki Kuruluşlar
- Özel Kanunu Olan Kamu Sermayeli Kuruluşlar

3.2.2.1. Kamu İktisadi Teşebbüsleri

Mali olmayan kamu girişimleri içerisinde yer alan "KİT'ler" piyasa için mal üreten, sermayesinin yarısından fazlası devlete ait olan veya yasaların verdiği yetkiye dayanarak devletin hakim olduğu, ekonomik alanda ticari esaslar kapsamında faaliyette bulunan kuruluşlardır. Bir başka tanıma göre KİT'ler "bir kuruluş statüsüne göre kamuca kurulan, pazarlanabilen yani kişisel mal ya da hizmet üreten, mülkiyetinin ve/veya denetiminin yeterince devlet elinde olması nedeniyle, yönetim kurullarının hükümetçe atandığı, cari maliyetlerini finanse eden gelirlerinin çoğunu Hazine'den elde etmeyen teşebbüsler (firmalar) olup, ilke olarak sosyal faydanın maksimizasyonu amacıyla göre kaynak tahsis edilen kuruluşlar" olarak tanımlanmışlardır (Akalin, 1990, s.9). KİT'lerin kurulmasında ekonominin gereklerine uygun, verimlilik ve karlılık ilkeleri gözeterek kendi aralarında ve milli ekonomi ile uyumlu çalışarak sermaye birikimine yardımcı olmaları ve bu sayede daha fazla yatırım kaynağı sağlanması amaçlanmıştır. KİT'lerin yönetim organları ise Yönetim Kurulu ve Genel Müdürlüktür.

⁸ BDDK bünyesinde faaliyet gösteren, en önemli işlevi bankalardaki mevduatı sigorta eden dolayısıyla mali sistemin etkin işleyişine yardımcı bir görev üstlenmesinden dolayı "mali yardımcıları" alt sektöründe sınıflandırılan TMSF, fonlar başlığı altında gösterilmemektedir.

1982 T.C. Anayasasınının 164'üncü "Kamu iktisadi Teşebbüslerinin Denetimi" başlığını taşıyan maddesinde de "sermayesinin yarıdan fazlası doğrudan doğruya veya dolaylı olarak devlete ait olan kurum, kuruluş ve ortaklıkların TBMM tarafından denetlenmesi esasları kanunla düzenlenir" denmektedir.

Bu kuruluşların müesseseleri ve bağlı ortaklıkları da bu sektör içinde sınıflandırılmakta olup, iki çeşit KİT bulunmaktadır. Bunlar:

- Kamu İktisadi Kuruluşları: Sermayesinin tamamı devlete ait olan ve tekel niteliğindeki mallar ile temel mal ve hizmetleri üretmek ve pazarlamak üzere kanunla kurulmuş olan kamu niteliği baskın kuruluşlardır. Örneğin T.C Devlet Demiryolları ve bağlı ortaklıkları, T.C Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü vb. kuruluşlar bu alt sektör içerisinde izlenmektedir.

- İktisadi Devlet Teşekkülleri: 233 sayılı KHK uyarınca sermayesinin tamamı devlete ait, ekonomik alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermesi amacıyla kurulan kuruluşlardır. En önemli örnekleri ise Türkiye Petrolleri A.O, Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş, Türkiye Taşkömürü Kurumu vb. kuruluşlardır.

3.2.2.2. Özelleştirme Kapsam ve Programındaki Kuruluşlar

Türkiye'de KİT'ler ekonomiye büyük katkı sağlamakla beraber yapısal özelliklerinden dolayı birçok önemli sorunla da karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunların bir kısmı hukuki düzenlemelerin yetersiz kalmasından kaynaklandığı gibi, önemli bir bölümü de uygulamalar sonucu ortaya çıkmaktadır. Devlete bağımlı olmaları, işletmecilik kurallarından uzak çalışmaları, piyasa koşullarına tabi olmamaları, faaliyet zararlarının Hazineden karşılanması gibi faktörler KİT'lerin verimli ve etkin çalışmaları için gerekli koşulları büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Bunların yanında temel girdiler üreten ve piyasada tekel durumunda olan KİT'lerin ekonomiye verdiği zarar, oldukça ağır olmakta ve toplumun her kesimine yük oluşturmaktadır. Bu ağır yüklerin sonucunda KİT'lerin mülkiyet ve yönetiminin özel kesime devrini ifade eden (Aktan, 1987, s.37) özelleştirme uygulamasına gidilmesi ihtiyacı baş göstermiştir.

TÜSİAD'ın "KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları" adlı raporunda, özelleştirmenin amacı, genel olarak devletin ekonomik alandaki ağırlığını azaltmak, verimliliği artırarak piyasa mekanizmasını yeniden düzenlemek ve böylelikle ekonomik düzenin işleyişinde etkinliği sağlayarak gelir dağılımını iyileştirmek olarak ifade edilmektedir (TÜSİAD, 1986, s.9).

Türkiye'de şuanda özelleştirme kapsam ve programındaki İDT ve KİK'ler için de ayrı sınıflamalar yapılmıştır. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş, Tekel, THY, SEKA vb kuruluşlar özelleştirme kapsam ve programında yer alan kuruluşlar içerisindedir.

3.2.2.3. Özel Kanunu Olan Kamu Sermayeli Kuruluşlar

Özel kanunu olan kamu sermayeli bir kuruluş olan Türk Telekom, 2813 sayılı Telsiz Kanununa ve özel hukuk hükümlerine tabi bir anonim şirket olup, bu Kanun hükümleri saklı kalmak üzere, KİT'ler de dahil sermayesinin yarısından fazlası kamuya ait olan kamu kurum, kuruluş ve ortaklıklarına uygulanan mevzuat Türk Telekom'a **uygulanamamaktadır**. Türk Telekomünikasyon A.Ş, her türlü telekomünikasyon hizmetlerini yürütmeye, telekomünikasyon alt yapısını işletmeye yetkili kılınmıştır. Telekomünikasyon şebekeleri üzerinden sunulan ulusal ve uluslararası ses iletimini ihtiva eden telefon hizmetlerini yürütmesi ve bazı istisnalar dışında tüm telekomünikasyon alt yapısının kurulması ve işletilmesi 31/12/2003 tarihine kadar Türk Telekomünikasyon A.Ş'nin tekelinde bırakılmış, söz konusu hak ve yükümlülüklerin Telekomünikasyon Kurumu ile imzalayacağı "Görev Sözleşmesi" velveya "Görev Sözleşmelerinde" belirleneceği hükme bağlanmıştır.

3.2.3. Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler; belirli bir yerde yaşayan insanlara hizmet vermek amacıyla kurulan, karar organları yerel halk tarafından seçilerek göreve getirilen, görev ve yetkileri yasalarca belirlenmiş, özel gelire, bütçeye ve personele sahip, kendi örgüt yapısını kendisi kurabilen yönetsel özerkliğe sahip kuruluşlardır. Yerel yerinden yönetim kesiminde bulunan kuruluşlar devlet tüzel kişiliğinin dışında bulunan kamu tüzel kişileridir. Bu kuruluşlar,

kendilerine özgü iradeye, mal varlığına, bütçeye, bağımsız gelir kaynaklarına sahip kuruluşlar olup temsili nitelikli karar organları, merkez yönetimine karşı yönetsel özerklikten yararlanırlar (Nadaroğlu, 1978, s.32; Tortop, 1991, s.11; Keleş, 1982, s.13). Belediyeler, il özel idareleri ve köyler yönetim sistemimizin bu tür kuruluşlarıdır (Yalçındağ, 1995, s.6). Bu kuruluşlar, belli bir alan içinde o bölgede yaşayan insanların yerel, ortak ve medeni ihtiyaçlarının giderilmesi ile görevlidirler (Pirler, Tortop ve Başsoy, 1995, s.27).

Yerel yönetim kavramı anayasal bir kavramdır ve dört önemli varlık koşulu bulunmaktadır:

- Devletten farklı hukuki kişiliğinin bulunması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, devletten farklı olarak kendi görevlerine sahip olması biçiminde somutlaşan kamu tüzel kişiliği gereklidir.
- Yerinden yönetim otoritelerinin kişisel bağımsızlığı söz konusu olmalıdır. Bu da ancak yönetim organlarının seçimle belirlenmesi ve yargı yolu ile görevden alınması güvenceleri ile birlikte olmaktadır.
- Yerinden yönetim kurumlarının yeterli mali ve teknik araçlara sahip olması gerekmektedir.
- Yerel özerkliği, yani idari ve mali alanda serbest hareket edebilme olanağı bulunmalıdır.

Son olarak Kasım 2003'te kamuoyuna açıklanan TBMM'ye sevk edilme aşamasında olan ve iyi bir kamu yönetiminin oluşturulmasının amaçlandığı "Kamu Yönetim Reformu Yasa Tasarısı" ile merkezi yönetimin yetkilerinin yerel yönetimlere devredilmesiyle kamuda yeniden yapılanmanın ilk adımları atılmış olacaktır. Söz konusu tasarı ile hantallaşan ve giderek etkinliğini yitiren merkezi idarenin görevleri, planlama ve denetim ile sınırlanırken; eğitim, sağlık ve köy hizmetleri dahil birçok yetki ve işleyiş kademeli olarak yerel yönetimlere bırakılmaktadır.

TCMB örnek kurumsal sektörler listesinde yer alan yerel yönetim birimlerinin alt sektörleri aşağıdaki gibidir:

- İl Özel İdareleri

- Belediyeler
- Büyükşehir Belediyeleri
- Köyler ve Mahalle Yönetimleri
- Büyükşehir Belediyelerine Bağlı Kuruluşlar
- Yerel Yönetim Birlikleri
- Belediyelerin Ticari İşletmeleri
- Diğer

Belediyeler ve il özel idareleri bir yerel yönetim kurumudurlar. Merkezi idarenin dışında olan yerel yönetimler diğer yerinden yönetim kuruluşları olan Karayolları, TRT, Üniversiteler, KİT'ler v.b. kuruluşlardan yer ve işlev bakımından farklıdırlar. Bu farklılığa esas teşkil eden temel sebep, yerel yönetimlerin coğrafi yetki alanı ve yerine getirdikleri kamu hizmetlerinin farklılığının yanında yürütme ve karar organlarının atamayla değil de seçimle işbaşına gelmiş olmasıdır. Sonraki bölümlerde yerel yönetimlerden bazılarına daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

3.2.3.1. İl Özel İdareleri

İl özel idaresi "il" denilen idari coğrafyada faaliyet gösteren bir yerel yönetim birimidir. Belediye ve köylerin faaliyetleri, belirli bir yerleşim alanı ile sınırlı olmasına rağmen, il özel idaresinin hizmetleri il sınırları içinde bütün bölgeyi kapsamaktadır.

İl özel İdaresinin görevleri belediye ve köy yönetimlerinin yetki alanı dışında kalan ortak nitelikteki yerel hizmetleri yürütmektir. İl özel idaresi bir bakıma belediyeler ve köyler arasındaki ortak hizmetleri yürütmekle yükümlü "ara düzey" bir yönetim birimi olmaktadır. İl özel idarelerinin temel görevlerini bayındırlık, tarım ve hayvancılık, eğitim, sağlık ve sosyal yardım ve ekonomi ve ticaret olmak üzere toplam beş grupta toplamak mümkündür.

3.2.3.2. Belediyeler

Nüfusumuzun % 70'e yakını belediye sınırları içinde yaşamakta olmasından dolayı yerel yönetim kuruluşları içinde belediyeler önemli bir yer tutmaktadır. Belediyenin tanımı Belediye Kanununda şu şekilde yapılmaktadır: "Belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette

müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef hükmi bir şahsiyettir." (1580 sayılı Kanununun 1. maddesi). Türkiye'de ayrı kanunlarla düzenlenen iki çeşit belediye olmasına rağmen esas itibarıyla büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri, ilçe belediyeleri ve belde belediyeleri vardır. Bunlardan büyükşehir belediyeleri ayrı kanunla (3030 sayılı) il belediyeleri, ilçe belediyeleri ve belde belediyeleri de bilinen (1580 sayılı) belediye Kanunuyla düzenlenmektedir.

Diğer yerel yönetim birimlerine göre belediyeler daha geniş kapsamlı görevlere sahip kılınmıştır. Ancak kent içinde belediyelerin sorumluluğunda olması gereken bir çok hizmet, merkezi yönetim tarafından yürütülmektedir.

Belediyelerin sahip olduğu Belde A.Ş ve Belpa A.Ş gibi ticari işletmeler de belediyeler ile birlikte yerel yönetimler sektörü içinde sınıflandırılmaktadır.

3.2.3.3. Büyükşehir Belediyeleri

Büyükşehir Belediyelerinin ortaya çıkış nedeni yaşanan hızlı kentleşmedir. Dünyanın her yerinde görülen kentleşme özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı bir gelişim göstermektedir. Hızlı kentleşme sonucunda büyük kentlerin daha çok büyümesi, belediye sınırlarının dışında düzensiz ve plansız gelişmelere yol açınca, anakentlerin yönetiminde özel model arayışı güncellik kazanmıştır. 1984 yılından itibaren çıkarılan yasalarla Büyükşehir Belediyeleri uygulaması başlatılmıştır.

Bugünkü Büyükşehir Belediyeleri sistemi, temelini 1982 anayasasından almıştır. Anayasanın 127. maddesi "Büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir" hükmü getirilmiştir. 3030 sayılı yasa ile Büyükşehir Belediyelerinin yönetim yapısı, hukuki statüsü, görevleri düzenlenmiştir. Yasaya göre; Büyükşehir: belediye sınırları içerisinde birden fazla ilçe bulunan şehirleri, İlçe belediyesi: büyükşehir belediye sınırları içinde kalan ilçelerde kurulan belediyeleri ifade etmektedir.

3.2.3.4. Yerel Yönetim Birlikleri

Çağımızın genel yapısı itibariyle sorunların karmaşıklaşması, sorunların bir bölge ile sınırlı kalmayıp birden fazla belediye ve mahalli idareyi ilgilendirmesi, çevre hava ve su kirliliği yine ulaşım ve altyapı hizmetlerinin koordine edilmesi yerel yönetimler arasında işbirliği ve birlikteliği zorunlu kılmıştır. Kıt kaynakların daha akılcı ve etkin değerlendirilmesi daha planlı ve programlı çalışmak için bu şekilde bölge ve alt bölge düzeyinde temel karar organları ve birlikler kurulması gerekmiştir.

İl belediye ve köy idareleri, zorunlu ve isteğe bağlı görevlerinden bir veya bir kaçını, yerine getirmek için, anlaşma yolu ile "birlik" adı altında işletme ve örgüt kurabilirler. Birliklerin üyeleri yalnızca il, belediye ve köyler olabileceği gibi bu mahalli idarelerin iki veya daha fazlası da olabilir. Bu idareler kendilerini kuran kuruluşlardan ayrı bir tüzel kişiliği ve malvarlıkları vardır. (Duran, 1982, s.186)

Mahalli idarelerin kendi aralarında yaptıkları kurumsal işbirliği "birliklerdir". Mahalli idarelerin ;belirli hizmetleri yürütmek için kendi aralarında oluşturdukları örgütlere "yerel yönetim birlikleri " denilmektedir.

Bu birliklerin iki temel özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler:

- Kamu tüzel kişiliğine sahip olmaları;
- Kurulmalarının isteğe bağlı oluşlarıdır.

Birlikler, belediye il özel idaresi, ve köylerin yasalarca kendilerine verilen "zorunlu" veya "ihtiyari" bağlı görevleri arasında yer alan işlevleri İçişleri Bakanlığı'nın denetiminde yerine getirmektedirler.

Birlikler, kamu tüzel kişiliklerinin aksine kamu yararı ile birlikte kazanç için de faaliyetlerde bulunabilir. Birliklerin en önemli olanları belediye ve köy birlikleridir. Örnek olarak Şanlıurfa: Ceylanpınar ilçesi belediye ve köylere hizmet götürme birliği, Eskişehir: İnönü ilçesi belediye ve köylere hizmet götürme birliği verilebilir.

3.2.4. Özel Sektör

TCMB kurumsal sektörler listesine göre özel sektör aşağıdaki alt sektörlerden oluşmakta olup, bu alt sektörler ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak tanıtılmaktadır.

- Mali Olmayan Şirketler
 - Ticari Şirketler
 - İş Çevrelerine Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar
 - Kooperatifler
- Hanehalkı
- Bireysel İşletmeler
- Hanehalkına Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar
- Tarım Satış Kooperatifleri
- Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri

3.2.4.1. Mali Olmayan Şirketler

Özel sektör içerisinde yer alan mali olmayan şirketler üç grupta sınıflandırılmıştır. Buna göre; Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulan ve iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet gösteren tüm şirketler “**Ticari Şirketler**” sektörel hesabında izlenmektedir. Faaliyet gösterdikleri işkolunun gelişimini teşvik etmek amacıyla kurulan meslek kuruluşlarıysa “İş çevrelerine hizmet veren kar amacı olmayan kuruluşlar” sektörel hesabında izlenir. Söz konusu meslek kuruluşuna ödenen aidatlar, sunulan hizmet için yapılan ödemeler olarak değerlendirildiğinden piyasa üreticisidirler. Ticaret odaları, tarım, sanayi veya ticaret birlikleri, işveren kuruluşları, araştırma kuruluşları örnek gösterilebilir. Kar amacı olmaksızın kişilere, belirli gruplara, bazı meslek gruplarına veya kamu yararına mal ve hizmet üreten kuruluşlar bu bölüm altında sınıflandırılmıştır. Tarım Satış Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatifleri dışında 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulan ve özel hukuk tüzel kişiliğine sahip tüm yerleşik “**kooperatifler**” de mali olmayan şirketler sektöründe izlenmektedir.

3.2.4.2. Hanehalkı

Daha önce de tanımlandığı gibi bir hanehalkı; aynı yaşam alanını paylaşan, gelir ve servetlerinin hepsini veya bir kısmını birleştiren ve genel olarak konut ve yiyecek olmak üzere belirli mal ve hizmet çeşitlerini kolektif olarak tüketen kişi veya kişilerden oluşmuş küçük gruplardır. Hanehalklarıyla girişilen işlemler bu alt sektörde izlenmektedir.

Hanehalklarına ilişkin istatistiki veri olarak sadece bankalardaki mevduat, ve bankalarca açılan krediler kalemleri sunulmakta olup, bankalarca hanehalklarına kullandırılan kredi miktarı yaklaşık olarak hesaplanmaktadır. Kredi kalemi “personele verilen krediler”, “tüketici kredileri” ve “kredi kartları” alt kalemlerinden oluşmakta ve tüketici kredileri ve kredi kartlarına ilişkin veriler bankalarca gözetim paketi içerisinde gönderilen formlardan elde edilmektedir. TCMB, söz konusu formdan edindiği bu kalemlerin hanehalklarının kullandığı tüketici kredileri ve kredi kartları olduğunu varsaymaktadır.

3.2.4.3. Bireysel İşletmeler

Bir hanehalkının sahip olduğu şirket veya şirket benzeri sayılmayan girişimi şirketleşmemiş bir girişim olmasından dolayı “bireysel işletmeler” olarak sınıflandırılmaktadır. Bireysel işletmeler ticari şirketler içindeki şirket benzerlerinden, kendi nihai tüketimleri için üretim yapmalarından dolayı farklıdır. Örneğin, kendi nihai tüketimleri için tarımsal malların üretimini yapan çiftçiler, kendi kullanımları için kendi konutlarının inşaatı veya onarımları ile uğraşanlar, ev hizmetleri üretmek amacıyla ücretli personel çalıştıranlar, kendi nam ve hesabına çalışan esnaf, sanatkar ve serbest meslek sahipleri bireysel işletme olarak sınıflandırılır. Söz konusu işletmeler şirketleşmemiş girişimler olup, kullanılan sabit ve diğer aktifler, girişimlere değil girişimin sahibine aittir. Bu girişimlerin sahipleri, üretim sürecinde üstlenilen borçlar veya yükümlülükler için sınırsız sorumludurlar. Bu şartlar sağlanmadığı takdirde söz konusu kurumsal birim ticari şirketler altında sınıflandırılmaktadır.

Gerçek kişilerin ticari işletmeleri olan bireysel işletmeler Türk Ticaret Kanununun 11, 12 ve 13 üncü maddeleri kapsamına giren işletmelerden oluşmaktadır.⁹

3.2.4.4. Hanehalkına Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar

Hanehalklarına hizmet veren, piyasa üretimi yapmayan ve statüleri gereği gelir, kar veya herhangi bir mali kazanç elde etmelerine izin verilmeyen ayrı hukuki veya sosyal birimler “hanehalkına hizmet veren kar amacı olmayan kuruluşlar” başlığı altında sınıflandırılmıştır. Söz konusu kuruluşlar, hanehalklarına sağladıkları hizmetleri ücretsiz veya ekonomik olarak anlamlı olmayan fiyatlardan yaparlar. Temel gelir kaynakları hanehalklarından aldıkları aynı veya nakdi gönüllü katılımlar, genel hükümet tarafından yapılan ödemeler ve gayrimenkul gelirlerinden oluşmaktadır. Örneğin Kızılay, Yeşilay, Türkiye Ulusal Verem Savaş Derneği, Türk Hava Kurumu, işçi sendikaları ve siyasi partiler söz konusu kuruluşlar içerisinde yer almaktadır.

3.2.4.5. Tarım Satış Kooperatifleri

Üreticilerin karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını sağlamak, ürünlerini daha iyi şartlarda değerlendirmek ve ekonomik faaliyetlerini korumak amacıyla, aralarında sınırlı sorumlu, değişir sayıda ortaklı ve değişir sermayeli, tüzel kişiliği haiz olarak kurdukları “tarım satış kooperatifleri” ise kooperatiflerden ayrı tek başına bir alt sektör olarak sınıflandırılmaktadır. Antbirlik, Çukobirlik ve Tarış tarım satış kooperatiflerinden bir kaçıdır.

3.2.4.6. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri

Yine ayrı bir alt sektör olarak sınıflandırılmakta olan “tarım kredi kooperatifleri”; 3223 sayılı Kanunla değişen 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanununa göre, üreticilerin aralarında ekonomik çıkarlarını korumak ve meslek geçimleriyle ilgili ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla

⁹ TCMB, Mevduatın Vade ve Türleri ile Katılma Hesaplarının Vadeleri Hakkında Tebliğ, Sıra No 2002/1, 29 Mart 2002 tarih ve 24710 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

kurdukları tüzel kişiliği olan değişir ortaklı ve değişir sermayeli kuruluşlardır. Üreticiler, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile bu Kanunun bazı maddelerini tadil eden 3223 sayılı Kanun esasları dahilinde, kendi aralarında birleşerek Tarım Kredi Kooperatiflerini, Tarım Kredi Kooperatifleri de birleşerek Bölge Birliklerini; Bölge Birlikleri de en üst kuruluş olan Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğini kurmak suretiyle teşkilatlanarak amaçlarının tahakkuku için bir kredi kuruluşu meydana getirmişlerdir. Üreticilerin bu şekilde teşkilatlanmaları ile ortaklar, ihtiyacı olan krediyi, herhangi bir kredi kuruluşuna müracaat etmeden kendi kuruluşlarından alma imkanına kavuşmuşlardır. Sağladığı krediyi T.C Ziraat Bankası aracılığıyla kullandıran söz konusu kooperatifler, ortaklarına **kısa ve orta vadeli kredi verebilir**, makineli ekipman ve tesisleri temin edebilir, **mevduat toplayabilir**, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği faaliyetlerinde bulunabilirler.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin sektörel sınıflamasına bölüm 4.1.2'de daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

3.2.5. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Daha önce Bölüm 3.1.7'de görev ve amaçlarından ayrıntılı olarak bahsedilen TCMB ile yapılan işlemler bu başlık altında izlenmektedir.

3.2.6. Bankalar

4389 sayılı Bankalar Kanununa göre faaliyet gösteren bankalar Türk finansal sisteminin en önemli elementlerini teşkil etmekte olup faaliyetleri BDDK tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir. TCMB örnek kurumsal sektör listesinde bankalar aşağıdaki şekilde gruplandırılmaktadır:

- Kamu Mevduat Bankaları
- Özel Mevduat Bankaları
- Yabancı Mevduat Bankaları
- Kalkınma ve Yatırım Bankaları
- Özel Finans Kurumları

3.2.6.1. Kamu, Özel ve Yabancı Mevduat Bankaları

Kişilerden mevduat toplayarak kredi veren kamu, özel ve yabancı mevduat bankaları bu bölümde sınıflandırılmaktadır. Türkiye’de şuanda faaliyet gösteren 3 adet kamu bankası, 20 adet özel mevduat bankası, 14 adet yabancı mevduat bankasına ait şubeler bulunmaktadır. Bankalar Kanunu madde 7.4’te belirtildiği üzere kuruluş izni veya Türkiye’de şube açma izni almış olan bir bankanın, mevduat kabulü veya bankacılık işlemleri yapmak üzere ayrıca izin alması şarttır. Bu izin bir beyanname ile yapılacak başvuru üzerine Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından verilmektedir.

Bankacılık sektörünün mevduat ve aktifler bakımından ağırlıklı bir kısmını oluşturan kamu bankalarının faaliyetleri, geçmişten günümüze çeşitli sosyal ve ekonomik nedenlerle klasik anlamdaki bankacılık faaliyetlerinin dışına taşmıştır. Örneğin, Ziraat Bankası ticari bankacılık yanında esas olarak zirai kredilerde uzmanlaşmış ve zaman içinde tarım kesimine yapılan destekleme politikalarının önemli bir aracısı ve uygulayıcısı durumuna gelmiştir. Ziraat Bankası aynı zamanda, yurt çapında devlet adına ödeme yapma (maaş vs) ve toplama (vergi) görevlerini de yerine getirmektedir.

Bütün ekonomilerde finansal aracılık işlevinin büyük öneme sahip olması ve ayrıca mevduat sahiplerinin haklarının korunmasının gerekliliği bankacılık sektöründeki risklerin kontrolünü stratejik kılmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomide iç ya da dış nedenlerden kaynaklanan bir kriz olduğunda, bankacılık sektörünün zayıf olması halinde finansal aracılık tamamen aksayabilmekte, bu durum krizin etkilerini çok daha derinleştirerek uzatmaktadır. Bu nedenle, ülkemizdeki bankacılık sektöründe kamu bankalarının rasyonel olmayan faaliyetleri nedeniyle oluşan risklerin aşağıya çekilmesi bir zorunluluk olup, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması sürecine bu sebepten gerek duyulmuştur.

Yeniden yapılandırma süreci içerisinde Emlak Bankası’nın bankacılık lisansı 4684 sayılı Kanunla değişik 4603 sayılı Kanun kapsamında, 6 Temmuz 2001’de Kamu Bankaları Yönetim Kurullarının yaptığı bir protokol uyarınca Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından iptal

edilerek iki kalem dışındaki aktif ve pasifleri (sermaye hariç) Ziraat Bankası A.Ş'ye devredilmiştir. Devredilmeyen iki kalem ise şunlardır:

- T. Emlak Bankası A.Ş'nin bankacılık faaliyetleri dışında kalan mal varlıkları ve bu konuda faaliyet gösteren iştiraklerindeki hisse payları ve ticari gayrimenkulleri ile ihtiyaç fazlası gayrimenkulleri,
- T. Emlak Bankası A.Ş'nin kanuni takibe alınmış tüm alacakları ile buna ilişkin olarak ayrılmış karşılıkları.

T. Emlak Bankası'nın devredilemeyen yukarıda açıklanan iki kalemi ise Tasfiye Halindeki Emlak A.Ş adıyla kurulan, sermayesi Hazine'ye, denetimi ise BDDK'ye ait olan şirkete bırakılmıştır. Söz konusu şirket tasfiye edilen T. Emlak Bankasının kanuni takibe alınmış kredilerini izlemektedir.

Yukarıda bahsedilen yeniden yapılanma süreci sonucunda, bankacılık sisteminde önemli bir yer teşkil eden kamu bankalarının, temel fonksiyonlarını daha düzgün ve topluma maliyeti en aza indirebilecek bir biçimde sürdürmeleri imkanı sağlanmış olacaktır.

3.2.6.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kalkınma ve yatırım bankalarının temel işlevleri orta ve uzun vadeli krediler vererek ülkenin gelişimine katkıda bulunacak yatırımlara finansman sağlamaktır. Ayrıca yeni yatırımlara liderlik edebilir veya proje bazında teknik asistanlık verebilirler. Mevduat bankalarına benzemelerine rağmen söz konusu bankaların **mevduat kabul etme yetkileri yoktur**. Kalkınma ve yatırım bankaları da bankalar kanununa tabi olup, özel kanunlarla kurulmuş kamuya ait kalkınma ve yatırım bankaları da mevcuttur.

Kalkınma ve Yatırım Bankaları fonları genel olarak sosyal güvenlik kuruluşlarına satılan bonolar, yabancı fonlar (örneğin Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan ve yabancı piyasalarda satılan bonolardan), Merkez Bankası ve kamu yönetimi (Hazine ve bütçe kaynakları) yoluyla sağlamakta olup, şu anda Türkiye'de faaliyet gösteren toplam 14 adet yatırım ve kalkınma bankası mevcuttur. Mevduat bankalarından elde edilen veriler ışığında üretilen para ve banka istatistiklerinde oluşturulan sektörel tablolarda kalkınma ve yatırım bankaları mali kuruluşlar sektörü içerisinde ayrı bir başlık

altında sunulmaktadır. Kalkınma ve yatırım bankalarının sektörel sınıflamasına bölüm 4.1.3'te daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

3.2.6.3. Özel Finans Kurumları

Finansal gelişmeye katkı sağlamak ve ortadoğu ülkeleriyle ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla, bu ülkelerin ekonomik sistemlerinin dayandığı bir model olan faizsiz bankacılığın bir uygulaması olarak ÖFK'lar finansal sisteme 1980'li yıllarda katılmıştır.

Türkiye uygulamasına kâr-zarar ortaklık belgesi adı altında bir menkul kıymet getirmesinin yanında, ülke kalkınması ile ilgili yatırımların finansmanında uzun vadeli fon sağlayabilmeleri finansal sistem açısından önem arz etmektedir.

Faizsiz bankacılık sistemi üzerine oturtulmuş olan ÖFK, kâr-zarar ortaklığına dayalıdır. ÖFK'lar topladıkları fonları iki şekilde toplayabilir: Bunlar cari ve katılma hesaplarıdır.

- Cari hesaplar; Türk parası ve döviz cinsinden açılabilen, hesap sahibine faiz, kar ve her nam altında olursa olsun bir bedel ödenmeyen ve istenildiğinde geri çekilebilme özelliğine sahip olan bir hesap türüdür.
- Katılma hesapları; Türk parası ve döviz cinsinden "Kar ve Zarara Katılma Hesabı Cüzdanı" karşılığında açılmaktadır. Yatırılan ana paranın aynen geri ödeneceği garanti edilmemekte ve hesap sahibine faiz gibi sabit bir gelir taahhüt edilmemektedir, çünkü realize edilen kar veya zarara göre dağıtılacak bir kar payı söz konusudur. Katılma hesapları, bir vadeye sahip olmalarından ve vadeden önce çekilememelerinden dolayı vadeli mevduata benzemektedirler.

Şu anda Türkiye'de faaliyet gösteren 5 adet ÖFK bulunmakta olup, Aralık 2002'den önce banka dışı mali kesim altında sınıflandırılan bu kuruluşlar, 4672 sayılı Kanun ile değişik 4389 sayılı Bankalar Kanunu Madde 10.1'de katılma belgelerinin de mevduat sayılmasıyla Aralık 2002'den itibaren

banka kabul edilerek para ve banka istatistikleri kapsamında üretilen sektörel tablolarda bankacılık kesiminde sınıflandırılmaya başlanmıştır.

3.2.7. Banka Dışı Mali Kesim

Takip eden bölümlerde, Banka Dışı Mali Kesim içerisinde yer alan ve önem arz eden bazı alt sektörel hesaplara daha ayrıntılı olarak değinilecektir. Söz konusu alt sektörler:

- Sigorta Şirketleri ve Özel Emeklilik Fonları
 - Sigorta Şirketleri
 - Özel Emeklilik Vakıfları
 - Bireysel Emeklilik Fonları
 - Reasürans Şirketleri
- Mali Aracılar
 - Finansal Kiralama Şirketleri
 - Faktoring Şirketleri
 - Tüketici Finansman Şirketleri
 - Menkul Kıymet Yatırım Fonları
 - Diğer Mali Aracılar
- Mali Yardımcılar
 - TMSF
 - Aracı Kurumlar
 - Portföy Yönetim Şirketleri
 - Diğer Mali Yardımcılardır.

3.2.7.1. Sigorta Şirketleri ve Özel Emeklilik Fonları

21.12.1959 kabul tarihli 7397 sayılı Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Hakkında Kanun ve 26.12.1994 tarih, 22153 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Hazine Müsteşarlığı'nın Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği kapsamında kurulan sigorta

şirketleri “banka dışı mali kesim” altında sınıflandırılmakta olup, sigorta şirketlerinin faaliyetleri Hazine Müsteşarlığı tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir. Sigorta şirketleri topladıkları primleri finansal piyasada kısa veya uzun vadeli enstrümanlarla değerlendirirler. Örneğin; uzun vadeli yükümlülüğe sahip hayat sigortaları uzun vadeli yatırımlar yaparken, kaza sigortaları daha likit finansal araçları tercih etmektedir.

Özel emeklilik vakıfları ise Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan ve üyelerine emekli maaşı ödeyen tüzel kişiliğe haiz vakıflardır.

Yine banka dışı mali kesim içinde yer alan emeklilik fonları; nitelik itibarı ile, kişilerin aktif çalışma hayatlarında kazandıkları gelirlerinin bir bölümünü emekliliklerinde harcamak amacı ile tasarruf etmeleri ve bu tasarruflarını çeşitli yatırım araçlarında değerlendirme talepleri sonucunda oluşturulan fonlardır. Diğer bir anlamda bireysel emeklilik fonu; çalışanların, çalışma hayatları boyunca elde ettikleri gelirin bir bölümü ile kendi emeklilik dönemlerini finanse etmeleridir. 7.4.2001 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan ve yayımlı tarihinden itibaren 6 ay sonra yürürlüğe girmiş olan “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu” mevcut kamu sosyal güvenlik sisteminde ilave olarak, emeklilik döneminde ek gelir sağlamak üzere, bireysel tasarrufların yatırıma yönlendirilmesini ve bu tasarrufların güvenli bir şekilde ömür boyu emeklilik maaşı veya toplu para olarak bireylere ödenmesi amacını taşımaktadır.

Bireysel emeklilik sistemi ile amaçlanan kamu sosyal güvenlik sistemlerine alternatif bir özel emeklilik sistemi yaratılması değildir. Tam aksine, kamu sosyal güvenlik sistemine üye olan ve aktif prim ödeyenlere ek avantajlar sağlayarak ve gerçek gelir beyanı teşvik edilerek vergi gelirlerinin artırılmasını öngören, kayıt-dışılığın azaltılmasına ve mevcut sosyal güvenlik kurumlarının malî gelirlerinin artırılmasına yönelik bir sistemdir. Bu nedenle, bireysel emeklilik sistemi, **sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı nitelikte gönüllü katılıma dayalı ek emeklilik sistemi** olup, bu sistem içerisindeki tasarruflar Hazine Müsteşarlığı'nın denetimine tabi olarak kurulacak emeklilik şirketleri tarafından, Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatı çerçevesinde oluşturulan emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilecektir.

Sigortanın sigortası ya da bir anlamda yeniden sigorta demek olan reasürans ise, sigortacının üzerinde tutamayacağı kadar büyük risklere ya da bu risklerin toplamından oluşabilecek yükümlülüklerle karşı bir kapasite ve koruma sağlamaktadır. Reasürans, **sigortacılığa dayanan ve sigortacılığın derinliği ve gelişmişliği ölçüsünde büyüyen bir faaliyet** niteliği taşımaktadır. Böylece sigortacılık ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, ticaret hacmi ve yaşam standartları doğrultusunda gelişmekte ve reasürans hacmi de bu gelişmişlik doğrultusunda büyüme sergilemektedir.

21.12.1959 kabul tarihli 7379 sayılı Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Hakkında Kanun ve 26.12.1994 tarih, 22153 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Hazine Müsteşarlığı'nın "Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği" kapsamına kurulan Reasürans şirketleri de "banka dışı mali kesim" içerisinde yer alırlar. Şu anda Türkiye'de faaliyet gösteren 3 adet reasürans şirketinin de faaliyetleri Hazine Müsteşarlığı'nca düzenlenmekte ve denetlenmektedir.

3.2.7.2. Mali Araçlar

Çalışmanın ikinci bölümünde de bahsedildiği gibi mali araçlar fon açığı olanlar ile fon fazlası olanlar arasında risk almak suretiyle aracılık faaliyetleri yapan kurumsal birimlerdir.

"Fon fazlası veren veren ekonomik birimlerin/sektörlerin elinde atıl duran veya sadece kendi kullanımına hasredilen fonların, mali sistem kanalıyla fon aktarımcılarına aktarılması, bu sektörlerin üretim kapasitelerini artırıcı bir fonksiyon ifa eder. Tasarrufların yatırıma aktarılması ve yatırımcılar arasında beklenen getiriye göre dağıtım yapılması nedeniyle kaynakların kullanıcılar arasında "etkin" dağılımını sağladığı veya en azından buna yöneldiği söylenebilir. Ayrıca; mali piyasalar, toplanan fonların yatırımlara kanalize edilmesini kolaylaştırması nedeniyle sermaye birikiminde ve dolayısıyla da iktisadi kalkınmada tayin edici bir rol oynar" (Soydemir, 1998).

Söz konusu kuruluşlar; finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri, tüketici finansman şirketleri, menkul kıymet yatırım fonları gibi kuruluşları içermektedir.

3.2.7.2.1. Finansal Kiralama Şirketleri

Finansal kiralama (*financial leasing*) şirketleri, 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ve bu Kanununun uygulamasına açıklık getirmek üzere

28.5.1985 tarihli Resmi Gazete ve 28.12.1989 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan tebliğlerle kurulan şirketleri kapsamaktadır.

Modern anlamda 1930'lu yıllarda ABD'de, İkinci Dünya savaşı sonunda ise Avrupa ülkelerinde uygulanmasına başlanan *leasing*, ülkemizde ancak 1977 yılınca tanınmaya başlanmıştır. *Leasing* kavramına, ülkemiz teşvik tedbirleri uygulamasında da yer verilmesine rağmen ticari yaşamda yeni olan bu finansman türünün yararlı olup olmayacağına ilişkin tereddütlerin yanı sıra sistemin işlerliği konusundaki güvensizlik ortamı nedeniyle ülkemizde 1985 yılına kadar *leasing*'in yaygın bir biçimde uygulamasına geçilememiştir. Yepyeni ve çok avantajlı bir finansman alternatifi oluşturmaya, orta vadeli kredi ve öz kaynakların dengeli bir şekilde kullanımına olanak sağlamasına rağmen *leasing* kavramı; ülkemiz mali piyasalar sektörüne, ancak 1985 yılında "Finansal Kiralama Kanunu" ile girmiştir. 1980 yılına kadar ülkemizde sanayi yatırımları sadece devlet ve Merkez Bankası kaynakları üzerinden sübvansiyonla edilirken, 1980 yılından itibaren uygulamaya konulan ekonomik politikalar sonucu sübvansiyonların kaldırılmasını müteakip ticari bankaların sübvansiyonla olanaklarının sınırlanmış olduğu bir ortamda, sabit sermaye yatırımlarının finansmanı için *leasing*'in bir araç olarak devreye sokulması bu Kanun ile amaçlanmıştır.

Leasing; Türkiye'nin bünyesi ve gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiş olup, yatırımcıların finansman temini için yönlendikleri ciddi bir kaynak durumundadır. Son yıllarda, Türkiye'de *leasing* sektörü, bankacılık sistemine yakın miktarda orta vadeli kredi verir hale gelmiştir. Faaliyetteki *leasing* şirketlerinin çoğunun ticari bankaların iştiraki olduğu göz önünde tutulursa, *leasing* şirketleriyle birlikte bankaların orta vadeli kredi verme imkanları artmış bulunmaktadır. *Leasing*, taksitli bir ödeme şekli için, yatırımcının planlama ve hesap yapmasını kolaylaştırmakta, kiralar; kiracının ödeme gücüne göre, farklı dönemlerde farklı miktarlarda ayarlanabilmekte, sabit olan kiralar faiz oranlarındaki değişikliklerden etkilenmemekte, ayrıca *leasing* şirketlerinin teminat şartlarının banka teminatlarına kıyasla ağır olmayışı (zira, ödemelerde bir aksama ortaya çıkınca *leasing* şirketi malı derhal geri alabilmektedir) *leasing*'i cazip hale getirmektedir. Ülkemizdeki *leasing* şirketlerine yönelik taleplerin giderek fazlaşması ortaya kaynak sorununu

çıkarmaktadır. Zira, sektörün yurt içinden kaynak temin ederek kendisini finanse etmesinin yeterli olmayışı sonucu bu sektör; faaliyetlerinin, büyük bir bölümünü yurt dışından sağladığı kaynaklar ile yürütmektedir.

Şu anda Türkiye’de faaliyet gösteren 105 tane finansal kiralama şirketinden 11’i kalkınma ve yatırım bankası, 5’i özel finans kurumu geriye kalan 89’u ise anonim şirketlerdir.

Türkiye’de finansal kiralama mevzuatını düzenleyen Finansal Kiralama Kanunu’nun temelinde yatan düşünce yatırımcılara finansman olanakları sağlanmasıdır. Kanun, kurumun kaynağı olan A.B.D’de ve Avrupa Ülkelerinde uygulamada bulunan finansal kiralama sözleşmelerinden yalnız finansman teminine yönelik sözleşmeyi esas almıştır. Bu çeşit sözleşmede taraflardan birisi daima bu alanda uzmanlaşmış bir finansman kurumu olan finansal kiralama şirkettir. Bu şirket, yatırımcıların sabit kredi ihtiyaçlarını, kredi esasına dayalı olarak çalışan diğer finansman kurumlarından farklı olarak kredi vermek suretiyle değil, yatırımcıların gereksinimi olan malları sağlayarak, bu malların kullanımını bir bedel karşılığı yatırımcılara devretmek suretiyle karşılamaktadır. Söz konusu Kanun, konu olarak “*leasing*” adı altında toplanan tüm türleri değil, sadece “*financial leasing*” i esas almaktadır. Şöyle ki; Kanunda, finansal kiralama sözleşmesinin esas amacının finans olduğu ve sözleşme yapısının da “*finansal leasing*”e uygun olarak düzenlendiği açıkça belirtilmiştir.

3.2.7.2.2. Faktoring Şirketleri

Diğer bir finansman biçimi olan faktoring, büyük miktarlarda kredili satışlar yapan firmaların, bu satışlardan doğan alacak haklarının finansal kuruluşlar tarafından satın alınmasıdır. Aldığı hizmetlere karşılık satıcı firma, üstlendiği riskin ve yapılan çeşitli harcamaların karşılığı olarak “faktor” a gerçekleştirilen kredili satış miktarının belli bir oranı kadar ücret ve komisyon ödemeyi taahhüt etmektedir.

Faktoring, yeni bir finansman modeli olmasına rağmen ülkemizde hızlı bir gelişme göstermiş ve ülkemiz finans piyasalarının son yıllarda vazgeçilmez enstrümanı olmaya başlamıştır. Her türlü mal ve hizmet satışlarından kaynaklanan kısa vadeli alacakların faktoring şirketine

devredilmesi işlemleri giderek yaygınlaşmaktadır. Alacakların takibi, tahsili, garanti edilmesi, finansman sağlanması, pazar araştırması, kredi istihbaratı yapılması, ticari risklerin üstlenilmesi ve muhasebe kayıtlarının tutulması, vb. hizmetleri içeren faktoring, firmaların kısa vadeli sermaye ihtiyacını karşılamaktadır. Faktoring'in bu olumlu işlevleri Türkiye'de de çok çabuk kabul görmesini sağlamıştır. Yurtiçi faktoring işlemleri için önemli bir potansiyelin mevcudiyetine rağmen, dahili piyasada şirketler hakkında yeterli bilgi temin edilecek bir bilgi bankasının olmaması faktoring hizmetlerinin iç piyasada arzulan biçimde yaygınlaşmasını güçleştirmektedir. Ülkemizde faktoring hizmetlerinden en çok yan-sanayi şirketleri, küçük ve orta ölçekli şirketler, sektörler itibarıyla da en çok tekstil, demir, çelik, gıda, otomotiv, makine ve teçhizat, yedek parça, büro makinaları, ticaret, sağlık ve temizlik sektörleri ile yayıncılık sektörleri yararlanmaktadır.

Türkiye'de, 545 sayılı KHK ve bu kararnamenin uygulamasına açıklık getirmek üzere 21.12.1994 tarih, 22148 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Hazine Müsteşarlığı Yönetmeliği ile kuruluş ve esasları belirlenen faktoring şirketleri mali araçlar altında sınıflandırılmaktadır.

3.2.7.2.3. Tüketici Finansman Şirketleri

Mali aracılık faaliyetinde bulunan tüketici finansman şirketlerine ilişkin hukuki çerçeve ise, 90 sayılı KHK'nin bazı maddelerini değiştiren 545 sayılı KHK ile çizilmiş ve 26.7.1994 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren ve 20.03.1998 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelikle değiştirilen "Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" ile de kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin ayrıntılı düzenleme yapılmıştır. Bu yönetmelikte finansman şirketleri, her türlü mal ve hizmet alımını kredilendirmek üzere ödünç para veren şirketler olarak tanımlanmakta olup, yönetmelik hükümlerinin, taksitli satış, basım ve yayım yoluyla kampanyalı satış ve kapıdan satışlar ile bu satışları yapan gerçek ve tüzel kişilere uygulanmadığı da belirtilmiştir. Tüketici finansman şirketlerinin faaliyetleri yine Hazine Müsteşarlığı tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir.

Sermaye Piyasası Kanununa göre menkul kıymet ihraç ederek veya uluslararası piyasalardan ödünç para alarak fon temin edebilen finansman şirketleri:

- Ana faaliyetleri dışında başka işle iştigal edememekte,
- Teminat mektubu verememekte,
- Mevduat veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığı para toplayamamaktadır.

3.2.7.2.4. Menkul Kıymet Yatırım Fonları

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve bu Kanunun uygulanmasına açıklık getirmek üzere Sermaye Piyasası Kurulunun 19.12.1996 tarih, 22582 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliğince oluşturulan fonlar da mali aracılar alt sektöründe sınıflandırılmıştır.

Kollektif yatırım kuruluşları, hukuki yapılarına göre **ayrı ve bağımsız bir tüzel kişilik olarak kurulduklarında yatırım ortaklığı, başka bir tüzel kişilik tarafından bir sözleşme çerçevesinde kurulduklarında ise yatırım fonu** olarak adlandırılmaktadırlar.

Amaç ve ekonomik fonksiyon olarak birbirine benzemekle beraber, çalışma biçimleri ve yatırımcılara sundukları hizmet bakımından yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Yatırım fonları halktan topladıkları paralar karşılığı; hisse senedi, tahvil gibi sermaye piyasası araçlarından ve kıymetli madenlerden oluşan portföyleri yönetmekte olup, her bir yatırımcı fonun sahip olduğu portföyün bir kısmını temsil eden katılma belgesini alarak fona ortak olmaktadır. Yatırım fonlarında şirketlerin hisse senetlerine benzer bir katılma belgesi verilmekte; söz konusu belgeyle yatırımcının fon portföyüne ortak olması sağlanmaktadır.

Yatırım fonlarının sağladığı avantajlar aşağıda özetlenmiştir:

- Tasarrufçunun sermayesinin profesyonel ve güvenilir yöneticiler tarafından yönetilmesi

- Yatırım fonu portföyüne alınabilecek menkul kıymetlerin sabit getirili, dövizde endeksli ve hisse senedi gibi araçlarla çeşitlenmesi nedeniyle riskin en aza indirilebilme olanağı
- Menkul kıymetlerin değerlendirilmesi ve kontrolü ile kupon, faiz ve temettü tahsili fon yönetimince yapılacağından vade takibi, tahsil etme gibi zaman ve kaynak kullanımını gerektiren işlemlerden korunulabilmesi
- Küçük tasarruflarla temin edilemeyecek getirinin, kazanç potansiyeli yüksek menkul kıymetlere yatırım yapılabilmesiyle sağlanabilmesi
- Fon portföyündeki değer artışlarının portföy değerine günlük olarak yansıtılması nedeniyle işlemiş gelir ile birlikte gerek ihtiyaç kadar gerekse tamamının istendiği anda paraya çevirebilmesi
- Portföye büyük miktarda alım satımlar nedeniyle zaman ve para tasarrufu sağlanması
- Bazı yatırım fonları için, katılma belgesi üzerinden çek yazabilme imkanı sağlanması.

Yatırım fonları A tipi ve B tipi olarak iki tipte kurulabilmektedir. A tipi yatırım fonlarının portföylerinin en az aylık ortalama bazda, % 25'i Türk şirketlerinin hisse senetlerinden oluşmakta olup, B tiplerinin portföylerinde böyle bir sınırlama yoktur. Tiplere ayırma vergisel anlamda bir ayırım amacıyla yapılmakta ve A Tipi fonlara vergi avantajı sağlanmaktadır.

Tip ayırımının yanında fonlara bir de tür ayırımı getirilmektedir. Türler ayırmadaki amaç ise farklı portföy yapılarına sahip fonlar yaratmak suretiyle farklı yatırımcı tercihlerine hitap edebilmektir. Portföye alınacak menkul kıymetler göz önünde bulundurularak, 11 ayrı yatırım fonu türü tanımlanmıştır. Bunlar; tahvil ve bono fonu, hisse senedi fonu, sektör fonu, iştirak fonu, grup fonu, yabancı menkul kıymetler fonu, altın ve diğer kıymetli madenler fonu, değişken fon, karma fon, likit fon ve endeks fonudur (Şekil 3.3) Likit fonlara bölüm 4.1.1'de daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

Fon Portföyünün %51'i Devamlı Olarak	Fon Türü
Karma ve/veya özel sektör borçlanma araçlarına yatırmış fonlar	Tahvil ve Bono Fonu
Türkiye'de kurulmuş ortaklıkların hisse senetlerine yatırmış fonlar	Hisse Senedi Fonu
Belirli bir sektörü oluşturan ortaklıkların menkul kıymetlerine yatırmış fonlar	Sektör Fonu
Kurucunun iştiraklerince çıkarılmış menkul kıymetlere yatırım yapan fonlar	İştirak Fonu
Belli bir topluluğun menkul kıymetlerine yatırım yapan fonlar	Grup Fonu
Yabancı özel ve kamu sektörü menkul kıymetlerine yatırmış fonlar	Yabancı Menkul Kıymetler Yatırım Fonu
Ulusal ve uluslararası borsalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenler ile bu madenler ile bu madenlere dayalı sermaye piyasası araçlarına yatırmış fonlar	Altın ve Diğer Kıymetli Madenler Fonu
Fon Portföyünün Tamamı	Fon Türü
Hisse senetleri, borçlanma senetleri, altın ve diğer kıymetli madenler ile bunlara dayalı sermaye piyasası araçlarından en az ikisinden oluşan ve her birinin değeri fon portföy değerinin %20'sinden az olmayan fonlar	Karma Fon
Vadesine 90 günden az kalmış sermaye piyasası araçlarından oluşan fonlar	Likit Fonlar
Portföy sınırlamaları itibariyle yukarıdaki türlerden herhangi birine girmeyen fonlar	Değişken Fon
Fon Portföyünün %80'i Devamlı Olarak	Fon Türü
Baz alınan ve Kurul tarafından uygun görülen bir endeksin değeri ile fonun birim pay değeri arasındaki korelasyon katsayısı en az %90 olacak şekilde, endeks kapsamındaki menkul kıymetlerin tümünden ya da örnekleme yoluyla seçilen bir kısımdan oluşan fonlar	Endeks Fon

Şekil 3.3. Fonların Portföy Yapılarına Göre Türleri

Kaynak: SPK (2003).

3.2.7.2.5. Diğer Mali Araçlar

Ayrıca Sermaye Piyasası Kanununa uygun olarak kurulan “menkul kıymet yatırım ortaklıkları”, “gayrimenkul yatırım ortaklıkları” ve “risk sermayesi yatırım ortaklıklar”ını kapsayan yatırım ortaklıkları da bu bölümde sınıflandırılan diğer mali araçlar arasındadır. Yatırım ortaklıkları bir önceki bölümde de belirtildiği gibi hukuki olarak **ayrı ve bağımsız bir tüzel kişilik olarak kurulan** kolektif yatırım kuruluşlarıdır.

Bir kurumun mensupları tarafından sosyal yardımlaşma amacıyla kurulan dernek statüsünde faaliyet gösteren ve üyeler arasında yardımlaşmayı düzenleyen kuruluşlar olan tasarruf sandıkları ve sunduğu posta çeki hizmeti ile ileride yapabileceği mali aracılık hizmetlerinden dolayı da posta işletmeleri diğer mali araçlar arasında sınıflandırılmıştır.

3.2.7.3. Mali Yardımcılar

Mali aracılık hizmetleri ile yakından ilişkili olan hizmetler veren ancak kendileri mali aracı gibi faaliyet göstermeyen kuruluşlar olan mali yardımcıları ise ayrı bir alt sektör olarak sınıflandırılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi bu kuruluşlar temel işlev olarak kendi nam ve hesaplarına fon yaratamaz veya kredi veremezler.

3.2.7.3.1. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

BDDK bünyesinde faaliyet gösteren TMSF bu alt sektörde yer almaktadır. Daha önce fonlar kısmında da belirtildiği üzere en önemli işlevi bankalardaki mevduatı sigorta eden dolayısıyla mali sistemin etkin işleyişine yardımcı bir görev üstlenmesinden dolayı TMSF, mali yardımcı olarak sınıflandırılmıştır. TMSF, 4389 sayılı Kanunun 15 inci maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca Bankalardaki tasarruf mevduatının sigorta edilmesi ile aynı Kanunun 14 üncü maddesi hükümlerine göre hisseleri ve/veya yönetim ve denetimi kendisine intikal eden bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması ve üçüncü kişilere devri ve söz

konusu Kanun ile kendisine verilen diğer işleri de yapmakla görevli ve yetkili olmak üzere kamu tüzelkişiliğini haiz olarak kurulmuştur.

TMSF, 4389 sayılı Kanununun 15 inci maddesinin (4) numaralı fıkrası uyarınca; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararıyla yürürlüğe giren 25.12.2001 tarih ve 24621 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliği" dahilinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından idare ve temsil olunmaktadır.

TMSF'nin sektörel sınıflamasına çalışmanın dördüncü bölümünde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

3.2.7.3.2. Aracı Kurumlar

Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulmuş ve yetki belgesi almış olan aracı kurumlar da faaliyetleri itibariyle yardımcı hizmetler sunmaktadırlar. Örneğin, sermaye piyasası araçlarının ihraç ve halka arz yoluyla satışına aracılık, türev araçların alım satımına aracılık, portföy yöneticiliği ve yatırım danışmanlığı vb.

3.2.7.3.3. Portföy Yönetim Şirketleri

Yine, özel olarak portföy yöneticiliği faaliyetinde bulunmak üzere SPK mevzuatında belirlenen şartları yerine getirerek SPK'dan yetki belgesi almış olan anonim şirket statüsündeki portföy yönetim şirketleri de mali yardımcılar tanımını karşılamaktadır.

Ayrıca, yukarıda belirtilen kuruluşlar dışında aracı menkul kıymet kuruluşları, sigorta acenteleri ve döviz büroları gibi kuruluşlar da diğer mali yardımcılar başlığı altında gösterilmektedir.

3.2.8. Diğer

Yukarıda sayılan yurtiçi kurumsal sektörler içinde sınıflandırılmayan tüm ekonomik birimler burada gösterilmektedir. Ancak her ekonomik birimin bir kurumsal sektör başlığı altına dahil edilmesi esas olduğundan bu bölüm istisnai olarak kullanılmaktadır.

3.2.9. Yurtdışı

Yurtdışı tanımında esas, para ve banka istatistiklerinin düzenlenmesinde kılavuz olarak kullanılan IMF'in konuyla ilgili el kitaplarında belirtilen **yerleşiklik** ilkesidir. Bu tanım ile, bir yıldan fazla sürede yurtdışında yerleşik olan tüm gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır. Yurtdışı olduğu konusunda şüpheye düşülmeyen yabancı ülkelerin kamu ve özel sektörleri dışında bazı özel konular şöyle açıklanabilir. Örneğin, 1 yıldan fazla yurtdışında ikamet eden ve ekonomik faaliyetlerinin merkezi yurtdışında olan Türk vatandaşlarıyla olan borç ve alacak ilişkileri yurtdışı olarak değerlendirilmektedir. Yine aynı şekilde, ülkemizde kurulu bankaların yurtdışı şubeleri ile yurtiçinde bulunmasına rağmen yabancı ülkeler elçilikleri, uluslararası kuruluşlar ve yabancı askeri birimlerle olan alacak ve borçlar yurtdışı olarak sınıflandırılmaktadır. Kısacası, ülke içinde olan yabancı sermayeli bile olsa T.C. kanunlarına göre kurulmuş tüm şirketler yurtiçinde, buna karşılık yurtdışında faaliyet gösteren ve bu ülkelerin kanunlarına tabi Türk şirketleri yurtdışı olarak nitelendirilmektedir.

Söz konusu örnek kurumsal listede belirtildiği üzere yurtdışı sektörler 4 ana başlık altında toplanmıştır:

- Yurtdışı Para Yetkilileri
- Yurtdışı Bankalar
- Yurtdışı Merkez ve Şubeler
- Yurtdışı Diğer

Yurtdışı para yetkilileri kapsamında diğer ülkelerin Merkez Bankaları veya Merkez Bankası görevini yapan kurumlar yer almaktadır.

Merkezleri yurtdışında bulunan ve yurtdışında faaliyet gösteren tüm bankalar ise yurtdışı bankalar olarak sınıflandırılmaktadır.

Yurtdışı merkezler başlığı altında Türkiye'de faaliyet gösteren (şubesi bulunan) mevduat kabulüne yetkili yabancı bankaların yurtdışındaki Genel Müdürlükleri sınıflandırılmış olup, Genel Müdürlükleri Türkiye'de olup, yurtdışında faaliyet gösteren şubeler ise yurtdışı şubeler başlığı altında gruplandırılmaktadır.

Yukarıda belirtilen sınıflamalara uymayan diğer kamu, özel ve diğer tüm kurumsal sektörler ise yurtdışı diğer başlığı altında gösterilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB VE TÜRKİYE PARASAL MALİ KURULUŞ SEKTÖREL HESAP UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRMESİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Türkiye’de uygulanan parasal mali kuruluş tanımı ESA95 tanımına göre analiz edilerek, farklılıklar ve yapılması gerekenler saptanmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise parasal mali kuruluş sektörü dışındaki diğer sektörler kapsamı açısından ESA95 standartları ile karşılaştırılarak bu sektörler içerisinde yer alan kuruluşlardan incelenmesi gerekli görülenlerin sektörel sınıflamaları daha yakından incelenerek doğru yerde sınıflandırma yapılıp yapılmadığı hakkında sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

4.1. Parasal Mali Kuruluş Sektörü Tanımı ve Kapsamına İlişkin Karşılaştırma

AB’de parasal mali kuruluşlardan derlenen veriler ışığında yayımlanan para banka istatistikleri ile Türkiye’de üretilen para banka istatistiklerinin karşılaştırılması amacı ile öncelikle Türkiye’de üretilen söz konusu istatistikler kapsamında veri derlenen parasal mali kuruluşların AB için tanımlanan parasal mali kuruluş tanımını ne ölçüde karşıladığını saptamak gerekmektedir.

Çalışmanın birinci bölümde de tanımlandığı gibi parasal mali kuruluşlar sektörü, merkez bankası ve diğer parasal mali kuruluşlardan oluşmaktadır. Diğer parasal mali kuruluşlar, **mevduat veya mevduat benzerlerini kendi adına toplayıp kredi veren ve/veya menkul kıymetlere yatırım yapan tüm şirket ve şirket benzerlerinden** oluşmaktadır. Söz konusu kuruluşların yükümlülükleri geniş para ölçümleri içinde yer almaktadır (bölüm 1.3.2.2).

Türkiye’de parasal mali kuruluş kabul edilen kuruluşlar ise Tablo 4.1’de gösterilmektedir. Bu bağlamda merkez bankası para banka istatistikleri kapsamı içerisinde kamu, özel ve yabancı mevduat bankalarından veri toplamakta, ÖFK’lardan veri derleme çalışmaları da sürmektedir. Mevduat bankaları mevduat toplayıp kredi kullandırmalarından dolayı parasal mali kuruluş sektörü tanımını karşılamakta; diğer yandan ÖFK’lar ise katılma hesaplarının mevduat benzeri sayılmasından dolayı Aralık 2002’den itibaren banka sayılmış ve parasal mali kuruluş sektörüne dahil edilmiştir. (bölüm 3.2.6.3)

TABLO 4.1. PARASAL MALİ KURULUŞLAR

Kuruluşlar	Kuruluş Sayısı
TCMB	1
Bankalar	42
Yurtiçi Mevduat Bankaları	23
ÖFK’lar	5
Yabancı Mevduat Bankaları	14
Toplam	43

Bu çalışmada, parasal mali kuruluş tanımını karşılayıp karşılamadığı konusunda tereddütler bulunan ve bu nedenle daha yakından incelenmesinde fayda görülen üç adet kurumsal birim saptanmıştır. Bu kurumsal birimler **para piyasası fonları, tarım kredi kooperatifleri ve kalkınma ve yatırım bankalarıdır.**

4.1.1. Para Piyasası Fonları

AB’ye üye ülkelerin çoğunda (örneğin Almanya, Finlandiya) kolektif yatırım kuruluşları içerisinde yer alan “**para piyasası fonları**” mevduat benzeri yükümlülüklerle sahip olmaları ve varlıklarını menkul kıymetlere yatırım yaparak değerlendirmelerinden dolayı parasal mali kuruluş sektörü içerisinde ve geniş para ölçümlerinde yer almakta, diğer yatırım fonları ise

mali aracilar alt sektöründe sınıflandırılmaktadır. Ancak ülke yapılarındaki çeşitlilikten dolayı yatırım fonlarının içeriği ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekte olup, ülke uygulamalarının kendi içinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kurulu yatırım fonları tip olarak incelendiğinde, A-tipi fonların portföylerinin en az % 25’inin hisse senetlerinden oluşmasından dolayı riskli bir yatırım niteliğinde olduğu gözlenmektedir. Daha önce çalışmanın ikinci bölümünde de belirtildiği gibi ECB’nin 2001/13 sayılı yönetmeliğinde para piyasası fonu tanımında “**para piyasası araçlarının getirisine yakın getiri sağlayan araçlara yatırım yapan, portföyünün en az %85’i para piyasası araçlarından oluşan kolektif yatırım kuruluşları**” oldukları belirtilmiştir, dolayısıyla getirisinde belirsizlik taşıyan ve portföylerinde en az %25 hisse senedi bulunan A tipi yatırım fonları bu özellikleri taşımamakta yani parasal mali bir kuruluş özelliği göstermemektedir.

B-tipi fonların ise portföy yapılarındaki çeşitlilikten dolayı türlerine göre ayrı ayrı incelenmesi uygun olacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde (Bölüm 3.2.7.2.4) fonların portföy yapılarının özetlendiği Şekil 3.3’e bakıldığında, içerik bakımından yalnızca B tipi likit fonların para piyasası fonu tanımını karşıladığını görülmektedir. Şöyle ki;

- B tipi likit fonların **tamamı** vadesine 90 günden az kalmış sermaye piyasası araçlarından oluşan fonlardır. B tipi likit fonların portföy yapısı devlet tahvili, Hazine bonosu ve ters repo işlemlerinden oluşmaktadır. ECB’nin 2001/13 sayılı yönetmeliğinde para piyasası fonlarının para piyasası içinde işlem gören transfer edilebilir borç enstrümanlarından (örneğin mevduat sertifikası, ticari senet ve banka kabulü, Hazine ve yerel yönetim bonoları) oluştuğu belirtilmekte olup, **B tipi likit fonlar portföy yapısı açısından bu tanıma uymaktadır.**
- B tipi likit fonlar sundukları enstrüman açısından **mevduat benzeri sayılmaktadır.** Bir yükümlülüğün mevduat benzeri sayılabilmesi için gerekli koşul olan likiditedir. Bilindiği gibi (Bölüm 2.3) likidite; transfer edilebilme, çevrilebilme, kesinlik ve pazarlanabilme özelliklerini

barındırmaktadır. Şekil 4.1’de de özetlendiği gibi B tipi likit fonlar, adındaki likit ibaresinden de anlaşılacağı gibi likiditesi yüksek ve kolayca paraya çevrilebilen risksiz mevduata benzer enstrümanlar olarak düşünülmekte ve bu özelliğiyle ile de parasal mali kuruluş sektörü tanımını karşılamaktadır.

Likidite	B-tipi Likit Fonlar
Transfer Edilebilme	Bankadan istenildiği an kolayca geri alınıp transfer edilebilir.
Çevrilebilme	İstenildiği an hiçbir komisyon ödenmeden paraya dönüştürülebilir.
Kesinlik	Yatırımcı fonu elden çıkarırken veya almaya karar verdiğinde o an için geçerli fiyattan işlem yapar, getirisini bilemez ancak istediği an geçerli olan fiyattan paraya çevrilebilir. İleri fiyat uygulaması yoktur.
Pazarlanabilme	Yatırımcılar hergün fonların kotasyonlarını öğrenip o fiyat üzerinden işlem yapabilirler.

Şekil 4.1. B-tipi Likit Fonların Likiditesi

Sonuç olarak B-tipi likit fonlar, **mevduat benzeri enstrümanlar sunarak menkul kıymetlere yatırım yapmalarından dolayı birer parasal mali kuruluş sayılmalı** ve para banka istatistikleri kapsamında verileri derlenmeli dolayısıyla geniş para ölçümleri içinde yer almalıdır. B-tipi likit fonların dışında kalan diğer yatırım fonları ise mali araçlar sektöründe sınıflandırılmaya devam edilmelidir.

4.1.2. Tarım Kredi Kooperatifleri

Daha önce **tarım kredi kooperatiflerinin** (bölüm 3.2.4.6) görev ve yetkilerinden bahsedilirken ortaklarına kısa ve orta vadeli kredi verip mevduat toplayabilme özellikleri belirtilmişti, bu yapıları ile para yaratma işlevi gören tarım kredi kooperatifleri yukarıda da belirtilen parasal mali kuruluş tanımını karşılamaktadır. Ayrıca ESA95’e göre (Bölüm 1.3.2.2) tarım kredi bankaları, kooperatif kredi bankaları ve kredi birliklerinin diğer parasal mali kuruluşlar alt sektöründe sınıflandırıldıkları belirtilmiştir, dolayısıyla ESA95’e uyum çerçevesinde, şu anki örnek kurumsal sektör listesinde “özel sektör” içinde sınıflandırılmakta olan Türkiye tarım kredi kooperatiflerinin de birer “parasal

mali kuruluş” olarak ele alınması gerekmektedir. (ESA95, 1997, paragraf 2.50)

4.1.3. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Parasal mali kuruluş tanımı çerçevesinde incelenmesi gerekli görülen **kalkınma ve yatırım bankalarından** (bölüm 3.2.6.2) TCMB, Bankacılık Gözetim Paketi çerçevesinde daha önce de bahsedilen ST300A ve MZ300A formları aracılığı ile veri derleyerek sektörel tablolarında banka dışı mali bir kuruluş olarak sınıflandırmaktadır; şu anda söz konusu kuruluşlar parasal mali kuruluşlar içerisinde yer almamakta dolayısıyla para ölçümlerine de dahil edilmemektedirler.

Kalkınma ve yatırım bankacılığı birbirinden farklı iki bankacılık türü olmakla birlikte Türkiye’de birlikte sınıflandırılmaktadırlar. Kalkınma bankaları kredi vererek, iştiraklerde bulunarak, özellikle imalat sanayiini finanse ettikleri halde, yatırım bankaları, sermaye piyasasında aracılık yapan finansman kurumlarıdır (Türeoğlu, 1991, s.61).

Kalkınma ve yatırım bankacılığı birbirlerini ikame eden değil, birbirlerini tamamlayan farklı bankacılık alanlarıdır (Kumcu, 1990, s.11). Günümüzde kalkınma bankacılığı bir bunalım geçirirken, Avrupa tipi yatırım bankacılığı gelişme içindedir. Yatırım bankacılığı sadece yatırımlara kredi vermekle kalmayıp fon arz edenlerle fon talep eden kesimleri biraraya getiren, yerli ve yabancı pazarlarda menkul kıymetleri pazarlayan, şirket birleşmelerini gerçekleştiren, her türlü mali danışmanlık ve mali mühendislik hizmetlerini yapan kuruluşlar haline gelmiştir. Yatırım bankalarının ticari bankalardan hukuki açıdan tek farkı **mevduat kabul edememeleridir**. Ancak, bu **kural da eski katılığını günümüzde yavaş yavaş kaybetmektedir** (İktisadi Araştırmalar Vakfı, 1990, s.2).

Türkiye’de faaliyet gösteren kalkınma ve yatırım bankaları üçüncü bölümde bahsedildiği gibi mali araçlar arasında banka dışı mali bir kurum olarak gösterilmektedir. Ancak günümüzde ticari bankalara çok yakın hizmetler veren bu bankaların parasal mali kuruluş tanımı çerçevesinde tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Kalkınma ve yatırım bankalarının

en önemli işlevi tahvil ve bono ihraç ederek sağladıkları fonları iç ve dış piyasada kredi olarak kullandırmalarıdır.

Bilindiği gibi yerleşik kredi kuruluşları ile mevduat ve/veya mevduat benzeri yükümlülüklerle sahip olan kuruluşlar parasal mali kuruluş kabul edilmektedir. 1985 yılında yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile kalkınma ve yatırım bankalarının tahvil, bono ve benzeri menkul kıymet ve kıymetli evrak ihracı suretiyle sermaye piyasasından kaynak sağlamalarına imkan tanınması, aslında geleneksel ayırmda kullanılan mevduat kabul etme kriterini de büyük ölçüde **-zımnen- ortadan kaldırmaktadır**. (Çekinmez, 1990, s.75) Bankanın topladığı mevduatla, bankanın çıkardığı bono veya tahviller **birbirinden farklı değildir**. İkisinde de bankanın itibarının satılması söz konudur (Çekinmez, 1990, s.110). Dolayısıyla bankaların çıkardığı bono ve tahviller mevduat benzeri enstrümanlar olarak kabul edilebilirler.

Ayrıca, kalkınma ve yatırım bankalarının parasal mali kuruluş sayılması gerektiği tezini destekleyen bir diğer husus ise yatırım bankacılığının bir türü olan ve ülkemizde de yaygınlaşan “tacir bankacılık (*merchant banking*)”ın ESA95 el kitabında parasal mali kuruluşlar sektörü içerisinde gösterilmesidir. Anglo-sakson tipi bir bankacılık olan tacir bankacılık az şube, seçkin müşteri ve paket hizmet ilkelerine göre çalışan bir bankacılık sistemidir. Son yıllarda ülkemizde de yatırım bankası adı altında kurulan ve daha önceki yıllardan gelen kalkınma – yatırım bankalarına kıyasla farklı özellikler taşıyan kuruluşlar 1990’lı yıllarda gelişen Türk mali sistemi içinde kendilerine, tacir bankacılık türünde hizmet verme arayışı içindedirler (Demirel, 1990, s.41). ESA95 el kitabında (ESA95 El Kitabı, 1997, paragraf 2.50) yatırım bankacılığının bir türü olan tacir bankaların parasal mali kuruluşlar içerisinde sınıflandırılmaları gerektiği belirtilmekte olduğundan kalkınma ve yatırım bankalarının da parasal mali kuruluşlara dahil edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. (bölüm 1.3.2.2)

Bunlara ek olarak, yine ESA95 el kitabı paragraf 2.51’de belirtildiği gibi halktan mevduat veya başka bir formda (**bono veya benzeri menkul kıymet ihraç ederek**) geri ödenebilir fonlar toplayan kuruluşların da parasal mali kuruluş sayılması gerektiği belirtilmektedir. (bölüm 1.3.2.2)

Sonuç olarak, **tacir bankacılık yapması ve halktan bono, tahvil gibi menkul kıymetler ihraç ederek geri ödenebilir fonlar toplamasından**

dolayı kalkınma yatırım bankaları parasal mali kuruluş tanımını karşılamaktadır dolayısıyla parasal mali kuruluşlar listesine eklenerek, para ölçümlerine dahil edilmelidir.

Bölüm 4.1.1, 4.1.2 ve 4.1.3'te yapılan saptamalar sonucunda B-tipi likit fonların, tarım kredi kooperatiflerinin ve kalkınma yatırım bankalarının da parasal mali kuruluş sayılmasıyla parasal mali kuruluşlar sektörü, Tablo 4.2'de belirtilen kuruluşları kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmiş olacaktır.

TABLO 4.2. PARASAL MALİ KURULUŞLAR SEKTÖRÜNÜN ESA95 STANDARTLARINA GÖRE YENİDEN DÜZENLENMİŞ KAPSAMI

Kuruluşlar	Sayısı	Kuruluş
TCMB		1
Bankalar		56
Yurtiçi Mevduat Bankaları		37
ÖFK'lar		5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları		14
Diğer Kuruluşlar		48
Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri		1
B- Tipi Likit Fonlar		47
Toplam		105

4.2. Diğer Sektörlerin Kapsam ve Tanımlarına İlişkin Karşılaştırma

Parasal mali kuruluş tanımını yaptıktan sonra, parasal mali kuruluşların işlemlere giriştiği karşı sektörleri TCMB'ye raporlamalarında esas aldıkları sektör kapsamlarının hangilerinin çalışmanın birinci bölümünde özetlenen ESA95 standartlarına uyumlu olduğu karşılaştırmalı olarak sunulacak, uyum açısından tartışılabilir bazı kuruluşların sınıflaması ise sektörel bazda daha yakından incelenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye'de uygulanan sektörel hesap standartları açıklanırken belirtildiği gibi **merkezi yönetim** aşağıdaki kurumsal

birim setlerini içermekte olup söz konusu kurumsal birimler ESA95'e uygun olarak merkezi yönetim içerisinde sınıflandırılmışlardır.

- Genel bütçeli idareler
- Katma bütçeli idareler
- Bağımsız bütçeli idareler
- Genel ve katma bütçeli idareler içerisinde yer almayan özel kanunlarla kurulan üst kurul, kurul ve kurumlar
- Döner sermayeli kuruluşlar
- Resmi sosyal güvenlik kurumları
- Fonlar

Genel, katma ve bağımsız bütçeli idarelerin genel hükümet sektörü içerisindeki merkezi yönetim (bölüm 3.2.1) alt sektörü içinde yer alması ESA95'e uyum göstermektedir. Söz konusu idareler, çalışmanın birinci bölümünde ESA95 standartları açıklanırken belirtilmiş olan, devlet tarafından kontrol edilen, topluma fayda sağlama amacıyla kurulan devletin merkezi kurumları olma özelliklerini taşımalarından dolayı merkezi yönetim altında sınıflandırılmaktadır (ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.71).

Özel kanunlarla kurulan üst kurul, kurul ve kurumlar ise ESA95'te belirtildiği üzere piyasa düzenleyici kurum niteliği taşımalarından dolayı merkezi yönetim içerisinde sınıflandırılırlar (ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.69a). Söz konusu kurullar içinde istisnai bir durum sergileyen BDDK ve SPK ise mali piyasaları düzenleyen ve yöneten kurumlar oldukları için ESA95'e uygun olarak mali yardımcı olarak sınıflandırılmaktadır (ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.47).

Sektörel sınıflandırılması açısından daha ayrıntılı incelenmesi gerekli görülen kuruluşlardan biri "**döner sermayeli kuruluşlar**"dır. Söz konusu kuruluşların genel hükümet (merkezi yönetim) içinde mi yoksa kamu şirketleri içinde mi yer alması gerektiği tartışmalı bir konu niteliğindedir.

Öncelikle bir kuruluşun genel hükümet içinde yer alması için gerekli şartları kısaca özetlemek gerekmektedir. Bu konuda göze alınacak ilk husus birimin kurumsal bir birim olup olmadığını saptamaktır. Daha önce çalışmanın birinci bölümünde daha ayrıntılı bahsedildiği gibi **kendi karar alma özgürlüğüne** ve **komple hesap setine** sahip olan birimler kurumsal birim

sayılmaktadır. Kurumsal birim olma özelliklerine sahip olmayan birimler kendisini kontrol eden kurumsal birimin sektöründe sınıflandırılmaktadır. Bundan dolayı, şirket benzeri (komple hesap setine sahip olan, ekonomik ve finansal davranış bakımından şirkete benzeyen birimler) olmadığı sürece, bağımsız yasal kişilik sahibi olmayan kamu üreticileri genel hükümet içerisine dahil edilmelidir.

Bir birimin kamu sayılabilmesi için genel politikalarının devlet tarafından belirlenmesi yani kontrolün devlette olması gereklidir. Bir istisna olarak, kar amacı olmayan kuruluşlar da devlet tarafından hem kontrol hem de finanse edilenler genel hükümet içinde yer almaktadır¹⁰

Bir kamu kurumsal birimin ana işlevi milli gelir ve servetin yeniden dağıtımını ise genel hükümet içinde sınıflandırılır. Ancak temel işlevi finansal aracılık ise birim genel hükümetin dışında, mali kuruluşlar sektörü içinde sınıflandırılmalıdır.

Diğer durumlarda kamu üreticisinin pazar için mal üretip üretmediğine karar verilmesi sonucunda sektörüne karar verilir. Pazar üreticisi ise mali olmayan kamu şirketi, pazar üreticisi değil ise genel hükümet içinde sınıflandırılmaları gerekmektedir. Genel hükümetin kapsamını belirlerken üzerinde durulması gereken en önemli konulardan birisi genel hükümet birimleri tarafından kurulan ekonomik işletmelerin ve faaliyetlerin genel hükümete dahil edilip edilmeyeceklerini belirleyecek olan kriterin ne olacağıdır? Bu konuda birisi GFSM2001’de diğeri ise ESA95’te tanımlanmış iki ayrı kriter mevcuttur. GFSM2001’e göre devlete ait bir işletmenin genel hükümete ait olup olmayacağını belirleyecek olan kriter, o şirketin ürettiği mal ve hizmetler için uyguladığı fiyat politikasıdır. Eğer belirlenen fiyat, o şirketin ürettiği mal veya hizmetlere olan talebi etkileyecek kadar önemli ise, ya da başka bir ifade ile önemli sayılacak kadar yüksek ise o şirket pazar için mal ve hizmet üreten kamu şirketi olarak kabul edilmekte ve genel hükümet kapsamının dışında tutulmaktadır. Eğer uygulanan fiyat politikasının talep üzerinde etkisi yok veya ihmal edilebilecek kadar az ise, yani fiyattaki bir değişiklik talepte önemli bir değişikliğe neden olmuyorsa yani genel

¹⁰ Devlet tarafından sadece finanse edilip kontrolün devlet tarafından yapılmadığı veya tam tersi durumda olanlar hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşlar içerisinde yer almaktadır.

hükümete dahil bir kamu idaresince finanse ediliyorsa, o şirket pazar dışı mal veya hizmet üreten sayılmakta ve genel hükümet kapsamına dahil edilmektedir. İkinci kriter ise ESA95'te ortaya konan % 50 kriteridir. Bu kritere göre, eğer devlete ait bir şirket ürettiği mal veya hizmetler için uyguladığı fiyat politikası ile, vergiler hariç, toplam maliyetlerinin % 50 veya fazlasını kullanıcılardan tahsil ediyorsa o şirket pazar için mal veya hizmet üreten kamu şirketi olarak kabul edilip genel hükümet kapsamının dışında sayılmaktadır. Aynı şirket, vergiler hariç maliyetlerinin ancak % 50'sinden daha azını kullanıcılardan tahsil ediyorsa o kamu şirketi pazar dışı mal veya hizmet üreten, yani kar amacı gütmeyen devlet şirketi sayılmakta ve genel hükümet kapsamında yer almaktadır. % 50 kriteri olarak adlandırılan ikinci kriterin uygulamasının daha kolay olacağı düşünülerek analizlerde bu kriter göz önünde tutulmaktadır.

Yukarıda özetlenen kriterler çerçevesinde incelenmesi öngörülen ve 1050 sayılı Genel Muhasebe Kanununun 49. maddesine istinaden kurulan "döner sermayeli işletmeler" için Maliye Bakanlığı, tam tahakkuk esasına dayalı Döner Sermayeli İşletmeler Muhasebe Yönetmeliğini hazırlayarak 1999 yılında uygulamaya koyarak döner sermayelerde muhasebe ve raporlama konusunda bir uygulama birliği sağlamıştır. Söz konusu yönetmelik özel sektör muhasebesi mantığına uygun olarak hazırlanmıştır. Döner sermayelere ait yönetmelikler bağlı oldukları kuruluşların ilgili olduğu Bakanlık tarafından yürütülmekte olup, döner sermayelerin yapacağı harcamalar kısıtlıdır, mali işleri ile muhasebe işlemleri için tahsis edilen kadroya bağlı olunan kuruluşun genel müdürünün talebi ve Maliye Bakanlığının onayı ile sayman atanır. Ayrıca mali yılın bitimini izleyen 2 ay içinde mali belgeleri, bilanço ve gelir gider belgelerini Sayıştay'a ve onaylı birer örneğini Maliye Bakanlığına iletmekle yükümlüdürler. Kasadan yapılan işlemler için ise Maliye Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmeliklerdeki hükümler uygulanır. Bu bağlamda, döner sermayelerin nitelikleri ve yönetim şekilleri dikkate alındığında kendilerine ait komple hesap setine sahip olmalarına rağmen bağımsız hareket edemedikleri, ilgili oldukları kuruluş ve Maliye Bakanlığının sınırlamalarına uymak durumunda oldukları gözlenmektedir. Dolayısıyla tek başına kurumsal bir birim olma özelliklerini

sergilemeyen döner sermayeli kuruluşların hesaplarının bağlı veya ilgili oldukları idarelerin hesapları ile birlikte raporlanmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir.

ESA95 Kamu Açığı ve Borçları El Kitabında da (*ESA95 Manual on Government Deficit and Debt*) belirtildiği gibi genel hükümet içerisinde yer alan pazar dışı kurumsal birimler, piyasa üreticisi (şirket benzeri olmayan) ikincil yerel faaliyet birimlerine sahip olabilirler. Söz konusu ikincil yerel faaliyet birimleri de genel hükümet sektörü içerisinde sınıflandırılmaktadır. Döner sermayelerin, TCMB'nin örnek kurumsal sektör listesinde olduğu gibi, merkezi yönetim içinde düşünülmesi ile bir kamu idaresinin hem kurum bütçesinden ve hem de döner sermayeden elde ettiği gelirleri ve yaptığı harcamaların tümünü bir arada raporlaması da mümkün olacaktır.¹¹

Türkiye'de bankalar tarafından merkezi yönetim altında raporlanan **resmi sosyal güvenlik kurumları** bankacılık istatistiklerinde genel hükümet içinde merkezi yönetim, sosyal güvenlik kuruluşları ve yerel yönetimler başlıklarından biri olarak ayrı bir alt sektör halinde ESA95'e uygun olarak sınıflandırılmaktadır (ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.74).

Yine sektör sınıflamaları yapılırken hakkında tartışılan bir diğer kuruluş ise "**TMSF**" olmuştur. Toplum yararı için daha etkin ve çabuk karar alıp uygulayabilmek için kurulan diğer fonlar (bölüm 4.2.2.7) merkezi yönetim içerisinde yer almasına rağmen bu fonlardan biri olan TMSF mali yardımcılar alt sektöründe (bölüm 4.2.8.3.1) sınıflandırılmıştır. TMSF, aylık bilanço ve gelir tablolarını yayımlamakta yani **komple hesap setine sahip olup**, daha önce belirtildiği gibi BDDK tarafından temsil ve idare olunmaktadır. İşlevi itibarıyla bankacılık sektöründe mevduatı sigortalayarak birikim sahiplerinin bankacılık sistemine güvenlerini sağlayarak ve artırarak, tasarrufların sistem dışında kalmasını ya da sistem dışına çıkmasını önleyerek finansal sistem için önemli bir görevi yerine getirmektedir. Ayrıca TMSF'nin mevduatta sigorta uygulaması, bankacılık sistemini, tasarruf sahiplerinin fonlarını herhangi bir bankadan topluca ve ani olarak çekmeleri durumunda ortaya çıkacak bunalımlardan korumak suretiyle, muhtemel sistematik krizlerin de

¹¹ T.C Maliye Bakanlığı, Ankara, Devlet Muhasebesinde Reform Çalışmaları: Nakit Esasından Tahakkuk Esasına, Kasım 2002.

önlenmesi amacına hizmet etmektedir. ESA95 el kitabı paragraf 2.58’de belirtildiği üzere finansal piyasalar için alt yapı sağlayan kuruluşlar mali yardımcılar (bölüm 1.3.2.4) içinde sınıflandırılmakta olup, TMSF de bankacılık sektöründe istikrarı sağlamaya yönelik yardımcı hizmetler sunarak bu kriteri sağlamasından dolayı mali yardımcılar sektörü içinde sınıflandırılmaktadır.

Merkezi yönetimin ardından ayrı bir sektör olarak, piyasa dışı mal üreten ve devlet tarafından kurulan KİT’ler ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan oluşan **mali olmayan kamu girişimleri** (bölüm 3.2.2), ESA95’te tanımlanan mali olmayan kamu şirketi (*public non-financial corporations*) sınıflamasına karşılık gelecek şekilde AB standartlarına uyumlu olarak gruplandırılmaktadır (ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.28 ve 2.26).

Yerel yönetimler (bölüm 3.2.3) ise il özel idareleri, belediyeler, köyler ve yerel yönetim birlikleri gibi yetkisi ekonomik alanın belirli bir bölgesinde geçerli olan kamu idarelerini kapsamakta ve dolayısıyla ESA95 standartlarına uygun sınıflandırılmış olmaktadır (ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.73).

Para ve banka istatistiklerindeki diğer bir sektör olan **özel sektör** (bölüm 3.2.4) ise daha önce belirtildiği gibi mali olmayan şirketler, bireysel işletmeler, hanehalkı, hanehalkına hizmet veren kar amacı olmayan kuruluşlar, tarım satış kooperatifleri ve tarım kredi kooperatiflerinden oluşmaktadır.

Mali olmayan şirketler (bölüm 3.2.4.1) ESA95’te belirtildiği gibi devlet veya yerleşik olmayanlar birimlerce kontrol edilmeyen mali olmayan hizmetler sunan kar amacı olmayan kuruluşlar, kooperatifler ve ticari şirketleri kapsamakta ve özel sektör altında sınıflandırılmaktadır (ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.30).

Özel sektör içerisindeki diğer bir alt sektör olan bireysel işletmeler (bölüm 3.2.4.3) ise Türkiye’de hanehalkı sektöründen ayrı bir şekilde özel sektör içerisinde yer almaktadır. ESA95’te bireysel işletmeler hanehalkı sektörü içerisinde sınıflandırılmakta olup, yasal bir statüsü olmayan piyasa üretimi yapan ve şirket benzeri sayılmayan adi ortaklıkları kapsamaktadır

(ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.76d). Bireysel işletmeler alt sektörü de kapsam itibarıyla ESA95 standartlarını karşılamaktadır.

Yine ESA95'te ayrı bir sektör olan ve para banka istatistiklerinde özel sektör altında bir alt sektör olarak yer alan hanehalkları (bölüm 3.2.4.2) da ESA95'e uygun olarak piyasa için mal ve hizmet üreten kişi ve grupları kapsamaktadır (ESA95, 1997, paragraf 2.75-2.78).

Hanehalkına hizmet veren kar amacı olmayan kuruluşlar (bölüm 3.2.4.4) da yine ayrı bir alt sektör olarak ESA95 kapsam ve sınıflandırmasına uygun olarak gruplandırılan kar amacı olmayan kuruluşları içermektedir (ESA95, 1997, paragraf 2.87, 2.88).

Diğer bir alt sektör olan tarım satış kooperatifleri (bölüm 3.2.4.5) de piyasa için mali olmayan mal ve hizmet üretmelerinden dolayı ESA95 standartları çerçevesinde özel sektör içinde yer almaktadır (ESA95, 1997, paragraf 2.23b, 2.95a).

Bölüm 4.1.2'de saptanmış olduğu üzere tarım kredi kooperatiflerinin ESA95 standartları çerçevesinde parasal mali kuruluş sayılması, dolayısıyla özel sektör içerisinde sınıflandırılmamasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Yukarıda yapılan saptamalar ışığında tarım kredi kooperatiflerinin özel sektörden parasal mali kuruluşlar sektörüne alınması ile ESA95 standartlarına uygun olarak özel sektör aşağıdaki kuruluşları kapsayacaktır:

- Mali Olmayan Şirketler
 - Ticari Şirketler
 - İş Çevrelerine Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar
 - Kooperatifler
- Hanehalkı
- Bireysel İşletmeler
- Hanehalkına Hizmet Veren Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar
- Tarım Satış Kooperatifleri

Türkiye'de parasal mali kuruluşlar dışındaki mali sektör içerisinde yer alan sigorta şirketleri ve özel emeklilik fonları, mali aracılar ve mali yardımcıları para ve banka istatistikleri kapsamında **banka dışı mali kesim** başlığı altında toplanmıştır.

Sigorta şirketleri ve emeklilik fonları (bölüm 3.2.7.1) ESA95'e uygun olarak resmi sosyal güvenlik kurumları dışındaki gönüllü katılımın esas olduğu sigorta ve emeklilik şirketlerini kapsamaktadır (ESA95, 1997, paragraf 2.60-2.67).

Para ve banka istatistiklerinde mali aracilar (bölüm 3.2.7.2) altında ESA95'te belirtilen kriterlere uygun olarak finansal kiralama, faktoring, tüketici finansman şirketleri, menkul kıymet yatırım fonları gibi finansal sistemde risk üstlenerek aracılık işlevi üstlenen şirketler yer almaktadır. (ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.53-2.56) Ancak mali aracilar içinde sınıflandırılmakta olan menkul kıymet yatırım fonlarından B-tipi likit fonların bölüm 4.1.1'de belirtilen nedenlerden dolayı ESA95 standartlarına göre parasal mali kuruluş sayılması gerektiği saptanmıştır. Bunun sonucu olarak mali aracilar başlığı altında sadece B-tipi likit fonlar dışındaki menkul kıymet yatırım fonlarının yer alması uygun olacaktır. Buna göre banka dışı mali kesim sektörünün ESA95'e göre düzenlenmiş şekli aşağıdaki gibidir:

- Sigorta Şirketleri ve Özel Emeklilik Fonları
 - Sigorta Şirketleri
 - Özel Emeklilik Vakıfları
 - Bireysel Emeklilik Fonları
 - Reasürans Şirketleri
- Mali Aracilar
 - Finansal Kiralama Şirketleri
 - Faktoring Şirketleri
 - Tüketici Finansman Şirketleri
 - B-tipi Likit Fonlar Dışındaki Menkul Kıymet Yatırım Fonları
 - Diğer Mali Aracilar
- Mali Yardımcılar
 - TMSF
 - Aracı Kurumlar
 - Portföy Yönetim Şirketleri
 - Diğer Mali Yardımcılar

Türkiye'de mali yardımcılık sektörü (bölüm 3.2.7.3) içerisinde ESA95'te tanımlanan standartlar çerçevesinde BDDK, SPK, TMSF,

Takasbank gibi düzenleyici veya finansal piyasaların sağlıklı bir şekilde işleyişine yardımcı kurumlar ile yatırımcılara çeşitli yardımcı mali hizmetler sunan aracı kurumlar, döviz büroları gibi müesseseler sınıflandırılmaktadır (ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.57-2.59).

Sektörel sınıflamasında tereddüt edilen diğer bir kuruluş ise **Takasbank**'tır. 1998 yılına ait kurumsal listede kalkınma ve yatırım bankaları arasında yer alan Takasbank, 2003 örnek kurumsal listesinde mali yardımcılar arasına alınmıştır.

Daha önce Borsa bünyesinde faaliyet gösteren bir müdürlük iken, Takasbank, Ocak 1992 tarihinde Borsada gerçekleşen işlemlere ilişkin menkul kıymetlerin takası ve saklama yetkisi, İMKB ve üyelerinin ortaklığı ile kurulan İMKB Takas ve Saklama A.Ş. adıyla **mevduat kabul etmeyen** sektör bankasına dönüşmüştür. Komple hesap setine sahip olması ve bağımsız karar alabilmesinden dolayı bir kurumsal birim olma özelliğini sergileyen Takasbank, takas ve saklama gibi **ana işlevlerinin** yanı sıra, üyelerine bu hizmetlere ilişkin bankacılık hizmetlerini ve diğer tamamlayıcı hizmetleri de sunar. Takasbank'ın ortakları % 22.6 pay ile İMKB, % 41.4 pay ile 24 adet banka, ve % 36 pay ile 78 aracı kurumdur. Yönetim kurulu ise SPK, İMKB, İMKB üyelerinin temsilcileri ve Banka Genel Müdürü olmak üzere 11 kişiden oluşmaktadır. İMKB Başkanı, Yönetim Kurulu Başkanıdır. Takasbank, SPK tarafından Türkiye'nin Merkezi Saklama Kuruluşu ve Ulusal Numaralandırma Kuruluşu olarak görevlendirilmiştir. Merkezi Saklama Kuruluşu faaliyetleri açısından, Takasbank'ın işlev ve faaliyetleri Sermaye Piyasası Kanunu ve SPK'nın düzenlemelerine tabidir. Takasbank ayrıca İMKB'de gerçekleştirilen işlemlerin menkul kıymet ve nakit takasının yerine getirilmesinden sorumlu merkezi takas kurumudur. Bu konuda İMKB tarafından yetkilendirilmiş ilgili işlev ve faaliyetleri açısından, Sermaye Piyasası Kanunu ile İMKB'nin ve SPK'nın düzenlemelerine tabidir. Banka olarak sermaye piyasalarına hizmet vermesinden dolayı ise ilgili işlev ve faaliyetleri açısından Bankalar Kanunu ile TCMB, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ve Türkiye Bankalar Birliğinin düzenlemelerine tabidir.

Takasbank ana faaliyeti olan **müşteri adına saklama** ve takas işlemlerinde kendi adına bir **risk üstlenmemekte** sadece mali piyasada bir

yardımcı işlevi görmektedir. Merkezi bir saklama ve takas kuruluşu olması sayesinde işlemler hızlı, şeffaf ve güvenilir bir ortamda yapılmış olmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi (bölüm 1.3.2.4) ESA95 standartlarına göre (ESA95 el kitabı, 1997, paragraf 2.58f) finansal piyasalar için altyapı sağlayan şirketler mali yardımcı olarak sınıflandırılmakta olup, Takasbank da ana işlevi itibariyle bu tanımı karşıladığından AB standartlarına uygun olarak mali yardımcı olarak doğru başlık altında sınıflandırılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada TCMB’de, Ulusal Program kapsamında para ve banka istatistiklerinde parasal mali kuruluş sektörel hesaplarının AB’ye uyumu için yapılması gerekenleri saptamak amacıyla, öncelikle AB standartları tanıtılmış, daha sonra Türkiye’de uygulanan standartlar sergilenmiş ve dördüncü bölümde ise Türkiye uygulamasının AB standartlarına göre değerlendirilmesi ve farkların tespiti yapılmıştır. Buna göre; **TCMB tarafından üretilen para ve banka istatistiklerinin AB standartlarıyla büyük ölçüde uyumlu olduğu saptanmıştır.** Ayrıca, TCMB’de sektörel bazda uyum göstermeyen bazı kuruluşların doğru sınıflandırılması amacıyla çalışmalar hali hazırda devam etmektedir.

Para ve banka istatistiklerinin finansal sistemdeki gelişmeleri doğru bir şekilde yansıtabilmesi için bu istatistikler kapsamında veri derlenmesi öngörülen para yaratan kuruluşların doğru saptanması önem taşımaktadır. AB para ve banka istatistiklerinde kullanılan parasal mali kuruluş tanımının incelendiği dördüncü bölümde Türkiye’de faaliyet gösteren B tipi likit fonların, tarım kredi kooperatiflerinin ve kalkınma yatırım bankalarının da birer parasal mali kuruluş sayılması gerektiği saptanmıştır. TCMB bu kapsamda öncelikle, henüz veri derlemediği B tipi likit fonlar ve tarım kredi kooperatiflerinden de veri derlemeye başlamalı ve söz konusu veriler ile hali hazırda bankacılık istatistikleri kapsamında veri derlediği kalkınma ve yatırım bankalarının verilerini de geniş para ölçümlerine dahil etmelidir.

Ayrıca ECB’nin üye ülkelerden hazırlamasını talep ettiği parasal mali kuruluşların listesinin hazırlanarak, internet sitesinde yayımlanması ve sürekli güncellenmesi ise uyum için gerekli diğer bir adımdır.

Yukarıda değinilen değişikliklerin ve düzenlemelerin yapılmasıyla Ulusal Programdaki ilk önceliğimiz olan para ve banka istatistiklerinde uyum

başlığının içinde yer alan “ESA95 sektör tanımlarına uygun veri derlenmesi” ve ikinci önceliğimiz olan parasal mali kuruluşların konsolide bilançolarının raporlanması başlığı kapsamında belirtilen “AB’deki uygulama için geliştirilen parasal mali kuruluş tanımının Türkiye için uygulanması” hedeflerine ulaşılmış olacaktır.

TCMB tarafından, parasal mali kuruluş sektörünün kapsamının yanı sıra bu kuruluşların karşılıklı işlemlere giriştiği ülkemizde faaliyet gösteren diğer kuruluşların yapıları ve yetkilerinde meydana gelen değişikliklerin de kurumsal bazda sürekli takip edilerek sektör kapsamlarının her zaman güncel kalması ve gerekirse yeniden sınıflandırılmaların yapılması sağlanmalıdır. Yeniden düzenlenen sektör listesi parasal mali kuruluşlara gönderilerek yeni sektörel sınıflamalara göre veri derlenmesi ile parasal mali kuruluşlar ile karşı sektörler arasındaki ilişkiyi yansıtan finansal tablonun daha doğru çizilmesi sağlanacak ve para arzlarına ilişkin karşılık sektörler de daha doğru yansıtılabilecektir.

Türkiye’de ortak sektör kodlanmasına gidilerek, tüm makro ekonomik istatistikler için aynı sınıflamanın kullanılması da ayrıca önem arz etmektedir. Örneğin dış borç istatistiklerinde kamusal KİT olarak gösterilen Eximbank ve Türkiye Kalkınma Bankası, DİE’de ve TCMB’de mali kuruluşlar içinde gösterilmekte, bağımsız bütçeli idareler devlet bütçe hesaplarına dahil edilmezken TCMB ve DİE tarafından genel hükümet içinde sınıflandırılmaktadır.

Ayrıca, şuanda makro ekonomik istatistiklerde ayrıştırılmayan dünyanın geri kalanı ile girişilen işlemlerin karşı sektörünün AB üyesi ülkeler ve diğer ülkeler olarak ayrılması AB uyum sürecinde atılması gerekli diğer bir adım olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

Tüm istatiksel alanlarda tam uyumun sağlanması AB üyeliğine adımda biran evvel gerçekleştirilmesi arzu edilen bir aşamadır. İstatistik alanında AB’ye uyum, göstergelerin AB ile karşılaştırılmasında ve üyelik sürecinde yapılması gerekenler içinde ayrı bir öneme sahip olup, TCMB bu konuda kendine düşen konularda her türlü çalışmayı yapmaya öncelik vermelidir.

KAYNAKÇA

- AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı. T.C Başbakanlık AB Genel Sekreterliği. 24.07.2003. <http://www.abgs.gov.tr/up2003/up.htm> (25.07.2003)
- AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 2001/2129 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. T.C Başbakanlık AB Genel Sekreterliği. <http://www.euturkey.org.tr/abportal/content.asp> (09.04.2003)
- AKALIN, Güneri. KİT Ekonomisi, KİT'ler Reformları, Alternatifleri ve Özelleştirmeleri, Yeniçağ Basın Yayın San., Ankara: 1990, s.9.
- AKINCI, D. Ahmet. Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının Doğuşu Gelişimi ve Uluslararası Boyutta Günümüzde Yaşanan Dönüşümler. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş Yayın No:96/6, Nisan 1996.
- AKTAN, Coşkun Can. KİT'lerin Serbest Piyasa Ekonomisine Entegrasyonu. İzmir: 1987, s.37.
- AKTAN, Coşkun Can. Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine: Özelleştirme. Ankara: 1993, s.166.
- AKYÜZ, M. Ertel. Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü. İstanbul: 1987, s.266.
- AYDEMİR, Süleyman Ruhi. "Bir Yerel Yönetim Birimi Olarak İl Özel İdareleri" <http://www.kutso.org.tr/bilgihizmetleri/aydemir/BIRYEREL.doc> (01.07.2003)
- "Belediyeler ve İl Özel İdaresi Arasındaki Yönetim Hizmet ve İdari Vesayet İlişkileri". <http://www.basarm.com.tr/yayin/malihukuk/belediyevesayet/> (01.07.2003)
- "Bireysel Emeklilik Yasasının Gerekçesi" http://www.belgenet.com/eko/bireysel_2.htm (09.07.2003)
- Büyükşehir Belediyeleri. İktisadi ve İdari Bilimler Sayfası. Çukurova Üniversitesi. <http://idari.cu.edu.tr/igunes/yerel/bel-2.htm> (15.09.2003)
- COŞKUN, C. Aktan. KİT'lerin Serbest Piyasa Ekonomisine Entegrasyonu, İzmir:1987.
- COŞKUN, Bayram. "Türkiye'de İdari Vesayet Denetim ve Yerel Yönetimlerin Özerkliği", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 3, (Mayıs 1996), s. 35-47.

Council Regulation (EC) No 2533/98 Concerning the Collection of Statistical Information by the European Central Bank, 23.11.1998.

ÇEKİNMEZ, Mehmet. Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler (Seminer, Tebliğler-Panel). İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları. İstanbul:1990, s.75-110.

DEMİREL, Ahmet. Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler (Seminer, Tebliğler-Panel), İktisadi Kalkınma Vakfı. İstanbul:1990, s.41.

DİE ve AB İlişkileri sayfası. DİE. <http://www.die.gov.tr/abkd/uyum.htm> (26.03.2003)

Diğer Kamusal Hizmetler sayfası. Başbakanlık Basın -Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.

DURAN, Lütfi. İdare Hukuku Dersleri, İstanbul:1982, s.186.

ECB, Money and Banking Statistics in the Accession Countries: Methodological Manual. Frankfurt, April 2001.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/isteturkiye/turkce/diger177.htm> (21.08.2003)

European Communities, ESA95 Manual on Government Deficit and Debt. Luxembourg, 2002.

EĞİLMEZ, Mahfi ve Ercan Kumcu. Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması. İstanbul: OM Yayınevi,2002.

Faktoring Şirketleri sayfası. T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı. <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi10/faktoring.htm> (11.07.2003)

Fonlar sayfası. Yüksek Denetleme Kurumu. http://www.ydk.gov.tr/Genel_Rapor_2000/III.htm (21.08.2003)

GÜRSOY, Bedri. "Demokratik Bir Toplumda İdari Vesayet Üzerine Bir Deneme", Türk İdare Dergisi, Yıl 59, Sayı 377, (Aralık 1987), s.1-30.

Hazine Tarihçesi sayfası. T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. <http://www.treasury.gov.tr/hmtarihce.htm> (17.06.2003)

IMF, Monetary and Financial Statistics Manual. Washington, 2000.

IMF, Government Finance Statistics Manual. Washington, 2001.

İktisadi Araştırma Vakfı. Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler (Seminer, Tebliğler-Panel). İstanbul:1990

- İstatistiğin Doğuşu, Gelişimi ve Devlet İstatistik Enstitüsü sayfası. DİE.
<http://www.die.gov.tr/istDogusu.htm> (27.03.2003)
- Kamu Bankalarında Reform. Basın Duyuruları sayfası. Hazine Müsteşarlığı.
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin/kamubank_web.pdf
(20.08.2003)
- Kamuda Yapılanmanın İlk Adımı. NTV-MSNBC Sayfası (3.11.2003).
<http://www.ntv.com.tr/news/242070.asp?cp1=1> (12.11.2003)
- Kamu İktisadi Teşebbüsleri. Başkent Üniversitesi Sayfası
<http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/29sali.doc>
- Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname sayfası.
T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı.
<http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/kitkhk1.htm> (30.06.2003)
- Kamu Mali Sisteminde Reform sayfası. T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı.
<http://www.hazine.gov.tr/fonlar230801.htm> (27.06.2003)
- KAPLAN, Feryal. Amerika Birleşik Devletleri'nde Yatırım Bankacılığı Faaliyetleri. Ankara: SPK Araştırma Raporu, 1986.
- KARATAŞ, Süleyman. Kamu İşletmeleri ve Yerel Yönetimler. İstanbul: Veli Yayınları, 1992, s. 21-22)
- KARTUK, Rıdvan. Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme. İstanbul: Erter Matbaacılık, 1994, s.5.
- KELEŞ, Ruşen. Yerel Yönetimlerin Özerkliği ve Bir Örnekolay, Ankara: A.Ü SBF Yayınları,1982.
- KUMCU, Ercan. Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler (Seminer, Tebliğler- Panel). İktisadi Araştırmalar Vakfı. İstanbul:1990, s.11.
- Menkul Kıymet Yatırım Fonları Tanıtım Rehberi sayfası. Sermaye Piyasası Kurulu.
http://www.spk.gov.tr/kyd/yf/mkyf/mkyf_tanitimrehberi.htm
(02.09.2003)
- NADAROĞLU, Halil. Mahalli İdareler, İstanbul:Sermet Matbaası, 1987.
- ONURSAL, Erkut. "Finansal Kiralama Yeterince Bilinmiyor," Dış Ticaret Dergisi, Nisan 2001.
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2001/finansal.htm>
(09.07.2003)
- "Özel Finans Kurumlarının Mevzuat Serüveni" , Active: Bankacılık ve Finans Dergisi. Sayı 21. İstanbul:2001.
- PİRLER, Orhan, Nuri Tortop ve Ahmet Başsoy, Belediyeler ve İdari Vesayet, Ankara: TBD,1995.

“Reasürans Nedir?” http://www.destekreasurans.com.tr/reas_nedir.htm
(09.07.2003)

Regulation (EC) No 2423/2001 of the European Central Bank Concerning the Consolidated Balance Sheet of the Monetary Financial Institutions Sector, 22.11.2001.

Sermaye Piyasası. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Planı Komisyonu Raporu, T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını. Ankara:1989, s.3.

SOYDEMİR, Selim. Türkiye’de Finansal Fon Akımları (1982-1993), Ankara: SPK Yayınları No 122, 1998.

Statistics Division Page. United Nations.
<http://unstats.un.org/unsd/sna1993/foreword.asp> (11.06.2003)

Statistical Office of the European Communities, European System of Accounts 1995. Luxembourg, 1996.

SUIÇMEZ, Halit. Türkiye’de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Proje Değerlendirme ve Verimlilik. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No:422, 1990.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. 1993 Ulusal Hesaplar Sistemine Göre Kurumsal Sektörler ve Birimler. Yayın No 2000.Ankara: 1997.

T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bağ-Kur Genel Müdürlüğü sayfası. <http://www.bagkur.gov.tr/sigorta/tarihce.shtml> (20.08.2003)

T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Sosyal Sigortalar Kurumu sayfası. http://www.ssk.gov.tr/wps/portal/_pagr/111 (21.08.2003)

T.C Emekli Sandığı Kanunu. <http://www.emekli.gov.tr/5434/kanun1.html>
(21.08.2003)

T.C Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. Devlet Muhasebesinde Reform Çalışmaları: Nakit Esasından Tahakkuk Esasına. Ankara: 2002.

T.C Merkez Bankası. Mevduatın Vade ve Türleri ile Katılma Hesaplarının Vadeleri Hakkında Tebliğ, Sıra No 2002/1.

T.C Merkez Bankası Tarihçesi sayfası. T.C Merkez Bankası. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/tarihce.html> (16.06.2003)

T.C Merkez Bankası Üç Aylık Bülten, 2003-II.

TMSF Organizasyonu sayfası. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. http://www.bddk.org.tr/turkce/kurumbilgileri/tmsf/organizasyon_tmsf.htm (14.07.2003)

- TORTOP, Nuri. Mahalli İdareler, Ankara:Yargı Yayınları,1994.
- TORTOP, Nuri. “Özerk, Üretken ve Katılımcı Mahalli İdare Anlayışı”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 24, Sayı 4, (Aralık 1991), s. 3-9.
- TÜREOĞLU, Z. Ergün. Yatırım Bankacılığı ve Türkiye’deki Durum. Ankara: SPK Yeterlik Etüdü, 1991.
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD). Bağımsız Düzenleyici Kurumlar ve Türkiye Uygulaması. İstanbul:2002.
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD). Kit’lerin Halka Satışlarında Başarı Koşulları. İstanbul:1986, s.9.
- Türk Telekomünikasyon AŞ’nin Hukuki Yapısı sayfası. <http://www.turktelekom.com.tr/t-yasal.html> (30.06.2003)
- ÜZÜMCÜOĞLU, Özhan. General Equilibrium Approach to Financial Decisions: An Econometric Analysis of Financial Structure and Behaviour in Turkey 1977-1987, Ankara: Capital Market Board Publication Number 25, 1995.
- YALÇINDAĞ, Selçuk. “İl Sisteminin Güçlendirilmesi Çözümü”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, (Mart 1996), s.3-14.
- YALÇINDAĞ, Selçuk. “Türk Yerel Yönetiminde Yeniden Yapılanma”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 24, Sayı 3, (Eylül 1993), s.123-152.
- YAMAN, Hamza. “Yerel Yönetim Birlikleri”. Ağustos 2000. <http://www.turkhukusitesi.com/faq/yerel.shtml> (02.07.2003)
- YAYLA, Yıldızhan. Anayasamızda Yönetim İlkeleri Tevsii Mezuniyet ve Tefrik-i Vezaif. İstanbul: İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1984.
- YILDIRIM, Selahattin. Yerel Yönetim ve Demokrasi, (Yerel Yönetimlerin Geliştirilmesi Programı El Kitabı).İstanbul: Toplu Konut, IULA-EMME Yayınları,1993.